



SAKARYA İKTİSAT DERGİSİ

THE SAKARYA JOURNAL OF ECONOMICS

# SAKARYA İKTİSAT DERGİSİ THE SAKARYA JOURNAL OF ECONOMICS

2015 4, ISSN 2147-0790

## **Sahibi(Owner)**

Sakarya Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Muzaffer Elmas Adına Prof. Dr. Aziz Kutlar

## **Editör(Editor)**

Prof. Dr. Ekrem Gül

## **Editör Yardımcıları**

Doç.Dr. Şuayyip ÇALIŞ

Doç.Dr. Hayrettin ZENGİN

Y.Doç.Dr. Adnan DOĞRUYOL (Yazı İşleri Müdürü)

## **Yayın Kurulu (Editorial Board)**

Prof. Dr. Mustafa Akal

Prof. Dr. M. Kemal Aydın

Prof. Dr. Fuat Sekmen

Doç. Dr. Mahmut Bilen

Yrd. Doç. Dr. Ali Kabasakal

## **İletişim**

Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F Esentepe Kampüsü (Contact)

54187 Serdivan / SAKARYA

Tel: +90 (264) 295 62 23

sakaryaiktisat@sakarya.edu.tr

---

*Yılda dört kez yayınlanan Sakarya İktisat Dergisi hakemli bir dergidir.*

*Dergide yayınlanan yazı ve makaleler kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Yazı ve makalelerin tüm sorumluluğu yazarına / yazarlarına aittir.*

Dergimiz EBSCO İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz ASI İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz ASOS İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz Akademik Dizin İndeksi tarafından taranmaktadır.

## DANIŞMA KURULU

Prof. Dr.Erinç Yeldan - Bilkent Üniversitesi  
Prof. Dr.Eser Karakaş - Bahçeşehir Üniversitesi  
Prof. Dr. Engin Yıldırım - Anayasa Mahkemesi  
Prof. Dr. Ömer Anayurt - Yüksek Öğretim Kurulu  
Prof.Dr. Salih Şimşek -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Mehmet Duman -Artvin Çoruh Üniversitesi  
Prof.Dr. Musa Eken -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Sami Güçlü -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Mehmet Barca -Yıldırım Beyazıt Üniversitesi  
Prof.Dr. Çoşkun Çakır -İstanbul Şehir Üniversitesi  
Prof.Dr. Aziz Kutlar -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Salih Barışık -Gaziosmanpaşa Üniversitesi  
Prof.Dr. Mustafa Akal -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Ekrem Gül - Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. M.Kemal Aydın -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Veysel Bilgiç -Güvenlik Akademisi  
Prof.Dr. Halis Çetin -Cumhuriyet Üniversitesi  
Prof.Dr. Recai Çoşkun -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Remzi Altunışık - Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Mustafa Delican -İstanbul Üniversitesi  
Prof.Dr. Fatih Doğanoglu -Adıyaman Üniversitesi  
Prof.Dr. Davut Dursun -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Ekrem Erdem -Erciyes Üniversitesi  
Prof.Dr. B. Zafer Erdoğan -Anadolu Üniversitesi  
Prof.Dr. İbrahim Güngör -Akdeniz Üniversitesi  
Prof.Dr. Tevfik Güran -İstanbul Üniversitesi  
Prof.Dr. Alper.E Güvel -Çukurova Üniversitesi  
Prof.Dr. Kemal İnat -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Ahmet İncekara - İstanbul Üniversitesi  
Prof.Dr. Ahmet Kala -İstanbul Üniversitesi  
Prof.Dr. Mahmut Kartal -Bartın Üniversitesi  
Prof.Dr. Cüneyt Koyuncu -Bilecik Üniversitesi  
Prof.Dr. Mustafa Özer -Anadolu Üniversitesi  
Prof.Dr. Onur Özsoy -Ankara Üniversitesi  
Prof.Dr. Selahattin Sarı -Beykent Üniversitesi  
Prof.Dr. Ali Yılmaz - İnönü Üniversitesi  
Prof.Dr. Recep Tarı -Kocaeli Üniversitesi  
Prof.Dr. Ömer Torlak -Eskişehir Osmangazi Üniversitesi  
Prof.Dr. Yusuf Tuna -İstanbul Ticaret Üniversitesi  
Prof.Dr. Veysel Ulusoy -İstanbul Aydın Üniversitesi  
Prof.Dr. Hasan Vergil -Zonguldak Karaelmas Üniversitesi  
Prof.Dr. Kemal Yıldırım -Anadolu Üniversitesi  
Prof.Dr. Gültekin Yıldız -Sakarya Üniversitesi

Prof.Dr. Rasim Yılmaz -Namık Kemal Üniversitesi  
Prof.Dr. Halil Kalabalık - Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Adem Uğur - Sakarya Üniversitesi  
Prof. Dr. Ersan Bocutoğlu- Karadeniz Teknik Üniversitesi  
Prof.Dr. Hamza Al - Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Muzaffer Aydemir -Yıldız Teknik Üniversitesi  
Prof.Dr. Halil İbrahim Aydınlı - Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Yüksel Birinci – Siirt Üniversitesi  
Prof.Dr. Hamza Çeştepe -Zonguldak Karaelmas Üniversitesi  
Prof.Dr. Kazım Develioğlu -Akdeniz Üniversitesi  
Prof.Dr. Burhanettin Duran -İstanbul Şehir Üniversitesi  
Prof.Dr. Cem Saatçioğlu -İstanbul Üniversitesi  
Prof.Dr. Naci Tolga Saruç -İstanbul Üniversitesi  
Prof.Dr. Fuat Sekmen -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Hasan Tutar -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Habib Yıldız -Sakarya Üniversitesi  
Prof.Dr. Seyit Köse -Abant İzzet Baysal Üniversitesi  
Prof.Dr. Abdullah Yılmaz - Balıkesir Üniversitesi  
Doç.Dr. Sezgin Açıkalin -Anadolu Üniversitesi  
Doç.Dr. Fehim Bakırcı -Atatürk Üniversitesi  
Doç.Dr. Tahsin Bakırtaş -Sakarya Üniversitesi  
Doç.Dr. Mahmut Bilen -Sakarya Üniversitesi  
Doç.Dr. Yaşar Bülbül -İstanbul Üniversitesi  
Doç.Dr. Şuayyip Çalış -Sakarya Üniversitesi  
Doç.Dr. Aykut Ekinci -Bilecik Üniversitesi  
Doç.Dr. Bekir Gövdere -Süleyman Demirel Üniversitesi  
Doç.Dr. Tuncay Güloğlu - Yalova Üniversitesi  
Doç.Dr. Temel Gürdal -Sakarya Üniversitesi  
Doç.Dr. Gürkan Haşit -Bilecik Üniversitesi  
Doç.Dr. İsa İpçioğlu -Bilecik Üniversitesi  
Doç.Dr. Nagihan Oktayer -İstanbul Üniversitesi  
Doç.Dr. Abdullah Keskin -Afyon Kocatepe Üniversitesi  
Doç.Dr. Handan Yolsal -İstanbul Üniversitesi  
Doç.Dr. İbrahim G. Yumuşak -İstanbul Medeniyet Üniversitesi  
Doç.Dr. Mustafa Çalışır -Sakarya Üniversitesi

## **Gerçeklik Kategorisi Mi Yoksa Olasılık Mı?**

Yeniçağın başlarına kadar devam eden, Batılı dünyanın, kendilerinin Feodalite adını verdikleri iktisadi-sosyal düzen, Venedik Bankalarının ve Coğrafi Keşiflerin itmesiyle farklı bir nitelik kazanmış, toplumu oluşturan sùjelerin yer değiştirmesiyle kategoriler domino etkisine uğramıştır.

Refleksiyonel düşünce ile o güne bakmamız gerekiyorsa, ismini artık çağın pagan ritüellerinden birisi olan Merkür (Ticaret Tanrısı)'den alan Merkant (Merchant) yeni olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Dönemsel olarak astrolojik olaylara, teleolojik bakış açısıyla mitleri gerçek olarak nominalize eden düşünce, uzun zamandan sonra Coğrafi Keşiflerle birlikte pagan tanrısını bulmuşa benziyor.

Ortaçağın statülere kategorilenen, örgütlenme formu, keşiflerin ardından Merkantın, orkestra şefliğiyle yeni senfonisini göstericisine açıyor ve yeni dönemsel tarihte logosun yada aklın önderliği ile Merkantın etkilendiği biçimiyle sahnedeki yerini alıyor.

Gerçeklik kategorisi, salt olmuş bitmişlerin dünyasıyla yetinmek için göstericisini zorlarken, olasılık salt böyle bir dünyaya gelmek için boşuna çabalamakta iken bu tarihsel süreç mi yoksa döngüsel rastlantı mı?

Prematüre doğan “New Age”in yeni süjesi Merchant, sahnenin bir perdesinde epizoid olarak bir anlık oyuncu mu yoksa sahnenin gerçeklik kategorisinde bir olasılık mı ne dersiniz?

İşte bu nedenle iktisat biliminin temel yapı taşlarıyla ilgili olan karşımızda bir boşluk olarak durmaktadır. Bilim olma iddiasını en çok hak eden iktisadın gelişimine katkıda bulunmak isteyen değerli akademisyenlerin çalışmalarını dergimize beklemekteyiz.

Saygılarımızla

Prof. Dr. Ekrem GÜL  
Yrd. Doç. Dr. Adnan DOĞRUYOL

## İÇİNDEKİLER

---

### ÇALIŞAN KADINLARDA ÖRGÜTSEL STRES KAYNAKLARI: BİR KAMU KURUMU ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Gürkan HAŞİT/Onur YAŞAR

1-30

---

### KONUM TABANLI SOSYAL AĞ UYGULAMALARINI KULLANMA DAVRANIŞLARI: GENÇ KULLANICILAR ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Yrd. Doç. Dr. İkrım DAŞTAN

31-51

---

### TÜRKİYE'DE KADIN YOKSULLUĞUNUN ÇÖZÜMÜNDE MİKRO KREDİ UYGULAMALARI: EKONOMİK ETKİLERİN ÖLÇÜLMESİ

Dr. Nejla Sancak Baktır/Prof. Dr. Ekrem Erdem

52-82

---

### IMPACT OF THE "CUSTOMS UNION" ON THE KAZAKHSTAN'S ECONOMIC GROWTH

Assel KUNEKOVA/Dr. Meltem ERDOĞAN

83-106

---

### CRITICAL FACTORS AFFECTING TURKISH SMES SUSTAINABLE LONGEVITY

Gamze Ogcı Kaya/Ömer F. Demirel/Alı Türkyılmaz/Metin Şatır

107-128

---

### Critique of Capital Controls in the Axis of Efficiency-Growth and Factor Productivity

Prof.Dr. Ekrem GÜL/Ünsal Ozan KAHRAMAN

129-137

---

## ÇALIŞAN KADINLARDA ÖRGÜTSEL STRES KAYNAKLARI: BİR KAMU KURUMU ÖRNEĞİ

**Doç. Dr. Gürkan HAŞİT**

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İ.İ.B.F İşletme Bölümü

[gurkan.hasit@bilecik.edu.tr](mailto:gurkan.hasit@bilecik.edu.tr)

228.2141516

**Onur YAŞAR**

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Hizmet Uzmanı

[onur.yasar@aile.gov.tr](mailto:onur.yasar@aile.gov.tr)

### ÖZET

Günümüz çalışma hayatında, üzerinde durulan en önemli konulardan bir tanesi strestir. Çalışma hayatında belirli rol ve sorumlulukları bulunan birey, örgüt ortamından kaynaklanan “örgütsel stres” ile karşı karşıya kalmaktadır. Diğer taraftan kadınlar, sadece kadın olmaları sebebiyle hem çalışma hayatına girişte, hem de çalışma hayatında erkeklere göre daha fazla sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların temelinde kadınlara verilen toplumsal cinsiyet rolleri bulunmaktadır. Çalışan kadın bir taraftan ev ve iş yaşamı arasında denge kurmaya çalışırken diğer yandan birçok sorunla mücadele etmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı; çalışan kadınların iş yaşamında karşılaştıkları örgütsel stres kaynaklarını tespit etmektir. Çalışan kadınları etkileyen stres kaynaklarını tespit etmede Mayerson Stres Kaynağı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Ankara ilinde bir Genel Müdürlük ve ona bağlı 7 daire başkanlığında çalışan 75 kadın oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 75 kadın çalışana yüz yüze anket yöntemi uygulanarak elde edilen veriler SPSS 22 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda; çalışan kadınlarda, Mayerson Stres Kaynağı Ölçeğinin alt grupları olan, sosyal, işle ilgili, kendini yorumlama biçiminden ve fiziki çevreden kaynaklanan stres kaynaklarına ilişkin stres puanları yüksek çıkmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** *Stres, Örgütsel Stres, Çalışan Kadın, Örgütsel Stres Kaynakları*

## **ORGANIZATIONAL STRESS SOURCES AMONG WORKING WOMEN: A PUBLIC AGENCY PATTERN**

### **ABSTRACT**

Stress is one of the most emphasized topics in today's working life. Any employee, who has some specified roles and responsibilities in working life, encounters "organizational stress" which is caused by organization atmosphere. On the other hand, women encounter more problems both in the access to working life and during their working according to men just because of being a woman. The main reason of these problems is "the gender based roles" which are given to women by society. On the one hand while working women trying to balance between work and domestic life, on the other hand try to struggle many problems.

The main aim of this study is finding out the organizational stress sources of working women. Mayerson stress source scale was used to find out the resources which affect the working women. 75 women who works for a General Directorate and its 7 seven departments in Ankara have constituted the research's universe. Within the scope of research 75 working women performed the questionnaire by the way of face to face and the data analysed with SPSS 22 packet program.

As a result of the research; among the working women, social, work based, self-evolutional and physical environmental originated stress scores are high which the subgroups of Mayerson stress source scale.

**Key Words:** *Stress, Organizational Stress, Working Women, Stress Sources*

### **1. GİRİŞ**

Hızla gelişen teknolojinin beraberinde getirdiği sanayileşme ve değişen çalışma koşulları, çalışanlar üzerinde strese neden olmaktadır. Çalışanlar bir taraftan hızla değişen bu çevre koşullarına ayak uydurmaya çalışırken diğer taraftan mesleki ve bireysel sorumluluklarını yerine getirmeye ve ailelerinin beklentilerini karşılamaya çalışmaktadırlar. Bu da çalışanların yaşamış oldukları stres düzeyini artırmaktadır. Özellikle son yıllarda kadınların geleneksel rollerinden sıyrılarak çalışma yaşamına girmeleriyle birlikte anne, eş, ev kadını ve iş kadını olarak kadının sorumluluklarına yenileri eklenmiştir. Kadınlar toplum tarafından kendilerine biçilen sorumluluklar arasındaki dengeyi kurmaya çalışırken çoğu zaman bu ağır yükün altında strese girmekten kurtulamamışlardır.



Kadın, iş hayatında var olma mücadelesi verirken geleneksel olarak kabul edilen, bir ücret karşılığı çalışmanın erkeklere özgü bir görev olduğu, kadının asıl üstlenmesi gereken görevin ev işleri ve çocuk bakımı gibi toplumsal cinsiyet temelli faaliyetler olduğunu kabul eden anlayış, kadının çalışma hayatında sürekli ikinci planda yer almasına ve başka birçok sorunla karşılaşmasına sebep olmuştur.

Kadınların çalışma hayatında kendilerini kabul ettirmeye çalışmalarıyla başlayan sorunlar hala, iş gücü piyasasında ikinci iş gücü olarak kabul edilmeleri, işe alımlarda ve terfilerde tercih edilmemeleri, düşük ücretle ve sosyal güvenceden yoksun olarak çalıştırılmaları gibi sorunlarla devam etmektedir. Kadınların çalışma hayatında bu denli sorunla karşılaşması, çalışan kadınların iş hayatında karşılaştıkları temel stres kaynaklarının araştırılması gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmada da bir Kamu kurumunda çalışan 75 kadını etkileyen stres kaynakları Mayerson Stres Kaynağı Ölçeğine göre tespit edilmiştir. Çalışma yaşamında kadınları etkileyen stres kaynaklarının tespit edilmesi, bu kaynaklara karşı çözüm üretmede büyük önem taşımaktadır. Ayrıca bu konuda çalışma yapacak diğer araştırmacılara da büyük bir kaynak olacaktır.

## 2. TEORİK ÇERÇEVE

### 2.1. Stres ve Örgütsel Stres Kavramları

Stres kavramı Latince kökenli bir kelime olup, 17. yüzyılda felaket, bela, keder, elem, dert anlamlarında kullanılmış, ancak zaman içerisinde anlam değişimine uğrayarak 18. ve 19. yüzyıllarda objelere, kişilere, organlara ve ruhsal yapılara uygulanan baskı ve zorlama anlamlarında kullanılır hale gelmiştir (Torun, 1996: 43). Bir başka tanıma göre stres, çoğu zaman hayatı olumsuz yönde etkileyen bir güç olarak karşımıza çıkmakta olup, kişilerde ortaya çıkan, onları günlük normal yaşayışlarından sapmaya zorlayan, bir olayın ya da durumun insanlar üzerinde meydana getirdiği, fiziksel ve psikolojik zorlanma olarak da tanımlanmaktadır (Uysal, 2008: 6).

Günümüzde stres; insanın yaşamakta olduğu ortamda meydana gelen bir değişikliğin veya insanın mevcut yaşamını devam ettirdiği ortamını değiştirmesinin onun üzerinde etkiler bırakması ile ilgili olup, bireyin içinde bulunduğu mevcut koşulların ve iş koşullarının onu etkilemesi sebebiyle vücut tarafından bir takım özel biyokimyasal salgıların harekete geçirilerek, değişen yeni koşullara uyum sağlayabilmek adına düşünsel ve bedensel olarak metabolizmanın harekete geçmesi durumu olarak da tanımlanabilir (Eren, 2010: 291-292).

Günümüzde belli bir örgütte çalışan bir birey, zamanının büyük bir bölümünü iş ortamında geçirmekte ve belli amaçları gerçekleştirmek üzere kendisinden beklenen rolleri ve görevleri yerine getirmektedir. Bu durum örgüt ortamından kaynaklanan örgütsel stres kavramını ortaya çıkarmıştır (Gök, 2009: 432). Örgütsel stres, iş ortamındaki bir olguyu, stres kaynaklarını ve gerginlik durumunu işaret etmektedir. Kişilerin örgütle ya da işle ilgili olarak herhangi bir beklenti içinde olmaları durumunda bireysel enerjinin harekete geçmesi olarak tanımlanmaktadır (Quick, 1984: 10). Bir başka deyişle işin özelliklerinin ve işle ilgili sosyo-psikolojik durumların kişi üzerindeki potansiyel zararlı etkileri şeklinde ifade edilmektedir (Beehr, 1998: 7). Örgütsel stres gelişmiş, çeşitlenmiş ve aynı ölçüde karmaşıklaşmış olan iş yaşamının herkes tarafından bilinen ve kabul edilen bir gerçeği haline gelmiştir.

Makalenin bundan sonraki bölümünde iş yaşamında bu kadar önemli bir yer tutan örgütsel stres kavramı, çalışan kadınlar açısından değerlendirilerek incelenmeye çalışılacaktır.

## **2.2. Çalışma Hayatında Kadın**

Günümüzde dünya nüfusunun neredeyse yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Aynı şekilde tarih boyunca ekonomik ve toplumsal yaşamın bir kısmını kadınlar, bir kısmını da erkekler meydana getirmiştir. Ancak kadınların ekonomik yaşama katılımları ile toplumsal ve ekonomik alanda ortaya çıkan kalkınmadan yararlanma düzeyleri ne yazık ki doğru orantılı olmamıştır (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 195). Aslında kadınların iş yaşamının dışında tutularak ev işleri yapmak zorunda kalmalarının temelinde toplumsal cinsiyet rolleri yatmaktadır. Sosyalleşme sürecinin başından itibaren kız çocuklarının uysal, yumuşak ve özverili, erkek çocuklarının ise yarışmacı, atak ve girişken olma davranışları ailesi ve toplum tarafından pekiştirilmekte, bu durum da kız ve erkek çocuklarının yöneldikleri serbest zaman aktivitelerini, kendilerini geliştirecekleri alanları, hatta meslek seçimi ve iş yaşamlarını etkilemektedir (Kuzgun ve Sevim, 2004: 16).

Ancak, sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamda meydana gelen değişimler toplumsal ve ekonomik kalkınmada kadınların etkin bir biçimde yer almasının, işsizlik ve yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynayacağı görüşünü ortaya çıkarmıştır (Karabıyık, 2012: 232). Tarihin ilk dönemlerinden bu yana ekonomi hayatın içerisinde yer alan kadınlar ilk dönemlerde yoğun olarak tarım sektöründe çalışmışlardır. Geleneksel yapı içerisinde kendisine temel olarak; üreme ile ev ve ailenin bakımı görevi verilen kadının çalışma alanı, savaş dönemleri haricinde tarım kesimi ve kendi aile işletmeleri ile sınırlı kalmıştır (Erdal, 2008: 110).

Diğer yandan tarihsel süreç içerisinde kadının çalışma hayatına girmesinde Sanayi Devriminin ayrı bir yere ve öneme sahip olduğu görülmektedir. Çünkü Sanayi Devrimi ile birlikte kadın ilk kez, ekonomik gelir karşılığı bağımlı olarak yani bir başkası hesabına iş üretmeye başlamıştır. Bu nedenle Sanayi Devrimi, ilk kez ve bugünkü anlamıyla, ücretli kadın iş gücü kavramının ortaya çıkmasına sebep olan en önemli tarihsel gelişme olarak kabul görmektedir (Akgün, 2010: 59).

Ülkemiz için ise özellikle Cumhuriyetin ilanına kadar kadınlara sunulan eğitim ve öğretim imkânlarının sınırlı olması, kadının evi dışında çalışmasının aile yaşamına zarar vereceğine dair inanışların olması, kadınların meslek edinmelerini ve bu sayede ekonomik yaşamın içerisinde aktif olarak yer almalarını neredeyse imkânsız hale getirmiş, ancak Cumhuriyet'in ilanından itibaren kız ve erkek meslek okullarının sayısının artmasına da bağlı olarak kadının iş yaşamında daha etkin rol almaya başladığı ve bunun sonucunda ekonomik bağımsızlığını elde etmeye başladığının görüldüğü, bu durumun Doğudaki Müslüman toplumlara örnek olabilecek seviyelere kadar geldiği değerlendirilmektedir (Erdal, 2008: 110).

Literatüre bakıldığında, kadınların çalışma yaşamına atılma sebepleri için; kadının çalışmak zorunda kalması ile kadının çalışmak istemesi şeklinde bir ayırım yapıldığı görülmektedir (Beşer, 2003: 32). Çünkü bazı durumlarda kadın çalışmayı kendisi istemekte bazı durumlarda ise ekonomik koşullar ve/veya aile baskısı gibi nedenlerle çalışmak zorunda kalmaktadır. Diğer taraftan kadınların çalışma yaşamına girme nedenlerini; ekonomik nedenler, sosyal ilişki kurmak, sıkıcı ev hayatından uzaklaşmak, kendi kişiliklerini kazanmak, kendilerini adadıkları ve mükâfatlandırılmayı bekledikleri bir beceriye sahip olmak ve onu uygulamak şeklinde özetlemek de mümkündür (Önel, 2006: 32).

Ülkemizde yapılan bir araştırmada ise; kadınların %40,3'ünün aile geçimine katkıda bulunmak, %33'ünün geçimi sağlama, %10,2'sinin bir sanat öğrenme, %7,4'ünün de boş kalmamak için çalıştıklarını belirttikleri, %1,1'inin de sebep belirtmedikleri görülmüştür (Gönüllü ve İçli, 2001: 88). Türkiye açısından kadınların çalışma hayatına daha aktif olarak katılmaları yaklaşık 1950'lilere dayanmaktadır. Bu yıllarda sanayi işçiliğinin toplumsal saygınlık açısından hizmet sektöründen sonra geldiği ve zorunlu kalmadıkça kadınlar tarafından pek tercih edilmediği görülmektedir (Kocacık ve Gökçaya, 2005: 201).

1970'li yıllara gelindiğinde ise, gerek kentsel yaşamın getirmiş olduğu olumsuz koşulların dayatması gerekse kent kültürü ile olan etkileşim sonucunda kentlerde çalışmak isteyen kadın sayısında önemli bir artış olmuştur. Ancak 1980'li yıllardan itibaren kadınların çalışma taleplerine karşılık sanayi sektörünün aynı oranda istihdam olanağı yaratılamamıştır (Ecevit, 1995: 120-121).

1990'lı yıllarda ise, kadınların yaklaşık ancak dörtte birinin istihdama katıldığı, dörtte üçünün ev kadını konumunda olduğu, istihdama katılanların da az bir bölümünün gelir getirici faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bunun nedeni istihdam edilen kadınların büyük çoğunluğunun ücretsiz aile işçisi olarak tarım sektöründe faaliyet göstermesidir (Gönüllü ve İçli, 2001: 82).

2010 yılı rakamlarına göre Türkiye'de %27,6 olan kadın iş gücüne katılma oranı 27 Avrupa Birliği ülkesinde ortalama %66,1, OECD ülkelerinde ise %60,8 oranındadır. Bu veriler doğrultusunda Türkiye, kadın iş gücüne katılma oranları açısından OECD ülkelerinin en alt sıralarında yer almaktadır (Karabıyık, 2012: 234).

Çalışan kadınların durumuna diğer Dünya ülkeleri açısından bakılacak olursa; 1950'li yıllarda İngiltere'de daha çok gaz, elektrik ve sağlık hizmetlerinde çalıştıkları, bu alanda çalışan erkeklerle aynı ücreti aldıkları görülmektedir. 1962 yılına gelindiğinde eşit ücret uygulamasını ve kadınların evlendikten sonra daha önce çalıştıkları işlerine dönmeleri ve eğitim kolaylığı sağlanması konusunda bir kadınlar bildirgesi yayınlanmıştır. 1975 yılına gelindiğinde ise, "Cinsiyet Ayrımı Karşıtı" yasa İngiliz Hükümeti tarafından kabul edilmiştir. Özellikle kadınların çalışma hayatında bazı haklara sahip olması gerektiğine inanan kişi veya kurumların yoğun çabaları sonucunda dünyanın pek çok ülkesinde çalışma yaşamında eşit ücret, doğum, çocuk bakımı ve sosyal güvenlik hakkı gibi fırsat eşitliği sağlayan politikalar hayata geçirilmiştir (Peker ve Kubar, 2012: 174).

Günümüzde sanayileşmiş ve gelişmiş batı ülkelerine bakıldığında, çalışan kadın sayısının yüksek olduğu, bu ülkelerde çalışan kadınların az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi yoğun olarak tarım sektöründe değil, daha çok sanayi ve hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir (İlgar, 2011: 47-48).

### **2.3. Kadının Çalışma Hayatında Karşılaştığı Sorunlar**

Kadınların çalışma hayatında karşılaştığı sorunlar aile hayatında karşılaştıkları sorunlar ve iş hayatında karşılaştığı sorunlar olmak üzere iki alanda ortaya çıkmaktadır. Çalışan kadından kendisine yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin de etkisi ile mensubu olduğu aile ve topluma karşı bir takım sorumlulukları yerine getirmesi beklenmektedir. Çalışan kadının aile hayatında karşılaştığı sorunlar; ev işleri ve çocuk bakımı, aile içi kararlara katılım düzeyi, aile içerisinde sorumluluk paylaşımı ve aile-iş yaşamındaki rol çatışmaları şeklinde sıralanabilir.

Geleneksel toplum düşüncesi tarafından kadına yüklenen rollerden ilki annelik rolüdür. Annelik rolü, çocuğun doğurulması, büyütülmesi, toplum normlarına uygun olarak yetiştirilmesi ve eğitimini içine almaktadır. Kadının eve ilişkin rolü ise evin temizlenmesi, düzeninin sağlanması ve evin genel bakımı olarak tanımlanmaktadır

(Lopata, 1987: 201). Kadının çalışma hayatına katılımı ancak ev işlerini ve çocuk bakımını aksatmaması durumunda kabul görmektedir (Bolcan, 2006: 44-45).

Yapılan bir araştırmada, çalışan kadınların işten ayrılmayı düşünme nedenlerinin başında %69,5 oranıyla çocuk yetiştirmek, ev işleri ve eşinin bakımı gibi nedenler gelmektedir (Sandıkçıoğlu, 1998: 375).

Geleneksel aile yapısında erkek tam yetkili olarak evin reisi olup kararları almakta kadın da kocasının istediklerini yapmak zorundadır. Kadın ise erkeğin yapacakları hakkında söz sahibi değildir. Bu şekilde kendi statüsünü erkeğe kayıtsız şartsız itaat etmek olarak gören kadın, kocasına karşı gelememektedir (Atalay vd., 1992: 76).

Birey çalışmakta olduğu iş ve bir parçası olduğu evi arasında ikili roller taşımakta ve zaman zaman iş hayatındaki problemler aileye, ailedeki problemler de iş hayatına yansımabilmektedir (Önel, 2006: 12). İş ve aile yaşamındaki rol çatışmaları yapısal farklılıkları ve temel özellikler bakımından; zaman temelli, gerilim temelli ve davranış temelli olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Zaman temelli çatışma, bir rolün gereğini yerine getirirken, zamanın kısıtlı olması sebebiyle, diğer rolün sorumluluklarının tam olarak yerine getirilememesi sebebiyle ortaya çıkan çatışmadır. Gerilim temelli çatışma, çalışanın bir role ilişkin görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırken artan gerilim ve yorgunluğunun diğer rolünün gereklerini yerine getirmeye çalışırken ortaya çıkmasıdır. Davranış temelli çatışma ise, bir rolle ilgili davranışların, yüklenen diğer roldeki davranışlarla uyumsuz olmasıdır. Kişiyi bir rolünde başarılı gösteren davranışın diğer rolde başarısız yapması davranış temelli çatışmaya yol açar (Greenhaus ve Beutell, 1985: 77-81).

Kadınların iş hayatında karşılaştıkları sorunlar, eğitim ve mesleki eğitim eksikliği, cinsiyete dayalı ayrımcılık, ücretlendirmede yapılan ayrımcılık, cinsel taciz ve terfilerde ayrımcılık olarak sıralanabilir.

Eğitim, kadınların iş hayatına katılmalarını etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesidir. Kadınların çalışma hayatına katılım oranları eğitim düzeyleri ile orantılı olarak artmakta, eğitim düzeyinin yükselmesi kadınların çalışma hayatına girmesinde kolaylaştırıcı rol oynamakta, ayrıca iş hayatındaki kazancı ve devamlılığı üzerinde de önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Yumuş, 2009: 24).

Kadınların eğitim imkânlarından uzak kalması çalışma yaşamında kadın yöneticilerin az olmasını da beraberinde getirmektedir. Bu durum geleneksel cinsiyet rollerinin eğitim alanına da yansması sonucu, eğitimde fırsat eşitliğinin tam anlamıyla gerçekleştirilememesi ve bunun doğal sonucu olarak kadınların çalışmak istedikleri işin gerektirdiği bilgi ve beceriyle yeterince donatılmamış olmaları olarak karşımıza çıkmaktadır (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 207). Cinsiyete dayalı ayrımcılık, çalışma

hayatına katılma aşamasından önce ve katıldıktan sonra kadınların karşılaştıkları en önemli sorunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. ILO'nun 1997 yılında yayınladığı bir rapora göre, dünya genelinde çalışan kadınların yarısından fazlası cinsiyet ayrımına göre sınıflandırılmış durumdadır. Diğer yandan cinsiyete dayalı ayrımcılığın olduğu örgütlerde kadınlar kariyer yapabilmek için erkeklerden daha fazla performans göstermek zorunda kalabilmektedirler. Dolayısıyla bu iş yaşamında kadına yönelik cinsiyete dayalı ayrımcılık, çalışan kadının iş gücüne katılım oranını, kariyer hedeflerine ulaşma hızlarını ve ücret düzeylerini olumsuz etkilemektedir (İlgar, 2001: 52).

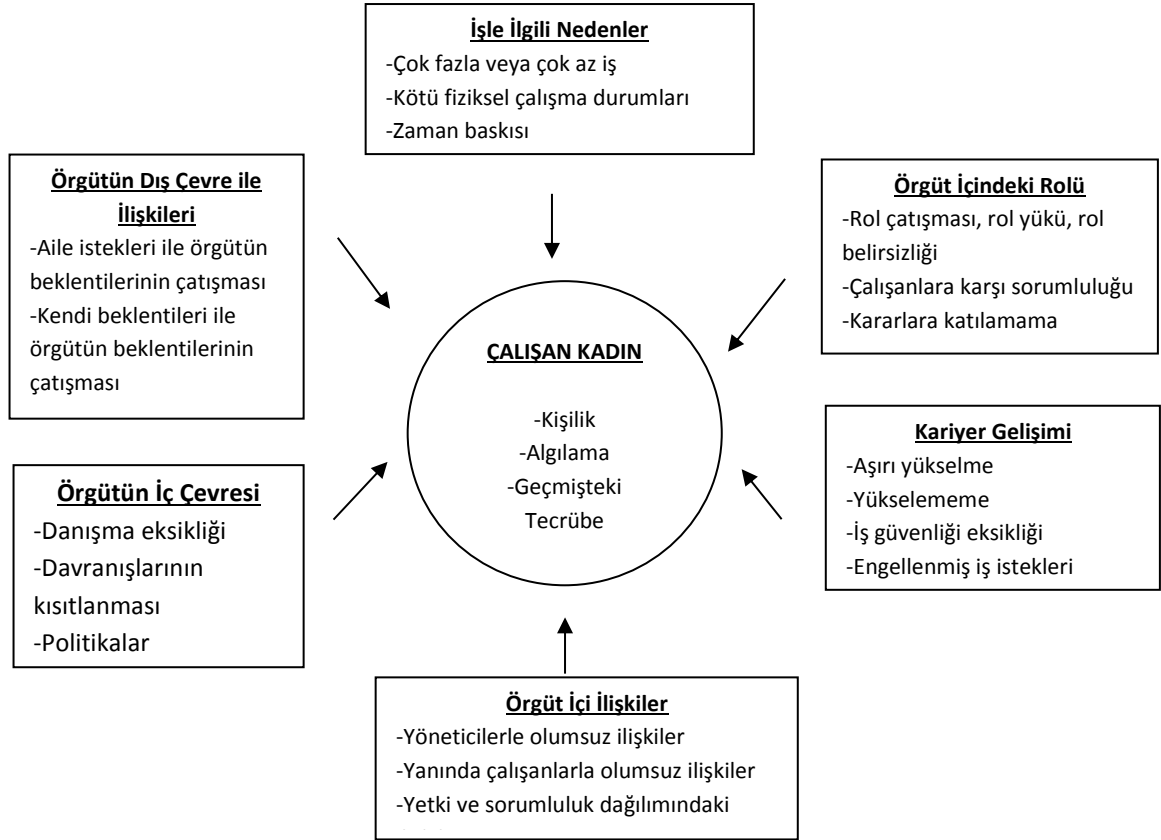
Kadınların çalışma hayatında karşılaştığı bir diğer sorun ücretlendirmede yapılan ayrımcılıktır. Her ne kadar kadınlara çalışmaları karşılığında ödenen ortalama ücret son yıllarda bir miktar artış gösterse de erkeklere ödenenin altında kalmaktadır. Örneğin İngiltere'de günlük büro işlerinde çalışan kadınlar, aynı işte çalışan erkeklerin aldığı ücretin %60'ını, kadın satış elemanları da aynı işi yapan erkeklerin aldığı ücretin %57'sini almaktadırlar (Giddens, 2000: 345). İş yerlerinde çalışan kadın sayısında belli bir artış olmasına rağmen, erkek egemen sistemlerin katı bir şekilde varlığını sürdürmesi sebebiyle kadınların yükselmesi daha çok orta kademelerde takılmakta ve daha fazla yükselememektedirler. Hatta çoğu zaman üst pozisyonlara yükselmek için erkeklere oranla daha fazla kişisel maliyetlere (zaman, emek, baskılar, önyargı vb.) katlanmak zorunda kalmaktadırlar (Çevik, 2011: 144). Bu sorunun arkasında ise; evlilik ve çocuk sahibi olma gibi nedenlerle kadınların çalışma hayatına ara verme olasılıklarının fazla olması, kadınların erkeklere oranla işlerine daha az bağlı oldukları ve yönetim kademeleri için kadının karakterinin erkeğe kıyasla daha zayıf olduğu yönündeki görüşler yer almaktadır (Bolcan, 2006: 31).

Cinsel taciz, iş yerinde genel olarak karşı cinsten gelen, çoğunlukla beklenmeyen ve istenmeyen, cinsellik içeren sözlü, sözsüz ya da fiziksel davranışlar şeklinde tanımlanabilir. Cinsel taciz; onur kırma, yıldırma, incitme ve düşmanlık etme amaçlarıyla işlenen her türlü cinsel içerikli davranışı içerir (Bolcan, 2006: 33). Cinsel taciz, bir otorite ve güç gösterisi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu güç gösterisini de çoğu zaman taraflardan birinin idareci (genellikle erkek), diğerinin de çalışan (genellikle kadın) olduğu durumlarda, idarecinin ödüllendirme ve cezalandırma yetkisine sahip olmasının bir sonucu olarak yorumlamak mümkün olmaktadır (Solmuş, 2004: 86). Toplumda kadınların cinselliği erkeklere oranla daha fazla algılanmakta, dolayısıyla "cinsel obje" olarak görülen kadın daha fazla cinsel tacize maruz kalmaktadır. Yapılan bir araştırmada üç kadından birinin iş yerinde cinsel tacize uğradığı ve tacizcilerin %66'sının iş arkadaşları, %30'unun ise yöneticiler olduğu ortaya çıkmıştır (Hıdıroğlu, 2006: 12-13).

## 2.4. Çalışan Kadın Açısından Örgütsel Stres Kaynakları

İş yaşamında kadın sadece bireysel stres kaynaklarıyla değil; işin kendisi, örgüt içindeki rolü, örgütün iç ve dış çevre ile olan ilişkileri ve kariyer gelişimi ile ilgili baskılarla da çevrelenmiş durumdadır. Kadın bu baskılar nedeniyle yoğun bir stres altında kalabilmektedir. Kadını çevreleyen örgütsel stres kaynakları Şekil 1’de yer almaktadır (Kirel, 1999: 221):

**Şekil 1. Çalışan Kadın Açısından Örgütsel Stres Kaynakları**



Örgütsel stres kaynakları; işin niteliği ve çalışma ortamının fiziki koşulları, örgütsel yapı, iklim ve politikalar ile ilgili etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. İşin niteliği ile ilgili etkenler ise; aşırı iş yükü ve zaman baskısı, monotonluk, fazla mesai ve vardiyalı çalışma düzeni ile rol belirsizliği ve rol çatışmasını içerisine almaktadır. Aşırı iş yükü, kantitatif (niceliksel) ve kalitatif (niteliksel) iş yükü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Niceliksel iş yükü, belirli bir zaman diliminde çalışan tarafından çok sayıda ve çeşitte yapılması gereken iş olması, yapılacak işlere oranla zamanın kısıtlı olması ile yapılacak olan işlerin fiziki olarak yüksek çaba gerektiren, ağır ve yorucu işler olması şeklinde tanımlanmaktadır (Eroğlu, 2006: 429). Niteliksel iş yükü ise, çalışan kişinin işini yapabilmesi için gerekli olan yeteneklere, kişisel özelliklere sahip olmadığı ya da o iş için gerekli olan performans standartlarının kişinin sahip olduğu standartlardan yüksek olması olarak tanımlanabilir (Solmuş, 2004: 81-82).

İş yerindeki ve yapılan işteki tekdüzelik ve monotonluk da çalışan kadınlar açısından bir şikâyet ve tatminsizlik nedeni olabilmektedir. Genellikle ilerleyen teknoloji ile birlikte, robot sistemlerinin getirdiği basit ama sürekli peş peşe tekrarlanarak yapılmak zorunda olan bezdirici iş şekilleri, çalışanın yaratıcı yönünü köreltmekte, sosyal çevrelerinden kopmalarına sebep olmakta ve hayatlarında bir stres kaynağı olarak yer almaktadır (Gümüştekin ve Öztemiz, 2005: 276).

Günümüzde daha fazla üretim daha fazla kazanç yaklaşımı ile işletmelerin gerek üretim kapasitelerini artırmak gerekse yapılan işin doğası gereği, fazla mesai ve vardiyalı çalışma sistemi üretim ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren birçok işletmede kullanılmaktadır. Yapılan araştırmalar, insan sağlığına en uygun çalışma süresinin günlük 7,5, haftalık 45 saat olduğunu ortaya koymuş olup bu sürelerin uzatılması, ya da mola sürelerinin kısa tutulması stres ve yorgunluğa sebep olabilmektedir (Soysal, 2009: 22).

İşin niteliği ile ilgili stres faktörlerinden biri olan rol belirsizliği; çalışma ortamında çalışanın işini yaparken kendisinden beklenen performansı gösterebilmesi için yeterince bilgiye sahip olmadığında ortaya çıkmaktadır. Rol çatışması ise, çalışma ortamında çalışanın birbiri ile çelişen, birbirinin zıttı olan talep ve beklentilerle aynı anda karşılaşması durumunda yaşanmaktadır. Bu durumda çalışan taleplerden birini karşılamaya çalışırken en az bir diğer talebi karşılayamayacak ya da karşılamakta zorlanacaktır (Ceylan ve Ulutürk, 2006: 48-49). Çalışma ortamının fiziki koşullarının kötü olması da kadınlar açısından önemli bir stres faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgütlerde strese neden olan fiziksel koşullar kısaca; aydınlatma, gürültü, hava koşulları ve ergonomik faktörler olarak sıralanabilmektedir (Soysal, 2009: 21).

Örgütün yapısı, iklimi ve politikaları çalışan kadınlar açısından strese neden olan temel örgütsel stres kaynakları arasındadır. Hiyerarşik ve merkezi örgüt yapısı, yönetim tarzı ve liderlik, yetki ve sorumluluk ilişkisi, alınan kararlara katılım düzeyi, değerlendirme sistemi ve kariyer gelişimi, örgüt içi iletişim, Mobbing ile örgütün ücret, izin politikaları bu kapsamda değerlendirilmektedir. Örgütlerde hiyerarşik ve merkezi örgüt yapısı çalışanlar üzerinde önemli bir stres kaynağı olarak karşımıza çıkabilmektedir. Davranış bilimciler, örgüt ikliminin açık ve katılımı teşvik eden bir iklim olmasının önemli olduğunu, örgütsel faaliyetlerde demokratik süreçleri önemsemeyen, kapalı iklimlerin çalışanları olumsuz etkileyeceğini ifade etmektedir (Soysal, 2009: 23). Yönetim tarzı ve liderlik de örgütteki stres düzeyini belirleyen önemli faktörlerden birisidir. Örgütlerde bilimsel teknik yönü ağır basan bir yönetici, yönetim sürecinde interaktif usulleri kullanan bir yöneticiye göre daha fazla stres verici olarak değerlendirilmektedir (Okutan ve Tengilimoğlu, 2002: 20).



Çalışma hayatında çalışanlara geniş sorumluluk alanları tanımlanmasına rağmen kısıtlı yetkiler verilmesi, çalışana yüklenen sorumluluğun kaldırabileceğinden fazla olması ya da yüklenilmiş olan sorumluluğun olduğundan fazla algılanması örgütlerde çalışanlar üzerinde stres oluşturan faktörler arasında yer almaktadır (Bayram, 2006: 54).

Çalışan kadınların örgüt içi alınan kararlara katılmaması, kendilerini soyutlanmış hissetmeleri, kuruma karşı olan güvenlerini kaybetmeleri, geleceğe ilişkin hedeflerini belirlemede sorun yaşamaları gibi olumsuz etkilere sebep olacak ve stres düzeylerini yükseltebilecektir (Özbay, 2007: 23). Örgütlerde terfi olanaklarının az veya imkânsız olması, çalışanların terfi ettirilirken adaletli davranılmaması, çalışanların haksızlığa uğradıklarını düşünerek hayal kırıklığı yaşamalarına ve bu durumun çalışanlar üzerinde büyük stres oluşturmalarına sebep olacaktır (Ergun, 2008: 30). Örgütlerde iletişim doğru bir şekilde gerçekleştirilmediğinde fiziksel olarak olmasa bile ruhsal anlamda bir yabancılaşma meydana gelecektir. Özellikle yöneticiler çalışanlarıyla ve örgütün geneliyle olan ilişkilerini kopardıklarında örgütteki sıkıntıları tespit edemeyecektir (Kirel, 2008: 96).

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği iş gücü yapısındaki değişim, artan rekabet düzeyi ve yeniden yapılanmanın bir sonucu olarak yaşanan mobbing olayları artmıştır ve bu durum çalışanların stres düzeylerini ciddi anlamda etkilemektedir. Mobbing; çalışma yaşamında bir ya da birden fazla kişi tarafından diğer kişi veya kişilere yönelik olarak yıldırma, pasifize etme, işten uzaklaştırma gibi amaçlar taşıyan, mağdurların kişilik değerlerini, mesleki durumlarını, sosyal ilişkilerini hedef alan, sistematik olarak devam eden, kasıtlı olarak gerçekleştirilen olumsuz tutum ve davranışlar bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Tümer,2013: 10).

Örgütte çalışanlara verilen ücret eşit ve dengeli değilse, çalışanlar arasında ücretlendirmenin nesnel olarak yapılmadığına dair bir algı varsa bu durum çalışanlar açısından bir stres kaynağı olacaktır. Diğer taraftan çalışanlara verilen ücret onların işe olan katkısını ve performansını göstermesi açısından bir mesaj olarak da görülmektedir (Soysal, 2009: 25).

Çalışma hayatında stres kaynakları çalışanın bireysel özelliklerinden ya da örgütsel yapıdan kaynaklı olabildiği gibi çevresel kaynaklı da olabilmektedir. Başlıca çevresel stres kaynakları; teknoloji, ekonomi, siyasi ve politik, kültürel ve sosyal, ulaşım olarak sıralanabilir. Teknolojideki hızlı değişim ve belirsizlikler bireyler üzerinde strese neden olan önemli bir etkidir. Gelişen teknolojiyi yakından takip etmeyen iş yerlerinde verimlilik ve ürün kalitesi düşmekte, dolayısıyla rekabet avantajını kaybeden işletme kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum hem iş yeri sahipleri hem de o iş yerinde çalışanlar açısından önemli bir stres kaynağı oluşturmaktadır (Eren, 2010: 301-302).

Ülke ve Dünya ekonomisinin içinde bulunduğu durum, bireylerin fizyolojik ve psikolojik dengesini bozarak bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak çatışma ve endişe kaynağı oluşturması ile strese sebebiyet veren önemli faktörlerdendir. Stres oluşturan ekonomik durumların başında gelir seviyesini düşük olması gelmektedir. Bireylerin gelir seviyesinin düşük olması, satın alma güçlerinin zayıf olmasına sebep olacağından, temel fizyolojik ihtiyaçlarını makul ölçüde karşılayamayan bireyde belirgin bir tedirginlik ve gerginlik durumu ortaya çıkacaktır (Eroğlu, 2006: 421).

Hukukun üstünlüğünün kabul edilmediği ve yerleşmiş demokrasi anlayışının olmadığı toplumlarda siyasi istikrarın olması mümkün değildir. Demokrasinin bütün kurum ve kavramlarının anayasal güçler tarafında güvence altına alınmadığı durumlarda bireylerin ait olma ihtiyaçları tatmin edilemeyecek, bu tatminsizlik durumu bireyler üzerinde strese neden olacaktır (Tanşu, 2009: 19). Toplumdaki sosyal ve kültürel değişimler de bireyler üzerinde stres oluşturabilmektedir. Özellikle kısa sürede geleneksel toplum yapısından çağdaş topluma dönüşme zorunluluğu bireyler üzerinde zorlanmaya sebep olarak çeşitli uyum sorunlarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Okutan ve Tengilimoğlu, 2002: 22).

Yaşanılan kentteki ulaşım sorunları da çalışanlar üzerinde önemli bir stres kaynağı oluşturabilmektedir. Özellikle, işe gidiş gelişlerde iş yeri ve yaşanılan konut arasındaki mesafenin uzun olması, yolların ve toplu taşıma araçlarının yetersiz oluşu, trafiğin yoğun olması, iş yerinin servis imkânının olmaması, çalışanların evden işe, işten eve giderken fiziksel ve psikolojik olarak tükenmelerine, eve dönüşlerde de zaten yorgun olan bedensel, ruhsal ve zihinsel durumlarının yaşamdan zevk alamayacak hale gelmesine neden olmaktadır (Eren, 2010: 301).

### **3. METODOLOJİ**

Bu araştırmanın temel amacı; çalışan kadınları etkileyen örgütsel stres kaynaklarını belirlemektir. Araştırma, tanımlayıcı, deneysel bir alan araştırması olarak tasarlanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma Ankara ilinde bir Genel Müdürlük ve ona bağlı 7 daire başkanlığında çalışan 75 kadınla yüz yüze anket gerçekleştirilerek yapılmıştır. Araştırmada iki bölümden oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Anketin birinci bölümünde; araştırmaya katılan kadınların demografik özelliklerini ortaya koymaya çalışan on adet demografik soru yer almaktadır.

İkinci bölümde çalışan kadınların stres kaynaklarını belirlemek için Mayerson'un Stres Kaynağı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin Türk toplumunda geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Aynur Dinç Sever tarafından yapılmıştır. Bu ölçek; stres vericilerle ilgili dört alt boyutu ifade eden toplam 43 sorudan oluşmaktadır. Ölçekte stres kaynaklarıyla ilgili dört alt boyut bulunmaktadır. Bunlar:

- Sosyal Stres Vericiler (İnsan ilişkilerinden kaynaklanan stres vericiler)
- İşle İlgili Stres Vericiler (İş hayatından kaynaklanan stres vericiler)
- Kendini Yorumlama Biçiminden Kaynaklanan Stres Vericiler (Kişinin iç ve dış dünyasından yansıyan bilgileri yorumlayış biçiminden kaynaklanan, iç konuşma da denilebilen kendini yorumlama ile ilgili stres vericiler)
- Fiziki Çevreden Kaynaklanan Stres Vericiler (Kişinin yaşadığı fizik çevreden kaynaklanan, gürültü ve hava kirliliğini de içine alan stres vericiler)

Ölçekte her bölümden alınan puanlar dört grupta değerlendirilmiştir. Araştırmada puanlama yapılırken katılanların “asla” ifadesine 1, “seyrek olarak”, ifadesine 2, “bazen” ifadesine 4 ve “her zaman” ifadesine 5 puan verilmektedir

Stres kaynaklarına göre puan grupları ve değerlendirmeler ise şu şekildedir (Baltaş ve Baltaş, 2004: 134-138):

**Tablo 1. Sosyal Stres Vericilerin Gruplara Göre Puan Dağılımı ve Değerlendirme Kriterleri**

Gruplar	Puanlar	Değerlendirme Kriterleri
1. Grup	17-24 Puan	Sağlığı Tehdit Edici Bir Nitelik Taşımıyor
2. Grup	25-39 Puan	Hastalık Geliştirme İhtimali Var
3. Grup	40-59 Puan	Hastalık Geliştirme Eğiliminde
4. Grup	60-85 Puan	Hastalık Geliştirme İhtimali Oldukça Yüksek

**Tablo 2. İşle İlgili Stres Vericilerin Gruplara Göre Puan Dağılımı ve Değerlendirme Kriterleri**

Gruplar	Puanlar	Değerlendirme Kriterleri
1. Grup	17-24 Puan	Sağlığı Tehdit Edici Bir Nitelik Taşımıyor
2. Grup	25-39 Puan	Hastalık Geliştirme İhtimali Var
3. Grup	40-59 Puan	Hastalık Geliştirme Eğiliminde
4. Grup	60-80 Puan	Hastalık Geliştirme İhtimali Oldukça Yüksek

**Tablo 3. Kendini Yorumlama Biçiminden Kaynaklanan Stres Vericilerin Gruplara Göre Puan Dağılımı ve Değerlendirme Kriterleri**

Gruplar	Puanlar	Değerlendirme Kriterleri
1. Grup	10-14 Puan	Sağlığı Tehdit Edici Bir Nitelik Taşımıyor
2. Grup	15-24 Puan	Hastalık Geliştirme İhtimali Var
3. Grup	25-34 Puan	Hastalık Geliştirme Eğiliminde
4. Grup	35-50 Puan	Hastalık Geliştirme İhtimali Oldukça Yüksek

**Tablo 4. Fiziki Çevreden Kaynaklanan Stres Vericilerin Gruplara Göre Puan Dağılımı ve Değerlendirme Kriterleri**

Gruplar	Puanlar	Değerlendirme Kriterleri
1. Grup	5-7 Puan	Sağlığı Tehdit Edici Bir Nitelik Taşımıyor
2. Grup	8-12 Puan	Hastalık Geliştirme İhtimali Var
3. Grup	13-17 Puan	Hastalık Geliştirme Eğiliminde
4. Grup	18-25 Puan	Hastalık Geliştirme İhtimali Oldukça Yüksek

#### 4. BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular, IBM SPSS Statistics 22 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma bulgularını elde etmek için araştırma verileri değerlendirilirken, ankette yer alan bazı sorular için frekans tabloları oluşturulmuş, bazı soruların analizinde ise aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Ölçeklerin geçerlilik güvenilirliği Reliability analizi ile yapılmıştır. Sonuçlar % 95'lik güven aralığında, anlamlılık  $p < 0.05$  düzeyinde değerlendirilmiştir. Tablo 5'de stres kaynağı ölçeğine ait 43 soru için yapılan güvenilirlik analizi sonucu olarak Crobbach's Alpha değeri %92,8 bulunmuş olup bu değer yapılan ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

**Tablo 5. Stres Kaynağı Ölçeğine Ait Güvenilirlik Analiz Sonucu**

Crobbach's Alpha	Soru Sayısı
0,928	43

Stres Kaynağı Ölçeği sonuçları ile elde edilen 4 farklı grup stres ölçeği sonuçlarının dağılımının normalliği (Shapiro-Wilk) testi yapıldığında elde edilen sonuçlar Tablo 6'da yer almaktadır. Test sonucuna göre; anlamlılık düzeyi değerlerinin 0.05'ten büyük olması elde edilen ölçek değerlerinin dağılımlarının normal dağılım olduğunu göstermektedir.

**Tablo 6. Shapiro-Wilk Testi Sonucu**

	Shapiro-Wilk		
	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi
İşle İlgili Stres Vericiler	,981	53	,546
Sosyal Stres Vericiler	,980	53	,543
Fiziksel Stres Vericiler	,979	53	,481
Kendini Yorumlama Biçiminden Kaynaklanan Stres Vericiler	,969	53	,176

#### 4.1 Çalışan Kadınlarla İlgili Demografik Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 7'de yer almaktadır:

**Tablo 7. Katılımcıların Demografik Özellikleri**

Demografik Özellikler		Sıklık	Yüzde
Yaş	20-25	3	4.0
	26-30	22	29.3
	31-35	19	25.3
	36-40	11	14.7
	41-45	5	6.7

	46 ve üstü	15	20.0
	Toplam	75	100.0
Eğitim Düzeyi	Lise	3	4.0
	Ön Lisans	9	12.0
	Lisans	44	58.7
	Yüksek Lisans	17	22.7
	Doktora	2	2.7
	Toplam	75	100.0
Medeni Hal	Evli	54	72.0
	Bekâr	17	22.7
	Boşanmış	4	5.3
	Toplam	75	100.0
Çocuk Sahibi / Çocuk Sahibi Değil	Çocuk Sahibi	43	57.3
	Çocuk Sahibi Değil	32	42.7
	Toplam	75	100.0
Görev	Meslek Elemanı	13	17.3
	İdareci	11	14.7
	Genel Memur	25	33.3
	Kariyer Meslek	24	32.0
	Mütercim	2	2.7
	Toplam	75	100.0
Meslek Yılı	1 yıldan az	6	8
	1-4 yıl	22	29.3

	5-9 yıl	20	26.7
	10-14 yıl	3	4.0
	15 yıl ve daha fazla	23	30.7
	Toplam	74	98.7
Kurum Yılı	1 yıldan az	9	12.0
	1-4 yıl	33	44.0
	5-9 yıl	19	25.3
	10 yıl ve daha fazla	14	18.7
	Toplam	75	100.0
Gelir Durumu Değerlendirmesi	Gelir Giderden Az	30	40.0
	Gelir Gidere Denk	35	46.7
	Gelir Giderden Fazla	10	13.3
	Toplam	75	100.0
Çalışmanın Aile Hayatına Olumsuz Etkisi	Evet	25	33.3
	Hayır	50	66.7
	Toplam	75	100.0
Stres Yönetimi Alma Durumu	Evet	31	41.3
	Hayır	44	58.7
	Toplam	75	100.0

Tablo 7’de görüldüğü gibi; araştırmaya katılanların %4’ü 20-25 yaş, %29,3’ü 26-30 yaş, %25,3’ü 31-35 yaş, %14,7’si 36-40 yaş, %6,7’si 41-45 yaş arasında ve %20’sinin ise 40 yaş ve üzerinde olduğu gözlenmektedir.

Araştırmaya katılanların %4’ü lise, %12’si ön lisans, %58,7’si lisans, %22,7’si yüksek lisans ve %2,7’si doktora düzeyinde eğitim görmüştür. Medeni durumlarına

göre; %72'si evli, %22,7'si bekâr, %5,3'ü boşanmıştır. Çocuk sahibi olma durumlarına bakılacak olursa araştırmaya katılanların %57,3'ü çocuk sahibi iken %42,7'si çocuk sahibi olmadığı görülmektedir.

Meslek dağılımlarına göre, araştırmaya katılanların %17,3'ü meslek elemanı, %32'si kariyer meslek elemanı, %14,7'si idareci , %33,3'ü genel memur ve %2,7'si mütercim olarak görev yapmaktadır. Araştırmada meslek elemanlarını; sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimcisi ve öğretmenler oluşturmaktadır. İdarecileri; araştırmacı ve yöneticiler, genel memurları; bilgisayar işletmeni, veri hazırlama ve kontrol işletmeni ile memurlar, kariyer meslek grubunu ise; aile ve sosyal politikalar uzmanı ve uzman yardımcıları oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılanların %8'i 1 yıldan az, %29,3'ü 1-4 yıldır, %26,7'si 5-9 yıldır, %4'ü 10-14 yıldır %30,7'si 15 yıl ve daha fazla süredir işe başladıkları gündeki görevlerini sürdürmektedir. Yine araştırmaya katılanların % 12'sinin 1 yıldan az, %44'ünün 1-4 yıldır, % 25,3'ünün 5-9 yıldır, %18,7'sinin 10 yıl ve daha fazla süredir şu anki kurumlarında görev yaptıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılanların %40'ı gelirinin giderinden az, %46,7'si gelirinin giderine denk, %13,3'ü gelirinin giderinden fazla olduğunu ifade etmiştir. Araştırmaya katılanların %66,7'si çalışma hayatının aile yaşamını olumsuz yönde etkilemediğini ifade ederken, %33,3'ü çalışma hayatının aile yaşamını olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.

Araştırmaya katılanların %58,7'si stres kaynakları ve yönetimi konusunda eğitim almamışken, %41,3'ü stres kaynakları ve yönetimi konusunda eğitim almıştır.

#### **4.2. Çalışan Kadınların Stres Kaynağı Ölçeğine Verdikleri Cevaplarla İlgili Bulgular**

Araştırmaya katılanların “asla”, “seyrek olarak”, “bazen”, “sık sık” ve “her zaman” ifadelerini içeren stres kaynağı ölçeğine verdikleri cevapların yüzde dağılımı Tablo 8'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir:



**Tablo 8. Mayerson Stres Kaynağı Ölçeği ve Araştırmaya Katılanların Verdikleri Cevapların Yüzde Dağılımı**

Stres Kaynağı Grupları Ve Girdikleri Alt Bölümler: S (Sosyal), I (İşle İlgili), KY (Kendini Yorumlama), FÇ (Fiziki Çevre)	Asla	Seyrek Olarak	Bazen	Sık sık	Her zaman
1. Yabancılarla karşılaşmaktan rahatsız olurum ( S ) /( KY )	33, 3	29, 3	29, 3	8,0	0
2. Bir grup önünde konuşurken rahatsız olurum. ( KY )	21, 3	22, 7	36, 0	16, 0	4,0
3. İstediklerimi yapıp yapamayacağım konusunda kuşku duyarım. ( KY )	17, 3	33, 3	38, 7	10, 7	0
4. Birlikte çalıştığım insanların yaptığım iş konusunda bilgisi yok. ( I )	14, 7	36, 0	36, 0	9,3	2,7
5. Amirlerimle görüş ayrılıklarım var. ( I ) / ( S )	8,0	12, 0	46, 7	32, 0	1,3
6. İşte zamanımı alan, birbirleriyle çatışanlardır. ( I )	6,7	29, 3	32, 0	25, 3	4,0
7. Yöneticilik konusunda kendime güvenmiyorum. ( I )	36, 0	20, 0	29, 3	10, 7	2,7
8. “Yönetim” işim arasında yeni taleplerde bulunarak beni engeller. ( I )	12, 0	20, 0	26, 7	36, 0	4,0
9. Çalışmam gerekenlerle benim bölümüm arasında çatışma var. ( I )	13, 3	29, 3	38, 7	13, 3	2,7
10. Sadece yaptığım iş yetersiz olduğunda beni hatırlarlar. ( S )	29, 3	20, 0	20, 0	21, 3	6,7
11. Beni etkileyecek olan kararlar ve değişiklikler, bilgim olmadan veya bana sorulmadan yapılır. ( I )	10, 7	14, 7	20, 0	36, 0	18, 7

12. Yapacak çok işim ve çok az zamanım var. ( KY )	5,3	16,0	24,0	45,3	9,3
13. İşimde yaptıklarımın daha fazla niteliklerim olduğunu düşünüyorum. ( KY )	2,7	9,3	26,7	28,0	32,0
14. Şu sırada yapmakta olduğum iş için yetersiz olduğumu düşünüyorum. ( KY )	69,3	20,0	9,3	0	1,3
15. Yakın olarak çalıştığım mesai arkadaşlarım, benden daha farklı eğitim yapmışlar. ( I )	25,3	30,7	22,7	17,3	4,0
16. İşimi yapabilmem için başka bölümlere de gitmem gerekir. ( I )	9,3	30,7	38,7	20,0	1,3
17. İş yerindeki insanlarla veya ailemle olan çatışmaları çözümleyemem. ( I ) / ( S )	24,0	45,3	25,3	4,0	1,3
18. Diğer bölümlerle olan çatışmaları çözümleyemem. ( I )	20,0	38,7	36,0	5,3	0
19. Birlikte çalıştığım insanlardan kişisel destek alamam. ( S ) / ( I )	22,7	38,7	30,7	6,7	1,3
20. Bir plan üzerine çalışmak yerine vaktimi onunla ilgili güçlükleri yenmek için harcıyorum. ( I )	5,3	32,0	36,0	26,7	0
21. Fazla mesailer ve hafta sonunu da içine alan iş koşullarım sebebiyle ailemin baskısını hissediyorum. ( S )	28,0	20,0	36,0	13,3	1,3
22. Kendi kendime zaman sınırlamaları koyarım. ( KY )	0	24,0	49,3	21,3	5,3
23. Daha alt derecedeki kişilere (veya çocuklara) olumsuz bir şey söylemem zor olur. ( S )	10,7	33,3	24,0	17,3	13,3
24. Saldırgan kişilerle başa çıkmakta güçlük çekerim. ( S )	14,7	26,7	17,3	36,0	5,3
25. Pasif kişilerle iş yapmakta güçlük çekerim. ( S )	5,3	28,0	34,7	25,3	5,3

26. Birbirleriyle çakışan sorumluluklar beni güç durumda bırakır. ( I )	5,3	21,3	38,7	29,3	5,3
27. Yaşıtlarım arasındaki bir çatışmada hakemlik yapmaktan rahatsız olurum. ( S )	13,3	30,7	36,0	14,7	4,0
28. Benden küçükler (veya çocuklar) arasındaki bir çatışmada hakemlik yapmaktan rahatsız olurum. ( S )	26,7	33,3	28,0	8,0	4,0
29. Yaşıtlarımla çatışmaya girmekten kaçınırım. ( S )	9,3	17,3	22,7	33,3	17,3
30. Amirlerimle çatışmaya girmekten kaçınırım. ( S )	9,3	20,0	18,7	29,3	22,7
31. Astlarımla çatışmaya girmekten kaçınırım. ( S )	6,7	24,0	16,0	36,0	17,3
32. Karmaşık işler canımı sıkır. ( I )	6,7	8,0	28,0	25,3	32,0
33. Kişisel ihtiyaçlarım işyerim ile çatışma halindedir. ( I ) / ( KY )	14,7	16,0	45,3	18,7	5,3
34. Gürültülü çevrem beni rahatsız ediyor. ( FÇ )	8,0	5,3	24,0	21,3	41,3
35. Bir iş üzerinde dikkatimi toplamakta zorluk çekiyorum. ( KY )	9,3	10,7	30,7	28,0	21,3
36. Eşimin benden birçok istekleri var. ( S )	24,0	22,7	20,0	22,7	1,3
37. Ebeveynimin sağlığı ile ilgilenmem gerekli. ( S )	9,3	32,0	25,3	16,0	16,0
38. Çocuklarımla iletişim kurmakta güçlük çekerim. ( S )	34,7	17,3	33,3	1,3	0
39. Hissettiklerimi söylemekte güçlük çekerim. ( KY )	25,3	28,0	38,7	8,0	0
40. Çalıştığım yerde çok sigara içiliyor. ( FÇ )	46,	29,	14,	2,7	4,0

	7	3	7		
41. Çalıştığım yerdeki koku beni rahatsız ediyor. ( FÇ )	13,3	36,0	30,7	10,7	9,3
42. Oldukça gürültülü bir yerde çalışıyorum. ( FÇ )	4,0	14,7	8,0	25,3	46,7
43. Oturduğum yerdeki çevre kirliliğinden şikâyetçiyim. ( I ) / ( FÇ )	18,7	29,3	28,0	10,7	13,3

Tablo 8’ deki sonuçlara göre çalışan kadınları “sosyal stres vericiler” içinde en çok; 31, 29, 24, 5 ve 25’inci sorularda yer alan stres kaynakları etkilemiştir. “Astlarımla çatışmaya girmekten kaçınırım” ifadesi yaklaşık %53,3 oranıyla birinci sıradadır. “Yaşıtlarımla çatışmaya girmekten kaçınırım” ifadesi yaklaşık %50,6 oranıyla ikinci sırada, “saldırgan kişilerle başa çıkmakta güçlük çekerim” ifadesi yaklaşık %41,3 oranıyla üçüncü sırada, “amirlerimle görüş ayrılıklarım var” ifadesi yaklaşık %33,3 oranıyla dördüncü sırada, “pasif kişilerle iş yapmakta güçlük çekerim” ifadesi yaklaşık %30,6 oranıyla beşinci sırada yer almaktadır.

Çalışan kadınları “işle ilgili stres vericiler” içinde en çok; 32, 11, 8 ve 5’inci sorularda yer alan stres kaynakları etkilemiştir. Karmaşık işler canımı sıkır” ifadesi yaklaşık %57,3 oranıyla birinci sırada, “Beni etkileyecek olan kararlar ve değişiklikler, bilgim olmadan veya bana sorulmadan yapılır” ifadesi yaklaşık %54,7 oranıyla ikinci sırada, “Yönetim işim arasında yeni taleplerde bulunarak beni engeller” ifadesi yaklaşık %40 oranıyla üçüncü sırada, “Amirlerimle görüş ayrılıklarım var” ifadesi yaklaşık %33,3 oranıyla dördüncü sırada yer almaktadır.

Çalışan kadınları “kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres vericiler” içinde en çok; 13, 12 ve 35’inci sorularda yer alan stres kaynakları etkilemiştir. “İşimde yaptıklarımdan daha fazla niteliklerim olduğunu düşünüyorum” ifadesi yaklaşık %60 oranıyla birinci sıradadır. “Yapacak çok işim ve çok az zamanım var” ifadesi yaklaşık %54,6 oranıyla ikinci sırada, “bir iş üzerinde dikkatimi toplamakta zorluk çekiyorum” ifadesi yaklaşık %49,3 oranıyla üçüncü sırada yer almaktadır.

Çalışan kadınları “fiziki çevreden kaynaklanan stres vericiler” içinde en çok; 42 ve 34’üncü sorularda yer alan stres kaynakları etkilemiştir. “Oldukça gürültülü bir yerde çalışıyorum” ifadesi yaklaşık %72 oranıyla birinci sırada, “gürültülü çevrem beni rahatsız ediyor” ifadesi yaklaşık %62,6 oranıyla ikinci sırada yer almaktadır.

### 4.3. Çalışan Kadınların Meslek Gruplarına Göre Stres Kaynağı Ölçeği Ortalama Puanları İle İlgili Bulgular

**Tablo 9. Meslek Elemanlarının Stres Kaynağı Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar**

Meslek Elemanı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
İşle İlgili Stres Vericiler	37	65	50,46	8,501
Sosyal Stres Vericiler	32	67	47,00	11,463
Fiziksel Stres Vericiler	9	22	15,58	4,188
Kendini Yorumlama Biçiminden Kaynaklanan Stres Vericiler	16	39	27,54	6,253

Tablo 9’da görüldüğü gibi meslek elemanı grubuna dâhil olan kadın çalışanların işle ilgili stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 50.46, sosyal stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 47.00, işyerindeki fiziksel stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 15.58, kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 27.54’tür. Buna göre “meslek elemanı grubuna dâhil olan kadınların en çok iş ile ilgili stres kaynaklarından” etkilendiği söylenebilir.

**Tablo 10. Kariyer Meslek Elemanlarının Stres Kaynağı Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar**

Kariyer Meslek	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
İşle İlgili Stres Vericiler	24	60	47,40	8,599
Sosyal Stres Vericiler	30	63	48,00	8,967
Fiziksel Stres Vericiler	9	23	16,30	3,913
Kendini Yorumlama Biçiminden Kaynaklanan Stres Vericiler	23	37	30,00	3,568

Tablo 10’da görüldüğü gibi kariyer meslek grubuna dâhil olan kadın çalışanların işle ilgili stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 47.40, sosyal stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 48.00, işyerindeki fiziksel stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 16.30, kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 30.00’tür. Buna göre “kariyer meslek grubuna dâhil olan kadın çalışanların en çok sosyal stres kaynaklarından” etkilendiği söylenebilir.

**Tablo 11. İdarecilerin Stres Kaynağı Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar**

İdareci	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
İşle İlgili Stres Vericiler	22	52	38,90	8,975
Sosyal Stres Vericiler	18	50	38,27	8,001
Fiziksel Stres Vericiler	5	19	12,18	4,332
Kendini Yorumlama Biçiminden Kaynaklanan Stres Vericiler	12	31	22,82	5,154

Tablo 11’de görüldüğü gibi idareci grubuna dâhil olan kadın çalışanların işle ilgili stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 38.90, sosyal stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 38.27, işyerindeki fiziksel stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 12.18, kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 22.82’tür. Buna göre “idareci grubuna dâhil olan kadınların en çok iş ile ilgili stres kaynaklarından” etkilendiği söylenebilir.

**Tablo 12. Genel Memurların Stres Kaynağı Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar**

Genel Memur	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
İşle İlgili Stres Vericiler	27	59	44,88	9,610
Sosyal Stres Vericiler	31	60	47,47	9,823
Fiziksel Stres Vericiler	7	21	14,63	3,932
Kendini Yorumlama Biçiminden Kaynaklanan Stres Vericiler	18	34	26,88	5,325

Tablo 12’de görüldüğü gibi genel memur grubuna dâhil olan kadın çalışanların işle ilgili stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 44.88, sosyal stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 47.47, işyerindeki fiziksel stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 14.63, kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 26.88’tür. Buna göre “genel memur grubuna dâhil olan kadınların en çok sosyal stres kaynaklarından” etkilendiği söylenebilir.

**Tablo 13. Mütercimlerin Stres Kaynağı Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar**

Mütercimler	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
İşle İlgili Stres Vericiler	54	56	55,00	1,414
Sosyal Stres Vericiler	51	51	51,00	0,000
Fiziksel Stres Vericiler	14	21	17,50	4,950
Kendini Yorumlama Biçiminden Kaynaklanan Stres Vericiler	30	34	32,00	2,828

Tablo 13’de görüldüğü gibi mütercim grubuna dâhil olan kadın çalışanların işle ilgili stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 55.00, sosyal stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 51.00, işyerindeki fiziksel stres kaynaklarından aldıkları ortalama puan 17.50, kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres kaynaklarından 92 aldıkları ortalama puan 32.00’tür. Buna göre “mütercim grubuna dâhil olan kadınların en çok iş ile ilgili stres kaynaklarından” etkilendiği söylenebilir.

## 8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknolojideki hızlı gelişim, ekonomik, siyasi ve kültürel alandaki yenilikler ve değişimler, piyasalarda var olmak ve devamlı olmak isteyen örgütlerin bu gelişmeleri yakından takip etmesini ve yeniliklere ayak uydurmasını gerektirmektedir. Bu uyum süreci de iş görenler üzerindeki baskı ve stresi artırmaktadır. Bunun yanı sıra çalışanın kişilik özellikleri, yaşam koşulları, özel hayatı, aile yaşamı, ekonomik durumu, iş arkadaşlarıyla, ast ve üsleri ile olan ilişkileri gibi birçok etken çalışanın stres düzeyini etkilemektedir. Çalışanın yoğun derecede stres yaşaması, ruhsal ve bedensel sağlık sorunlarına, kötü alışkanlıklara sebep olabilmekte, bu kişisel sonuçların yanı sıra performans düşüklüğü, işe devamsızlık, işten ayrılma, iş kazası gibi örgütsel sonuçlar da doğurmaktadır. Tüm bunlar da işletmenin ya da örgütün başarısını etkilemektedir.

Bir ücret karşılığı çalışmanın erkeklere özgü olduğu, kadının görevinin ise ev işlerini ve çocukların bakımını yapmak olduğunu savunan cinsiyete dayalı iş bölümü anlayışı tarihsel süreç içerisinde hep hâkim görüş olmuştur. Bu görüşe rağmen kadınlar özellikle aile işlerinde ve tarım alanında sürekli üretime katkıda bulunmuş ancak bu emekli görmezden gelinmiş ve kazanılan kardan pay alamamışlardır. Kadınların belli bir ücret karşılığı iş gücü piyasasında yer almaları sanayi devrimi ile başlamıştır. Ancak kadınların çalışma hayatının her alanında kendilerini göstermeleri ve sayılarının artması ise II. Dünya Savaşı sonrası olmuştur. Kadınların çalışma yaşamında daha fazla yer almaya başlamalarıyla birlikte, toplumda hala etkisini devam ettiren cinsiyetçi bakış açısı nedeniyle birçok sorunla karşılaşmaya başlamışlardır. Kadınlar erkeklerle kıyaslandığında işteki sorumluluklarının yanı sıra bir çalışan, ev hanımı, çocuklar ve ebeveynler için bakıcı gibi birçok rol ve sorumluluğu üstlenmek durumunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla kadınlar hem iş yaşamı hem de ev yaşamı arasındaki toplumsal cinsiyet temelli bu rolleri arasında denge kurmaya çalışırken daha fazla stres yaşamaktadırlar.

Çalışan kadınlarda örgütsel stres kaynaklarını tespit etmeye yönelik olarak bir kamu kurumunda yaptığımız araştırmanın sonuçlarına göre çalışan kadınlarda stres yaratma potansiyeli olarak öne çıkan faktörler şu şekilde tespit edilmiştir:

Stres kaynağı ölçeğine göre; çalışan kadınların yoğun olarak amirleri ile görüş ayrılıkları yaşadıkları görülmüştür. Bu durum çalışanların stres düzeyini



yükseltmektedir. Çalışan kadınların bir iş yaparken yönetimin kendilerinden başka bir iş talep etmesi, çalışan kadınlar açısından diğer önemli bir stres kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışan kadınların kendilerini etkileyecek olan kararlarda fikirlerinin alınmaması çalışan kadınların stres düzeyini artırmaktadır. Çalışan kadınların yapacak çok işlerinin olup yeterli zamanlarının olmaması ve birbiriyle çakışan sorumluluklar çalışan kadınlar için önemli bir stres kaynağı olarak tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre çalışan kadınlar yaptıkları işten daha fazla niteliğe sahip olduklarını düşündükleri için bu durum onların stres düzeyleri artmaktadır. Fazla mesailer ve hafta sonunu da içine alan iş koşullarının da çalışan kadınların stres düzeylerini yükselttiğini ortaya koymuştur. Toplumumuzda hala geçerliliğini koruyan cinsiyetçi yaklaşım nedeniyle çalışan kadın mesai sonrasında ve hafta sonunda evinin temizliğinden çocukların bakımına kadar birçok iş yapmak zorundadır. Dolayısıyla fazla mesai yapması ve/veya hafta sonu da çalışmak zorunda kalması aile içerisindeki sorumluluklarını da yerine getirememesine ve stres düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır.

Araştırmaya göre, karmaşık işlerle karşılaşmaları kadınların stres düzeylerini artıran bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, çalışma ortamının gürültülü olması ve buna bağlı olarak bir iş üzerinde dikkatini toplamakta güçlük çekme çalışan kadınların çalışma ortamında en çok karşılaştıkları ve stres düzeylerini artıran faktörler olarak belirlenmiştir. Bu durumun temel nedeni olarak kurumda açık ofis sisteminde çalışılıyor olması, kurumun taşra teşkilatı ile sürekli telefon görüşmeleri yapmak durumunda olması ve çalışanların yaptıkları bu görüşmelerin diğerlerini rahatsız etmesi gösterilebilir.

Sonuç olarak; örgütlerin başarılı olmaları çalışanlarının başarılı olmaları ile doğrudan ilişkilidir. Çalışanların yaptıkları işte başarılı ve mutlu olmaları örgütü de başarıya götürecektir. Kadınların çalışma yaşamındaki önemi ve yeri göz önüne alındığında, çalışan kadının başarısı da örgütün başarısını artıracaktır. Bu nedenle örgütün kadın çalışanlarının ve tüm çalışanlarının stres kaynaklarını belirleyip, bunlara yönelik gerekli tedbirleri alması kendi yararına olacaktır.

## KAYNAKÇA

AKGÜN, S., (2010), “Örgütsel Stresin Çalışan Kadınların Verimliliğine Etkisi: Seramik Sektöründe Bir Uygulama”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

ATALAY, B., Y. M. KONTAŞ, S. BEYAZIT ve K. MADENOĞLU, (1992), “Türk Aile Yapısı Araştırması”, DPT Yayınları, Ankara.

BALTAŞ, A. ve Z. BALTAŞ, (2004), Stres ve Başa Çıkma Yolları, Remzi Kitabevi, İstanbul.

BAYRAM, S., (2006), Örgütsel Stres Faktörleri ve Rehber Öğretmenler Üzerinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

BEEHR, T., (1998), “An Organizational Psychology Meta-Model of Occupational Stress”, Theories of Organizational Stress, (Der: Cary L. Cooper), Oxford University Press.

BEŞER, F., (2003), Kadının Çalışması ve Sosyal Güvenliği, Bilge Yayıncılık, İstanbul.

BOLCAN, A.E, (2006), Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadının Yeri ve Kadın İşsizliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

CEYLAN, A. ve Y.H. ULUTÜRK, (2006), “Rol Belirsizliği, Rol Çatışması, İş Tatmini Ve Performans Arasındaki İlişkiler”, Doğuş Üniversitesi Dergisi, C.7, S.1, ss.48-58.

ÇEVİK, S.A., (2011), “Atılganlık ve Kadın”, Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, C. 4, S.1, ss.141-147.

ECEVİT, Y., (1995), “Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri”, Kadın Bakış Açısından Kadınlar içinde (Ed.), Ş. Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.

ERDAL, K., (2008), “Halide Edib Adıvar'ın Bakış Açısıyla Kadının Çalışma Hayatı”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.7, S.1, ss.109-123.

EREN, E., (2010), Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

ERGUN, G., (2008), Sağlık İşletmelerinde Örgütsel Stresin İşgücü Performansı ile Etkileşiminin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- ERGÜL, A., (2012), Çalışma Yaşamında Stresin Bireysel Performans Üzerindeki Etkileri: Eğitim ve Sağlık Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- EROĞLU, F., (2006), Davranış Bilimleri, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul.
- GİDDENS, A., (2000),“Sosyoloji”, (Yay. Haz. Özel, H. ve Güzel, C.), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- GÖK, S., (2009), “Çalışma Yaşamının Önemli Bir Sorunu: Örgütsel Stres”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.27, S.2.
- GÖNÜLLÜ, M. ve G. İÇLİ, (2001), “Çalışma Yaşamında Kadınlar: Aile ve İş İlişkileri”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.25, S.1, ss.81-100.
- GREENHAUS, J. H. ve N. J. BEUTELL, (1985), “Sources of Conflict Between Work and Family Roles”, Academy of Management Review, Vol.10, N. 1, pp.76-88.
- GÜMÜŞTEKİN, G.E. ve B. ÖZTEMİZ (2005), “Örgütlerde Stresin Verimlilik ve Performansla Etkileşimi”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.14, s.1, ss.271-288.
- HIDIROĞLU, S., (2006), “Sağlık İş Kolunda Çalışan Kadınların Çalışma Yaşamı ile İlgili Sorunlarının Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İLGAR, Ö., (2001), Örgütsel Stresin Çalışan Kadınlar Üzerindeki Etkileri ve Stresle Başa Çıkma Yolları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KARABIYIK, İ., (2012), “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.32, S.1, ss.231-260.
- KIREL, Ç., (1999), “Örgütsel Stres ve Yönetimi”, Örgütsel Davranış içinde (Ed.), E. Özkalp, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- KIREL, Ç., (2008), Örgütlerde Psikolojik Taciz (mobbing) ve Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- KOCACIK, F. VE V.B. GÖKKAYA, (2005), “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C.6, S.1, Sivas, ss.195-219.
- KUZGUN, Y. VE S.A. SEVİM, (2004), “Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, C.37, S.1, ss.14-27.

LOPATA, H.Z., (1987),“Women’s Family Roles in Life Course Perspective”, in Analyzing Gender, A Handbook of Social Science Research, (Edit by). Hess, B.B., and M.M.Ferree, Sage Publication, United States.

OKUTAN, M. ve D. TENGİLİMOĞLU, (2002). “İş Ortamında Stres ve Stresle Başa Çıkma Yöntemleri: Bir Alan Uygulaması”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, S.3, ss.15-42.

ÖNEL, N., (2006), İş-Aile Çatışmasının Çalışan Kadının Aile İçi İlişkileri Üzerine Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ÖZBAY, E., (2007), “İstanbul İlinde Askeri Hastanelerde Çalışan Yönetici Hemşirelerin Stres Kaynakları Ve Başa Çıkma Yöntemlerinin Belirlenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

PEKER, A. E. ve Y. KUBAR, (2012),“Türkiye’de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.14, S.2, ss.173-188.

QUIK, C., (1984), “Organizational Stress and Preventive Management”, New York: Mc Graw Hill.

SANDIKÇIOĞLU, İ., (1998), Çalışan Kadınların İkili Roller, Aile İş Dengeleri (Memur Kadınlar), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SOLMUŞ, T., (2004), İş Yaşamında Duygular ve Kişilerarası İlişkiler, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

SOYSAL, A., (2009), “İş Yaşamında Stres”, Çimento İşveren Dergisi, C.23, S.3, ss:17-40.

TORUN, A., (1996), “Stres ve Tükenmişlik”, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi içinde, (Ed.), S. Tevrüz, Türk Psikologlar Derneği Yayını, Ankara.

TÜMER, E.Ö., (2013), İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi, Özel Matbaası, Ankara.

UYSAL, G., (2008), “Stres ve Stresle Baş Etme Stratejileri”, Sağlıkla Dergisi, S.9, ss.6-8.

YUMUŞ, A., (2009), “Kamu Sektöründe Çalışan Kadın İşgücü Profili Üzerine Bir Alan Çalışması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

**KONUM TABANLI SOSYAL AĞ UYGULAMALARINI KULLANMA  
DAVRANIŞLARI: GENÇ KULLANICILAR ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA**

Yrd. Doç. Dr. İkrım DAŞTAN/ Yalova Üniversitesi/ ikram.dastan@yalova.edu.tr

**Özet**

*Dünya genelinde sosyal medya kullanımı gittikçe artmaktadır. İnsanlar Foursquare, Facebook, Twitter, Google Latitude gibi sosyal medya siteleri ve akıllı telefon uygulamalarını kullanarak yer bildirimini yapmak ve buldukları yerlerde neler yaptıklarını bildirmek amacıyla paylaşımlarda bulunmaktadır. Bu amaç için 20 yılı aşkın bir süredir birçok yer bildirim sistemi geliştirilmiş fakat bunlar sadece son birkaç yıldır tüketiciler tarafından tanınmaya başlanmıştır. Mobil cihazların coğrafi pozisyon bilgilerini belirleyerek yer tespiti sağlayan konum tabanlı servislerin (LBS – Location-based Services) kullanımının artmasıyla beraber, bu tür servislerin kullanıcı reaksiyonları önemli bir konu olmaya başlamıştır. Buna ek olarak, konum tabanlı uygulamaların mobil cihazlarda kullanılabilirliği LBS'leri mobil cihaz kullanıcıları için daha erişilebilir yapmıştır.*

*Bu çalışma ile kullanıcıların konum tabanlı uygulamaları kullanma davranışlarında etkili olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, konum tabanlı uygulamaları yoğun bir şekilde kullanan 16-29 yaş aralığındaki genç nüfusa yönelik olarak bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda bu yaş grubundaki gençlerden kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenen 383 tanesine yüz yüze anket yöntemi yoluyla anketler yapılmıştır.*

*Araştırma sonucunda algılanan fonksiyonel fayda, hedonik değer ve sosyal etkinin kullanıcı tutumlarını etkilediği bunun da kullanım niyetine olumlu yönde yansıdığı ortaya çıkmıştır.*

**Anahtar Kelimeler:** Sosyal medya, Konum Tabanlı Servisler, Akıllı Telefon Kullanımı, Mobil Yer Bildirimi

**Abstract**

**A RESEARCH ON LOCATION-BASED APPLICATION USING BEHAVIORS**

*The usage of social media has been gradually increasing throughout the world. By using the social media sites and smartphone applications such as Foursquare, Facebook, Twitter, and Google Latitude, users are enable to share posts in order to make notifications about what they do and where they are. In this regard, many location sharing systems have been developed for more than 20 years, however, some of them have just started to be accepted by consumers. With the increasing usage of location-based services (LBS), which provide the location by determining the geographic position information, users reaction toward such services have become one of the important topics. Additionally, the availability of location-based applications both on iOS and Android devices, has made the LBSs much more accessible to mobile users.*

*This study aims to determine the factors that affect the users' usage behaviors of location based applications. For achieving this purpose, a field research was conducted on young users, at the age range of 16-29, who are also the heavily users of location based applications. In this regard, 383 users from that age range were selected for being applied the questionnaire using convenient sampling procedure.*

*Findings revealed that perceived functional value, hedonic value and social impact affected user's attitudes and then these attitudes had a positive influence on purchasing intention.*

**Keywords:** *Social Media, Location-Based Services, Smart Phone, Mobile Chek-in Application*

## 1. Giriş

Günümüzde gerek sosyal yaşamda gerekse iş yaşamında bilgi teknolojilerindeki gelişmeler hız kazanmıştır. Dijital teknolojiler son 30 yılda teknik olarak çok hızlı gelişme göstermiştir (De Kare-Silver, M. 2011). Bu teknolojiler iletişim biçimimizi, satın alma davranış şekillerini, işletmelerin etkileşimini ve daha bir çok alanı hızlı bir şekilde değiştirmektedir. İnternet teknolojilerindeki gelişmelerin bireylerin yaşam alanları üzerinde önemli etkiler oluşturduğunu görmek mümkündür. Özellikle son yıllarda sosyal medya kullanımının internet kullanımı içerisinde büyük bir paya sahip olduğu (Alemdaroğlu ve Demirtaş, 2004) bir çok araştırmada araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir.

Sosyal medya en yüksek derecede paylaşımın gerçekleştiği, online medyanın yeni bir türü olarak fırsatlar sunan en yeni fikirlerden birisi olarak tanımlanmaktadır (Mayfield, 2010). Sosyal medya platformu, çok eski bir geçmişe sahip olmamakla birlikte temelleri 1978 yıllarına dayanmakta ve son 10 yılda aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Bunda insanların kendilerine ait sanal bir yaşam alanı oluşturdukları sosyal ağların ortaya çıkması etkili olmuştur. Sosyal ağlar sayesinde insanlar daha geniş kitlelere ulaşma imkanı bulmuştur. Dünya genelinde 2014 yılı itibariyle aktif internet kullanıcı sayısının 3 milyar olduğu ve yaklaşık 2 milyar kişinin sosyal medya platformlarını kullandığı görülmektedir (wearesocial.net 2015). Günümüzde akıllı telefon kullanımının artması sosyal ağ kullanım artışını da beraberinde getirmiştir. Çünkü akıllı telefonlar kullanıcılarına işletim sistemlerinin sağladığı pek çok uygulamayı kullanabilme imkânı vermektedir. Bu uygulamaların başında da sosyal ağlar gelmektedir.

Sosyal bir çevre meydana getirmek amacıyla kurulan ve büyük kitlelerin karşılıklı bir şekilde iletişime ve etkileşime geçebildikleri elektronik ortamlar olarak ifade edilen sosyal ağ sitelerinin yaygınlaşmasına bağlı olarak konum tabanlı uygulamaların kullanımında da büyük artışlar olmuştur (Özmen, 2009). Çeşitli sosyal ağ sitelerinin (SNS – Social Networking Site) ve cep telefonu yer bildirim uygulamalarının ortaya çıkışı ile konum tabanlı servis (LBS - Location-based Service) kullanıcıları ziyaret ettikleri mekanlarda check-in yaparak buldukları yerleri başkalarına sanal ortamda haber verebilmektedirler. Özel navigasyon cihazları, bilgisayarlardaki yazılımlar, akıllı telefonlar, araç ve kameralardaki GPS (Global Positioning System) cihazları yer bildirimini yapmak için sadece birkaç seçenek olarak öne çıkmaktadır (Thomas vd., 2013).

Mobil cihazların coğrafi pozisyon bilgilerini belirleyerek yer tespiti sağlayan konum tabanlı uygulamaların kullanımının artmasıyla beraber, bu tür uygulamalar kullanıcı reaksiyonları açısından önemli bir konu olmaya başlamıştır. Buna ek olarak, konum tabanlı uygulamaların hem iOS, hem de Android cihazlarda kullanılabilirliği LBS'leri mobil cihaz kullanıcıları için daha erişilebilir yapmaktadır. Teknolojik

aygıtlar yardımıyla ortamlarda yapılan yer bildirimleri lokasyon bazlı mobil sosyal paylaşım ağı (LSN - Location-based Social Network) olarak ifade edilir. Günümüzde ise Foursquare, Facebook, Twitter, ve Google + gibi uygulamalar konum tabanlı uygulamaları kullanan sosyal ağların başında gelmektedir.

Bu araştırmada konum tabanlı uygulama kullanımına etki eden faktörlerin kullanıcı tutum ve davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu araştırmada özellikle sosyal ağları yoğun bir şekilde kullanan genç kullanıcıların neden sosyal ağlarda yer bildirimini yapmak istedikleri ve bu eğilimlerine etkiden nedenler araştırmanın çıkış sorusunu oluşturmaktadır. genç kullanıcıların neden yer bildirimini yapmaya gereksinim duymaları Araştırmaya konu olan modelde kullanım kolaylığı, fonksiyonel fayda ve sosyal etkiden oluşan faktörlerin tutum üzerindeki etkisi, bunun da kullanım niyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın ilk kısmında literatürde yapılmış çalışmalara değinilmiş sonrasında kavramsal çerçeve, araştırma modeli ve hipotezler oluşturulmuştur. Araştırmanın son kısmında ise oluşturulan model test edilerek sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

## **2. Literatür Taraması**

Tümleşik iletişim olarak ifade edilen yapılar farklı iletişim yöntemlerinin beraber çalışarak iş süreçlerini ve kullanım alışkanlıklarını değiştirebilmektedir. Bu yapılar iletişimi çalışanların günlük hayatta alışık oldukları ortamlara taşıyıp hızlandırmakta ayrıca iş yapış şekillerine de etki etmektedir. Özellikle mobil aygıtların çeşitliliğinin ve kullanımının artmasıyla konum tabanlı uygulama kullanımında artış görülmüştür. LSN (Location-based Social Network) uygulamalarının ilk olarak Dodgeball ile başladığı görülmektedir. Dennis Crowley ve Alex Rainert tarafından 2000 yılında kurgulanan bu uygulama, 2005 yılında Google tarafından kullanıma açılmış ve Amerika'da 22 ilde kullanılabilen bir ağ haline gelmiştir. Dodgeball kullanıcılarına check in yaparak yer bildirimini yapmalarını ve 10 blok yarıçapında yer bildirimini yapan arkadaşlarının yerlerini kolayca tespit etmelerini sağlamaktadır (Humphreys, 2007). Araştırmacılar konum tabanlı servisler üzerine birçok çalışma gerçekleştirmişlerdir. Li ve Chen (2009) yaptıkları çalışmada LSN ve OSN'lerin (Online Social Network) kullanımının artmasından ve bununla birlikte insanların birbirleriyle daha kolay iletişim kurabilmelerinden bahsetmektedirler. Ludford ve arkadaşları iki küçük ölçek kullandıkları çalışmalarında insanların farklı lokasyon tiplerinde nasıl yer bildirimini yaptıklarını araştırmışlardır (Ludford vd., 2009). Bao ve arkadaşlarının (2012) çalışması ise Foursquare üzerinden toplanan verilere dayanan bir çalışmadır ve LBS kullanıcılarının, lokasyon tercihlerini yaparken diğer LBS kullanıcılarının geçmişte buldukları yerler hakkında yaptıkları yorumları takip ederek gelecekteki tercihlerine yön vermesini içerir. Kullanıcıların bu yorumları okuyarak daha önce hiç gitmediği mekân ve hatta şehirleri tercih ettiklerinden bahsedilmiştir. Yapılan bir başka araştırmada Sadeh ve arkadaşları (2009), konum



tabanlı mobil sosyal paylaşım ağı kullanıcılarının gizlilik konusundaki eğilimlerini ve davranışlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda kullanıcıların etkili gizlilik tercihleri oluşturmakta güçlük çektiği ve uygulamanın nasıl kullanıldığı konusunda farkındalıklarının arttığı görülmüştür. Bu alanda yapılan bir başka çalışmayı ise Zhao ve arkadaşları gerçekleştirmişlerdir. Bu araştırma kapsamında kullanıcıların lokasyon bazlı bilgilerini ifşa etme eğilimindeki etkili faktörler incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre kişiselleştirilebilirlik ve bağlanabilirlik kullanıcıların konum bilgilerini ifşa etmelerine pozitif etkide bulunmaktadır. Gizlilik kaygısının ise negatif etki ettiği görülmüştür. Konum tabanlı servislerin kullanım faydalarının kişilerin konum bilgilerini ifşa etmesi üzerine pozitif, kullanıcıların gizlilik kaygısı davranış eğilimi üzerine ise negatif etki ettiği saptanmıştır (Zhao vd., 2012). Araştırmacılar çalışmalarında; algılanan kullanışlılık, güven ve algılanan risk bağımsız değişkenlerinin kullanım niyetine olan etkisini incelemiştir. Bulgular, sosyal ağ sitelerinin organik büyümesine ve benimsenmesine rağmen bilginin güvenliği ve kontrolü sorununun devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu sorunların da insanların fikirlerini ve teknolojiyi kullanma kararlarını doğrudan etkilediği üzerinde durulmuştur. (Damiani ve Galbiati, 2012). Tulukçu (2013) yaptığı çalışmada mobil yer bildirim uygulaması kullanıcılarının motivasyonlarını tüketici davranışı yaklaşımı başlığıyla incelemiştir. Çalışmada, insanların yer bildirim yapma motivasyonları; hedonik değerler, faydacılık, dikkat çekme eğilimi, aşinalık, sosyallik ve kullanılan cep telefonunun uygunluğu şeklinde sıralanmıştır. Bu motivasyonların yer bildirim yapma sıklığını ve kullanılan yer bildirim uygulamasına olan sadakati arttıracığı üzerine kurulan ilişkiler, modellenerek çözümlenmiştir. Bulgular; aşinalık ve uygun cep telefonu kullanımının yer bildirim sıklığı üzerinde; hedonik değerler, faydacılık, dikkat çekme eğilimi, aşinalık, sosyallik ve kullanılan cep telefonunun uygunluğunun ise kullanılan yer bildirim uygulamasına olan sadakat üzerinde pozitif etkileri olduğu yönündedir (Tulukçu, 2013).

### 3. Kavramsal Çerçeve ve Teorik Model

Bahsedildiği gibi elektronik ortamlar olarak bilinen sosyal ağ sitelerinin yaygınlaşmasına bağlı olarak konum tabanlı uygulamaların kullanımında da büyük artışlar olmuştur. Çeşitli sosyal ağ siteleri ve cep telefonu yer bildirim uygulamalarının ortaya çıkışı ile konum tabanlı servis kullanıcıları ziyaret ettikleri mekanlarda check-in yaparak buldukları yerleri başkalarına sanal ortamda haber verebilmektedirler. Konum tabanlı uygulamalar spesifik olarak yer bildirim yapmak için oluşturulan uygulamalar olabileceği gibi çeşitli sosyal ağ sitelerinin ürünü olarak kullanıcıların beğenisine sunulmuş uygulamalar da olabilir. Genel olarak kullanıcılar tarafından kabul görmüş ve en çok kullanılan konum tabanlı uygulamalar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Konum tabanlı uygulamalar

<i>Foursquare</i>	Foursquare, lokasyon bazlı servislerin ilki olan Dodgeball'un kurucusu olan Dennis Crowley 2009 yılında Naveen Selvadurai tarafından kurulmuş ve günümüzün en fazla kullanılan lokasyon bazlı mobil sosyal paylaşım ağı olma özelliğini taşımaktadır. Foursquare'de kullanıcılar isim-soyisim, cinsiyet, yaş gibi temel kişisel bilgileri ile bir profil oluştururlar ya da Facebook hesapları ile sisteme entegre olarak bir arkadaşlarını ağlarına davet ederler ve gittikleri mekanlarda yer bildirimini (check-in) yaparak buldukları konumu arkadaş listeleri ile paylaşırlar (Şahan, 2013).
<i>Swarm</i>	Swarm uygulaması, Foursquare'in tamamlayıcısı olarak bilinmektedir. Kullanıcılar Foursquare ile buldukları yerleri bildirirler ve aynı zamanda mekan arayan kullanıcılara yer önerisi verirler. Swarm uygulaması ile kullanıcılar gidilen mekanlarda yer bildirimini yapabildikleri gibi yakında bulunan arkadaşlarının nerelerde olduklarını bulabilir ve onlarla kolaylıkla mesajlaşabilir. Swarm, Foursquare'e göre kullanıcıların arkadaşlarına ulaşmalarında daha sosyal bir platform olarak karşımıza çıkmaktadır.
<i>Facebook</i>	Facebook kullanıcıların yaş, cinsiyet, eğitim gibi bilgileri ile profil oluşturmasına, gerçek hayatta tanıdığı veya tanımadığı kişilerden oluşan bir arkadaş listesi oluşturmasına, fotoğraf uygulamasıyla fotoğraf yükleyip kendini ve arkadaşlarını etiketlemesine, 'Duvar'larında çeşitli gönderiler yayımlayabilmesine olanak sağlar (Smith, 2013). Kısa zaman içinde tüm dünyaya yayılan ve her yerde benimsenen Facebook günümüzde 1,184 milyar aktif kullanıcıya sahiptir (Global Digital Statistic, 2014). Günümüzde online sosyal ağ (OSN) kullanıcıları sadece metin yoluyla fikirlerini paylaşmakla kalmayıp aynı zamanda herhangi bir konumdayken bunun bilgisini Facebook'ta sadece check-in butonunu kullanarak diğer kullanıcılarla paylaşabilmektedir. Temel olarak yer bildirimini yapmak üç elementten oluşmaktadır: yer, kullanıcı ve anlık zaman (p. id, u. id, time) (Moreno vd., 2015).
<i>Twitter</i>	Twitter, kullanıcılarına metin, video ve fotoğraf paylaşabilmesini sağlayan mikro blogdur. Bir çok mobil aygıtla birlikte kullanılabilen twitter sayesinde kullanıcılar internet olan herhangi bir yerden takip etmek istediği kişileri takip edebiliyor, paylaşımında bulunarak diğer insanlarla bu platform aracılığıyla iletişime geçebiliyorlar. İletişim ve etkileşim hızının oldukça yüksek olduğu bu sosyal ağ bireysel kullanımın dışında birçok marka ve

	haber portalları tarafından da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Twitter son yıllarda mobil cihaz kullanıcılarına yer bildirim hizmeti de sunmaktadır (Tezgüler, 2013).
<i>Google</i>	Google, Google Latitude ile yer bildirim yapmayı kullanıcılarına mümkün kılmış fakat 2013 yılı Ağustos ayı itibariyle bu uygulamayı rafa kaldırmıştır. Google, bu tarihten itibaren kullanıcılarına ayrı bir platformda yer bildirim yaptırmaktan ziyade, bu ihtiyacı gidermek için Google+ alanını önermektedir (support.google.com).

Araştırmaya konu olan modelde kullanım kolaylığı, algılanan fonksiyonel fayda, hedonik değer ve sosyal etki bağımsız değişkenlerinin, bağımlı değişkenler olan tutum ve kullanma niyeti üzerinde etkisi araştırılmıştır.

Çalışmada iki farklı bağımlı değişken kullanılmıştır. Bunlar tutum ve kullanma niyettir. Araştırmada tutum bağımlı değişkeni üzerinde algılanan kullanım kolaylığı, algılanan fonksiyonel fayda, sosyal etki, hedonik değer şeklinde ifade edilen bağımsız değişkenlerin etkisinin ne olduğu, tutum bağımlı değişkeninde kullanma niyeti bağımlı değişken üzerine etkisine bakılmıştır.

Mevcut tutumlar, bireylerin belli davranışlarda bulunması için ön şart teşkil etmekte, bu da haliyle kullanıcıların LBS'leri kullanma niyetini etkilemektedir (Fishbein ve Azjen, 1975).

Özellikle dijital ortamlarda ürün ve hizmetlerin bireyler tarafından kolaylıkla uygulanabilir bir formatta sunulması önemlidir. Algılanan kullanım kolaylığı, bireylerin sistemin kullanılabilirliğini değerlendirdiği kısmını oluşturmaktadır. Kullanıcıların sistem içerisinde kolaylıkla gezinmesi, rahatlığı, istediği işlemi kolaylıkla gerçekleştirebiliyor olması bu faktörün temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Literatürde bu durum çeşitli araştırmacılar tarafından algılanan kullanım kolaylığı olarak ifade edilmiş ve birçok araştırmacı bu durumun bilişim teknolojilerini kullanma isteğini etkilediğini ifade etmiştir (Bhattacharjee, 2001, Davis vd., 1989; Lucas ve Spitzer, 1999, Venkatesh, 2000). Kullanım esnasında bireyin karşılaştığı zorluklar ürün ve hizmete karşı olumsuz bir algı oluşmasına neden olmaktadır. Araştırmada kullanılan faktörlerden kullanım kolaylığı kişilerin LBS'leri kullanım niyetlerini belirleyen önemli değişkenlerdendir (Turan ve Çolakoğlu, 2011). Bu araştırmada kullanılan kullanım kolaylığı ölçeğinin kişisel niyetleri ölçmedeki başarısı ve yeterliliği araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir (Davis, 1989; Subramanian, 1994). Ma ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada katılımcıların teknoloji kullanmayı bilmemelerinin, kullanılan teknoloji için sorun oluşturacağını belirlemişlerdir. Teknolojik ürünlerin kullanımı ile ilgili yapılan araştırmalarda gençlerin ürün ve hizmetleri kullanma niyetinin pozitif yönde olması, kullanılan teknolojik ürün ve hizmetlerin kullanılışlı olduğu şeklinde bulgular tespit

edilmiştir (Ma vd., 2005). Bu bağlamda araştırmanın ilk hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur;

*H1: Algılanan kullanım kolaylığı kullanıcı tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir.*

Algılanan fayda bireyin bir sistemi, ürünü veya hizmeti kullandığında durumla ilgili performansını artıracağına olan inancına işaret eder (Gyampah ve Salam, 2004). Kullanıcılar tarafından ürün, hizmet ya da sistemin kolay öğrenilmesi neticesinde kullanım daha faydalı hale getirilebilir (Venkatesh ve Davis, 2000). Buna göre algılanan fayda, bireylerin kullanılan uygulamanın iş performanslarını arttırıp arttırmayacağına yönelik inançları olarak ifade edilebilir (Bülbül vd., 2012). Kullanmaya bağlı tutum; teknolojinin kullanımına bağlı beğenme ya da beğenmeme, iyi ya da kötü, sevmeye ya da sevmeme gibi lehte veya aleyhte duygular (Taylor ve Todd, 1995) şeklinde kesin bir tepkidir (Vijayarathy, 2004; Akça ve Özer, 2012). Algılanan fonksiyonel fayda ölçeğinin kişisel niyetleri ölçmedeki başarısının, doğrudan kullanmaya yönelik tutumu ve kullanım için davranış niyetini etkilediği (Davis, 1989) bir çok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir. Araştırmacılar Teknoloji Kabul Modeli'ne göre bireylerin ürün ve hizmet kullanımına yönelik niyetlerini etkileyen en temel etmeni algılanan fayda olarak ifade etmektedirler. (Davis vd., 1989, Bülbül vd., 2012). Bu noktadan hareketle araştırmanın ikinci hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur;

*H2: Algılanan fonksiyonel fayda kullanıcı tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir.*

Hedonik değer haz ve memnuniyeti insan hayatının en temel amacı olarak gören doktrin şeklinde tanımlanmaktadır. Akıllı telefonlar hem fonksiyonel (faydacı) hem de hazzal (hedonik) değerleri sunan ürünler olup tüketicinin pek çok ihtiyacına çözüm getirebilmektedirler. Bu telefonlar sağladıkları değerler itibariyle günümüz tüketicisinin ve özellikle genç tüketicilerin vazgeçilmezi haline gelmişlerdir (Geçti, 2012). Kullanıcılar sıkıcı bir ortamda monotonluğu gidermekten ya da keyifli bir ortamda bulunduğu yeri paylaşmaktan, herhangi bir ortamda yer bildirimleri aracılığıyla insanları takip etmekten mutluluk duymaktadırlar. Çalışmalarda kullanıcıların bu tutumları araştırmacılar tarafından irdelenmiştir. Hedonizm ve hedonik değer bağımsız değişkeni Tulukçu'nun 2013 yılında yaptığı bir çalışmada ölçek olarak kullanılmış ve kullanım sıklığı ile sadakat üzerine olan etkisi araştırılmıştır (Tulukçu, 2013). Bu çalışmada üçüncü hipotez şu şekilde kurulmuştur;

*H3: Hedonik değer kullanıcı tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir.*

Sosyal etki, bir bireyin bir başka bireyin yargı, tutum ve fikirlerine etki etmesi sonucu etki ettiği bireyin tutum, fikir ve yargılarında ortaya çıkan değişiklikler olarak ifade edilmiştir (Arkonaç, 2013). Araştırmacılar çok çeşitli sosyal etkilerden bahsetmişlerdir (Kelman, 1958). Bireyler sevdiği veya saygı duyduğu kişilerin

davranışlarından etkilenme ve benzer davranışları sergileme eğilimi göstermektedirler. Bu kişiler, ünlü bir yıldız veya yakın çevrelerinde bulunan ve saygı duydukları bireyler olabilmektedir. Kullanıcılar fikirlerine önem verdiği kişilerin yönlendirmeleri, kullanımları ve onları takip amacıyla veya çevresindeki insanların benzer ürün ve hizmetleri kullandığı için bir çok ürün ve servisi kullanabilmektedirler. Bu araştırmada da sosyal etki faktörünün kullanıcı tutumlarına etkisine bakılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın dördüncü hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur;

*H4: Sosyal etki kullanıcı tutumlarını olumlu etkilemektedir.*

Literatürde yaygın bir şekilde yer alan ve kullanıcıların tutumlarının satın alma veya kullanma niyetlerini etkilediğini bulgularına ulaşan bir çok çalışma mevcuttur. Chen ve arkadaşları (2002) kullanıma ilişkin tutumların kullanma niyetini pozitif yönde etkileyeceğini çalışmalarında tespit etmişlerdir. Ayrıca Ha ve Stoel (2008) tutumun satın alma/kullanma niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir. Bu çalışmada da araştırmanın son hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur;

*H5: Kullanıcı tutumları kullanıcı niyetlerini olumlu yönde etkilemektedir.*

## **4. Yöntem**

### **4.1. Araştırmanın Amacı**

Bu araştırmada sosyal platformları en yoğun şekilde kullanan 16-29 yaş grubundaki bireyler dikkate alındığında konum tabanlı uygulama kullanımına etki eden faktörlerin neler olduğu ve bu faktörlerin kullanıcı tutum ve davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

### **4.2. Örneklem ve Veri Toplama**

Araştırma sorularının cevaplanması için gerekli veri anket yöntemi ile toplanmıştır. Saha çalışması 16-29 yaş aralığındaki genç bireyler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Anketler kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenen toplam 383 bireye yüz yüze anket yöntemi yoluyla yapılmıştır. Ankette ilk olarak demografik faktörlere yer verilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin %46,5'i erkek, %53,5'i kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %37,8'i 16-20, %29,5'i 21-25, %32,6'sı 25-29 yaş aralığında yer almaktadır.

### 4.3. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerden bireylerin konum tabanlı uygulamalardan en çok hangi uygulamaları kullandıkları tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Bireylerin konum bildirirken en çok kullandığı uygulamalar

		Kullanıcı Sayısı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Uygulamalar	Foursquare	31	8,1	8,1
	Swarm	152	39,7	47,8
	Facebook	126	32,6	80,7
	Twitter	12	3,1	83,8
	Google+	5	1,3	85,1
	Diğer	57	14,9	100,0
	Total	383	100,0	

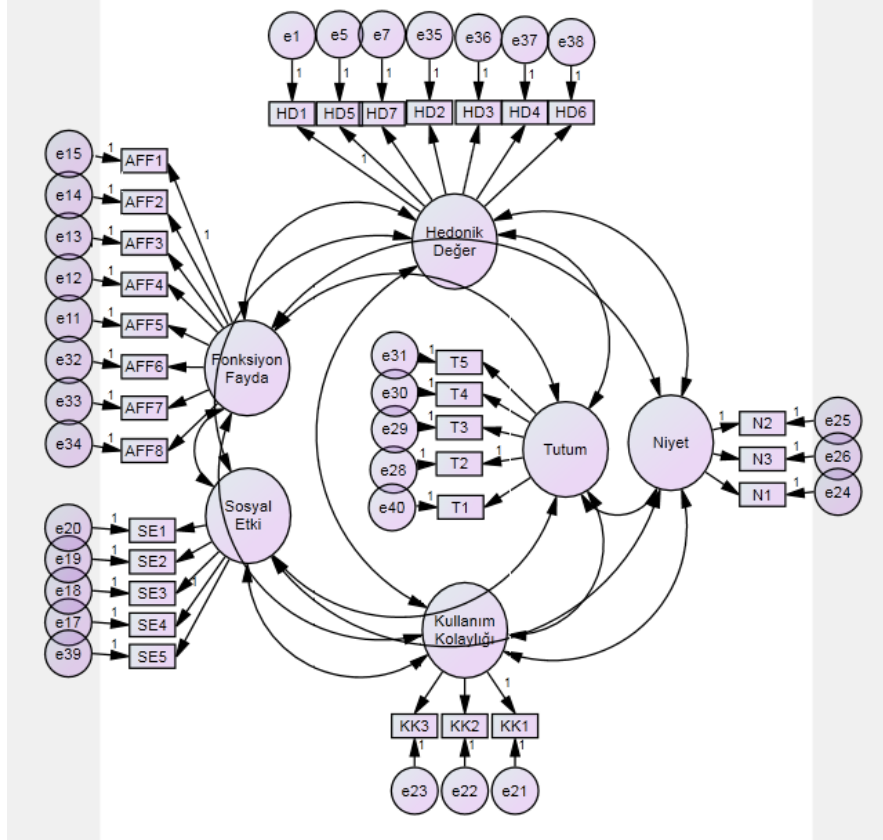
Bireylerin sosyal ortamlara bağlanma sıklıkları, Konum tabanlı uygulamaları kullanma ve yer bildirimini yapma sıklıkları ise Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Bireylerin sosyal ortamlara bağlanma sıklıkları

	Sosyal ortamlara bağlanma sıklıkları		Konum tabanlı uyg kullanma sıklığı		Yer Bildirimi yapma sıklığı	
	K. Sayısı	Yüzde	K. Sayısı	Yüzde	K. Sayısı	Yüzde
Hiç	12	3,1	58	15,1	61	15,9
Yılda bir kez	14	3,7	36	9,4	53	13,8
Ayda bir kez	30	7,8	62	16,2	80	20,9
Haftada birkaç kez	36	9,4	68	17,8	75	19,6
Haftada birçok kez	65	17,0	69	18,0	57	14,9
Her gün	226	59,0	90	23,5	57	14,9
Toplam	383	100,0	383		383	100,0

Araştırmaya katılan bireylerin 226’sı %59’luk bir yüzde ile her gün sosyal ortamlara katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bireylerin konum tabanlı uygulama kullanma sıklığına bakıldığında ise en yüksek yüzdeler dilim olan %23,5’lik bir yüzde ile bireylerin her gün konum tabanlı uygulamaları kullandıkları görülmüştür. Yer bildirimini yapma sıklığına bakıldığında ise en yüksek yüzdeler diliminde %20,9 ile bireylerin ayda bir kaç kez yer bildirimini yaptıkları tespit edilmiştir.

Araştırma modelinin test edilmesinde Anderson ve Gerbing'in (1988) iki adımlı yaklaşımı kullanılmıştır. Buna göre öncelikle doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilerek ölçüm modelinin geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiş, daha sonra ise araştırma hipotezleri doğrultusunda oluşturulan yapısal model test edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinde anlamlılığı ölçmede kullanılan pek çok etken vardır. Bu belirleyicilerden en önemlisi  $\chi^2$  değeridir. Modelin anlamlılığı için  $\chi^2$  değerinin düşük olması ve p anlamlılık düzeyinin 0.05'ten büyük olması beklenir. Ancak  $\chi^2$  değeri örneklem büyüklüğü büyüdükçe yükseldiğinden büyük örneklemle çalışırken serbestlik derecesi (df) ile düzeltilmiş olan  $\chi^2/df$  değeri kullanılır (Büyükkökük ve diğ. 2014). Doğrulayıcı faktör analizi öncesinde  $\chi^2/df$  değeri 4.035 olarak tespit edilmiştir. Kurulan bu ölçüm modeli (Şekil 1) en yüksek olabilirlik (maximumlikelihood) hesaplama tekniği kullanılarak test edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ( $\chi^2=1690,734$ ,  $p<.01$ , CMIN/df = 4.035 GFI = 0.75 NFI = 0.81 CFI = 0.85, RMSEA = 0.89) ölçüm modeli ile data arasındaki uyumun yetersizliğine işaret etmiştir.



Şekil 1. Ölçüm Modeli

Maddelere ait faktör yükleri, standart hata kovaryans katsayıları ve modifikasyon göstergeleri incelenerek sorunlu maddeler belirlenmiştir. Ölçüm modelinde yer alan fonksiyonel fayda faktörü ölçümünde AFF6-7-8 ifadeleri, Hedonik değer faktöründe HD2-3-4-6 ifadeleri, Sosyal etki faktöründeki SE5 ifadesi ve Tutum faktöründe T1 ifadesi ifadeleri düşük ve anlamsız ( $p>0.05$ ) faktör yükleri ve/veya diğer

değişkenlere ait soruların hata terimleri ile gösterdikleri yüksek korelasyon sebebi ile elenmiştir. Ayrıca Fonksiyonel fayda faktöründe birbirlerinin meydana gelmesinde etkili olduğu sonucuna varılan AFF1 ile AFF2 maddelerine ve sosyal etki faktöründeki SE1 ve SE2 maddelerine ait hata terimleri arasında ise korelasyona izin verilmiştir. Böylece ölçüm modeline son hali verilmiş, doğrulayıcı faktör analizi yenilenmiştir.

Ki-kare istatistiğinin ( $\chi^2_{(192)}=401.468$ ,  $p<.01$ ) elde edilen uyum indeksleri (CMIN/df = 2.091 GFI= 0.91, NFI= 0.94, CFI= 0.97, RMSEA= 0.053) data ile model arasında tatmin edici bir uyuma işaret etmiştir. Maddelere ait faktör yükleri ile ölçüm modeli uyum iyiliği değerleri Tablo 3 ve 4'te verilmiştir.

Tablo 3. Faktörlerin Güvenilirlik Değerleri

Faktörler	Ortalama Açıklanan Varyans Katsayıları (AVE)	Crombach Alpha	Bileşik Güvenilirlik (CR)
Algılanan kullanım kolaylığı	0.85	0.942	0.94
Algılanan fonksiyonel fayda	0.57	0.874	0.87
Hedonik değer	0.60	0.816	0.82
Sosyal etki	0.58	0.860	0.84
Tutum	0.67	0.888	0.89
Kullanım niyeti	0.69	0.874	0.87

Modelin doğrulanabilmesi için çeşitli güvenilirlik ve geçerlilik testlerine ihtiyaç vardır. AVE değerlerinin 0.50'nin, hesaplanan bileşik güvenilirlik (C.R) değerlerinin tüm değişkenler için kritik seviye olan 0.60'ın (Bagozzi ve Yi, 1988), Cronbach alfa katsayılarının ise kritik nokta olan 0.70'in üzerinde olduğu görülmüş ve ölçeklerin güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır (Berthon ve diğ., 2005).

Tablo 4. Maddelere Ait Faktör Yükleri

	<i>Faktör Yükleri</i>
<b>Algılanan kullanım kolaylığı</b>	
KK1: Konum tabanlı uygulamalara kolaylıkla üye oldum.	.91**
KK2: Konum tabanlı uygulamaların özelliklerini rahatlıkla öğreniyorum.	.94**
KK3: Konum tabanlı uygulamaların özelliklerini güçlük çekmeden kullanıyorum.	.92**
<b>Algılanan fonksiyonel fayda</b>	
AFF1: Popüler mekânlarda check-in yaptığımda başkaları tarafından fark	.70**



edilirim.	
AFF2: Yer bildirimini yaptığımda arkadaşlarım arasında popülerliğim artar.	.73**
AFF3: Yer bildirimini yaptığım mekânlar yaşam tarzımın bir yansımasıdır	.75**
AFF4: Moda mekânlarda yer bildirimini yapmak kendimi güncel hissettirir.	.78**
AFF5: Farklı yerlerde yer bildirimini yapmak orijinal bir kişiliğe sahip olduğumu yansıtır.	.77**
<b>Hedonik değer</b>	
HD1: Bir yerlerde eğlenirken yer bildirimini yaparım.	.77**
HD5: Yer bildirimini yapmak çok eğlencelidir.	.76**
HD7: Sevdiğim bir mekanda check-in yapmak beni mutlu eder	.79**
<b>Sosyal etki</b>	
SE1: Fikirlerine önem verdiğim kişiler konum tabanlı uygulama kullanmamı önerdiği için kullanıyorum	.62**
SE2: Fikirlerine önem verdiğim kişiler bu uygulamaları kullandığı için kullanıyorum.	.70**
SE3: Çevremdeki kişiler birbiriyle iletişim ve paylaşım için konum tabanlı uygulamaları kullandığı için ben de kullanıyorum.	.88**
SE4: Çevremdeki kişilerin çoğu konum tabanlı uygulama kullanıyor, ben de onlara uyum sağlamak için kullanıyorum.	.81**
<b>Tutum</b>	
T2: Konum tabanlı uygulamaları kullandığımda kendimi mutlu hissederim.	.76**
T3: Konum tabanlı uygulamaları kullandığımda kendimi ayrıcalıklı hissederim.	.86**
T4: Konum tabanlı uygulamaları kullandığımda kendimi iyi hissederim.	.79**
T5: Konum tabanlı uygulamalar için her zaman olumlu bir tutum sergilerim.	.87**
<b>Kullanım niyeti</b>	
N1: Konum tabanlı uygulama kullanmaya değer.	.82**
N2: Gelecekte sıklıkla bir konum tabanlı uygulama kullanacağım	.84**
N3: Başkalarına bir konum tabanlı uygulama kullanmayı kesinlikle tavsiye edeceğim.	.84**

\*\* p<.01

Yakınsama ve ayrışma geçerliliği yapısal geçerliliğin en önemli iki göstergesidir. Yakınsama geçerliliği bir yapıyı oluşturan alt boyutların yapının birer parçası olabilmesi için yapılar arasında belirli düzeyde korelasyon olması gerektiğini ifade eder. Ayrışma geçerliliği ise her bir boyutun tek başına anlam ifade edebilmesi için diğerlerinden belli oranda ayrışması gerektiğini belirtir (Bülbül ve Demirer, 2008). Ölçeklere açıklanan varyansın 0.50'ten büyük olması yakınsama geçerliliğinin diğer bir göstergesidir (Fornell ve Lacker, 1981). Tablo 3'te yer alan değerler incelendiğinde her bir boyutun açıkladığı varyansın %50'den büyük olduğu görülmektedir. Ayrıca soruların faktör yükleri incelendiğinde tüm soruların ait oldukları faktörlere yüksek ve anlamlı faktör yükleriyle yüklendiği ve dolayısıyla

yakınsama geçerliliğinin sağlandığı görülmüştür. Ölçüm modelinde yer alan değişkenlerin gerçekten birbirinden ayrı yapılar olup olmadığını test etmek için ayırt etme geçerliliği analizi yapılmıştır. Öncelikle bütün boyutlar arasındaki korelasyonlar 1'e sabitlenerek kısıtlandırılmış model test edilmiş, daha sonra boyutlar arasındaki korelasyonların serbest bırakıldığı kısıtlandırılmamış model test edilmiştir. Her iki modele ilişkin Ki kare ve serbestlik derecesi farkları Tablo 5'te yer almaktadır.

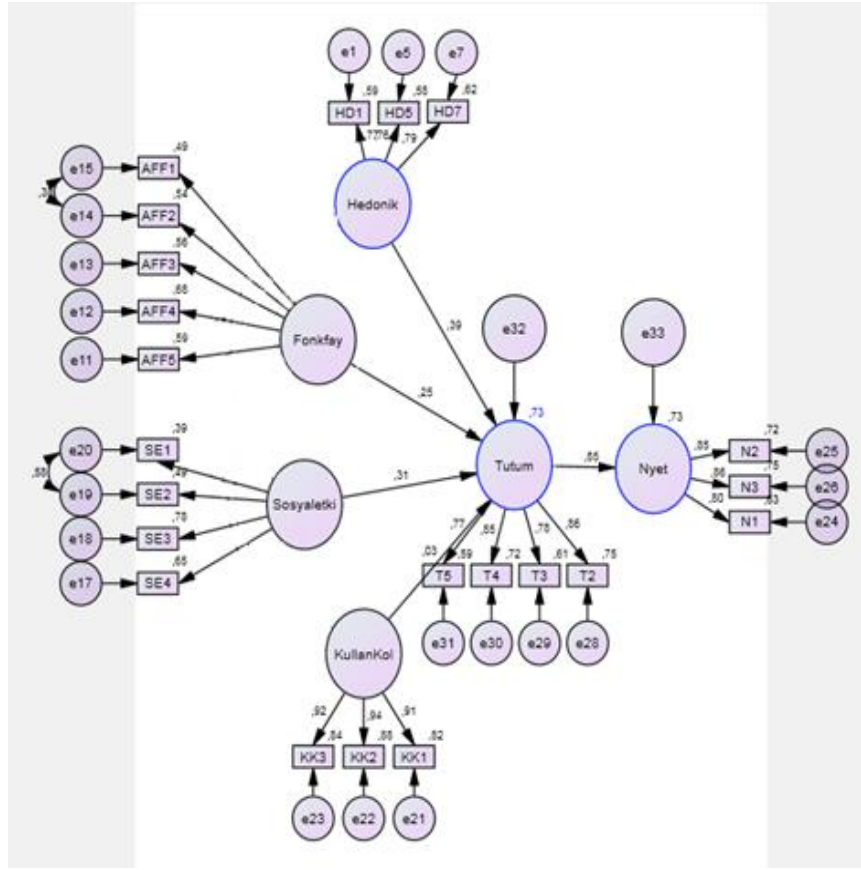
Tablo 5. Ölçüm Modeli Ayırt Etme Geçerliliği

Modeller	Ki Kare	Serbestlik Derecesi
Kısıtlandırılmış Model	504,474	206
Kısıtlandırılmamış Model	401,468	192
$\Delta$ Ki Kare	103,006	
$\Delta$ Serbestlik Derecesi		14

Tablodaki sonuçlar dikkate alındığında ki-kare dağılım tablosunda 14 serbestlik derecesinde ve % 5 anlam düzeyinde kritik değerin 23,7 olduğu görülmektedir. Bu değer dikkate alındığında  $103,006 > 23,7$  olduğu için ölçüm modelini oluşturan boyutların her birinin diğerinden ayrı yapılar olduğu ve ayırt etme geçerliliğinin sağlandığı ifade edilebilir.

#### 4.4 Hipotez Testi

Araştırma hipotezlerinin testi için gizil değişkenler ile oluşturulan yapısal model, en yüksek olasılık (maximum likelihood) hesaplama tekniği kullanılarak test edilmiştir. Yapısal modelin istatistiksel bakımdan geçerli olup olmadığını gösteren uyum iyiliği indeks değerlerine bakıldığında makul seviyede bir uyuma işaret etmektedir ( $\chi^2(196) = 453,157$   $p < .01$ ) ( $\chi^2/df = 2,312$ , GFI = .90, NFI = .93, CFI = 0.96 RMSEA = 0.059).



Şekil 2. Yapısal Model

Modelin genel olarak değerlendirilmesinin ardından araştırma hipotezlerinde ileri sürülen ilişkilere dair analiz sonuçları ise Tablo 6’da sunulmuştur. Şekil 2’de faktör yapıları arasındaki ilişkileri gösteren standardize regresyon ağırlıkları verilmiştir.

Tablo 6. Hipotez testi sonuçları

Hipotezler	Katsayı	Std. Katsayı	Std. hata	t	p	Sonuç
H <sub>1</sub> : Algılanan kullanım kolaylığı ⇒ Tutum	0.02 4	0.028	0.02 4	0.514	0.60 7	Red
H <sub>2</sub> : Algılanan fonksiyonel fayda ⇒ Tutum	0.28 5	0.255	0.10 1	2.821	0.00 5	Kabul
H <sub>3</sub> : Hedonik değer ⇒ Tutum	0.40 1	0.386	0.10 4	3.853	***	Kabul
H <sub>4</sub> : Sosyal etki ⇒ Tutum	0.31 4	0.315	0.54	5.790	***	Kabul
H <sub>5</sub> : Tutum ⇒ Kullanım Niyeti	0.84 0	0.854	0.49	16.96 8	***	Kabul

## 5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırmada sosyal ağları yoğun bir şekilde kullanan genç bireylerin konum tabanlı uygulamaları hangi yoğunlukta kullandıklarının ve bu platformların kullanımına etki eden faktör yapılarının neler olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre genç bireyler arasında en çok kullanılan uygulamanın Swarm olduğu ve Swarm'ı Facebook' un takip ettiği görülmüştür. Ayrıca katılımcıların sosyal ortamlara bağlanma sıklıklarına bakıldığında katılımcıların her gün sosyal ortamlara bağlanma oranı %59 olduğu görülmüştür. Günümüzde bir çok kullanıcının sahip olduğu akıllı telefonlar bu oranın yüksek olmasında bir etkidir. Ayrıca kullanıcıların sosyal medya uygulamalarını her gün kullandıkları tespit edilmiştir. Fakat sosyal ağlara bağlanan kişilerin her gün konum bildirimini yapmadığı belirlenmiştir. Kullanıcıların daha çok haftada birkaç kez ya da ayda bir kez yer bildirimini yaptığı görülmüştür.

Elde edilen bulgular, araştırmada kullanılan algılanan fonksiyonel fayda, hedonik değer ve sosyal etki faktörlerinin tutum üzerindeki etkisini doğrularken, algılanan kullanım kolaylığının tutum üzerinde etkisinin olmadığını göstermiştir. Ayrıca tutum faktörünün de kullanma niyetini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda kullanıcıların konum tabanlı uygulamaları kullanabilme becerileri ve uygulamanın kolay kullanılabilir olmasının kullanıcıların tutumlarını etkilemediği görülmüştür. Daha önce yapılmış olan çalışmalarda kullanım kolaylığının tutum üzerinde etkili olduğunu araştırmalarda (Bhattacharjee, 2001, Davis, Bagozzi, ve Warshaw, 1989; Lucas&Spitler, 1999, Venkatesh, 2000 ) ifade edilmiştir. Bu noktadan hareketle genç bireylerde kullanılan uygulamanın kolaylığı veya zorluğu herhangi bir önem teşkil etmemektedir. Bir diğer faktör olan algılanan fonksiyonel faydanın kullanıcı tutumlarında olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Kullanıcıların popüler mekanlarda check-in yapmaları bu esnada başkaları tarafından fark edilmeleri kullanıcı popülaritesini artırmakta popüler mekanlarda yer bildirimini yapmak kullanıcıları güncel hissettirmektedir. Yer bildirimini yapmanın kullanıcılara saygınlık ve çevre kazandırdığı, bu durumda kullanıcıların bu uygulamaları kullanma tutumlarında olumlu bir etki oluşturduğu görülmüştür. Bu kısımda elde edilen bulgular literatürde daha önce yapılan çalışma (Davis, ve ark. 1989, Bülbül ve ark. 2012) sonuçlarıyla paralellik arz etmektedir. Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç da sosyal etkinin kullanıcı tutumlarını olumlu yönde etkilediğidir. Kullanıcıların kendilerine idol, rol model olarak belirledikleri ya da beğeniyle takip ettikleri, fikirlerine önem verdikleri insanların bu tarz uygulamaları kullanmayı önermelerinin kullanıcı tutumlarında olumlu bir değişikliğe neden olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kullanıcıların buldukları çevrede bu ve benzeri

uygulamaların yaygın bir şekilde ve iletişim amaçlı kullanılması kullanıcılar da bu uygulamalara karşı olumlu bir tutum oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında hedonik değerin kullanıcıların tutumlarında olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Kullanıcılar tarafından yer bildiri yapmanın eğlenceli olması, zaman geçirirken bu uygulamalara girmeleri, mekanlardaki insanları takip etmeleri kullanıcılar da olumlu bir haz duygusuna neden olmaktadır. Ayrıca kullanıcıların eğlenirken mutlu olduğu anlarda ya da sıkıcı bir ortamda monotonluğu gidermek için konum tabanlı uygulamaları kullanmaları kullanıcı tutumlarında olumlu bir etki oluşturmaktadır.

Ayrıca kullanıcıların kendilerini konum tabanlı uygulamalara yakın hissetmeleri bu uygulamaları kullandıklarında mutlu olmaları kendilerini ayrıcalıklı hissetmeleri kullanım niyetlerinde de olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

Her geçen gün kullanıcı sayısı gittikçe artan konum tabanlı uygulamaların gelecek süreçte daha fazla çeşitlenmesi öngörülmektedir. Özellikle çeşitli sektörlerdeki işletmelerin bu duruma kayıtsız kalmayarak bu platformlarda daha fazla yer aldığı ve alacağı görülmektedir. Kullanıcı sayılarının yoğun olduğu konum tabanlı uygulamalar içinde yer alan işletmelerin gelecekte daha fazla rekabet avantajı sağlayacağı öngörülmektedir.

Araştırmanın veri toplama kısmında destek veren Ahmed Bulunmaz, Seda Koç, Bilal Şener ve Harun Uvaçin'e teşekkür ederim.

### Kaynakça

- Akça, Y., & Özer, G. (2012). Teknoloji Kabul Modeli’Nin Kurumsal Kaynak Planlaması Uygulamalarında Kullanılması (The Use of Technology Acceptance Model in Enterprise Resource Planning Implementations). *Business and Economics Research Journal*, 3(2), 79-96.
- Alemdaroğlu, A., & Demirtaş, N. (2004). Mynet’te Erkeklik Halleri. *Toplum ve Bilim*, (101), 206-225.
- Amoako-Gyampah, K., & Salam, A. F. (2004). An extension of the technology acceptance model in an ERP implementation environment. *Information & Management*, 41(6), 731-745.
- Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological bulletin*, 103(3), 411.
- Arkonaç, S. A. (1993). *Grup ilişkileri*. Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Bagozzi, R. P., & Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *Journal of the academy of marketing science*, 16(1), 74-94.
- Bao, J., Zheng, Y., & Mokbel, M. F. (2012, November). Location-based and preference-aware recommendation using sparse geo-social networking data. In *Proceedings of the 20th International Conference on Advances in Geographic Information Systems* (pp. 199-208). ACM.
- Berthon, P., Ewing, M., & Hah, L. L. (2005). Captivating company: dimensions of attractiveness in employer branding. *International journal of advertising*, 24(2), 151-172.
- Bhattacharjee, A. (2001). Understanding information systems continuance: an expectation-confirmation model. *MIS quarterly*, 351-370.
- Bülbül, H. ve Demirer, Ö. (2008). “Hizmet Kalitesi Ölçüm Modelleri SERVQUAL ve SERVPERF’in Karşılaştırmalı Analizi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, s. 181-198.
- Bülbül, T., & Çuhadar, C. (2012). Okul yöneticilerinin teknoloji liderliği öz-yeterlik algıları ile bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik kabulleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.
- Büyükkeklik, A., Özođlu, B., & Bülbül, H. (2014). Kargo Hizmet Sağlayıcılarında Kalitenin Tüketici Davranışına Etkisi: Bireysel Tüketici Araştırması. *Selcuk University Social Sciences Institute Journal*, 32.
- Damiani, M. L., & Galbiati, M. (2012, November). Handling user-defined private contexts for location privacy in LBS. In *Proceedings of the 20th International Conference on Advances in Geographic Information Systems* (pp. 574-577). ACM.

- Davis Jr, F. D. (1986). *A technology acceptance model for empirically testing new end-user information systems: Theory and results* (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology).
- Davis, F. D., Bagozzi, R. P., & Warshaw, P. R. (1989). User acceptance of computer technology: a comparison of two theoretical models. *Management science*, 35(8), 982-1003.
- Kare-Silver, M., & Macmillan, P. (2011). *e-shock 2020*. Pargrave Macmillan: Great Britain.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of marketing research*, 39-50.
- Geçti F. (2012) Marka bağlılığı üzerinde fiyat algılamasının rolünün incelenmesi. Yayınlanmış Doktora tezi . Sakarya Üniversitesi
- Gillenson, M. L., & Sherrell, D. L. (2002). Enticing online consumers: an extended technology acceptance perspective. *Information & management*, 39(8), 705-719.
- Global Digital Statistic, (2014) <http://www.dijitalajanslar.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2014/>
- Ha, S., & Stoel, L. (2009). Consumer e-shopping acceptance: Antecedents in a technology acceptance model. *Journal of Business Research*, 62(5), 565-571.
- Humphreys, L. (2007). Mobile social networks and social practice: A case study of Dodgeball. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 341-360.
- Kelman, H. C. (1958). Compliance, identification, and internalization: Three processes of attitude change. *Journal of conflict resolution*, 51-60.
- Li, N., & Chen, G. (2009). Analysis of a location-based social network. In *Computational Science and Engineering, 2009. CSE'09. International Conference on* (Vol. 4, pp. 263-270). Ieee.
- Lucas, H. C., & Spitler, V. K. (1999). Technology use and performance: A field study of broker workstations. *Decision sciences*, 30, 291-312.
- Ludford, P. J., Priedhorsky, R., Reily, K., & Terveen, L. (2007, April). Capturing, sharing, and using local place information. In *Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems* (pp. 1235-1244). ACM.
- Ma, W. W. K., Andersson, R., & Streith, K. O. (2005). Examining user acceptance of computer technology: An empirical study of student teachers. *Journal of Computer Assisted Learning*, 21(6), 387-395.

- Mayfield, A. (2010). What is Social Media, iCrossing, e-book. *Erişim Tarihi*,2(2010), 6.
- Moreno, B. N., Times, V. C., & Matwin, S. A Spatio-temporal Network Model to Represent and Analyze LBSNs.
- Özmen, Şule, *Ağ Teknolojisinde Yeni Ticaret Yolu: E-Ticaret*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Sadeh, N., Hong, J., Cranor, L., Fette, I., Kelley, P., Prabaker, M., & Rao, J. (2009). Understanding and capturing people's privacy policies in a mobile social networking application. *Personal and Ubiquitous Computing*, 13(6), 401-412.
- Smith, C. (2013). How many people use the top social media, apps & services. *Web log post. Digital Marketing Ramblings. Np*, 1.
- Subramanian, G. H. (1994). A Replication of Perceived Usefulness and Perceived Ease of Use Measurement\*. *Decision sciences*, 25(5-6), 863-874.
- Supportgoogle (2014) Google Latitude has been retired: <https://support.google.com/gmm/answer/3001634?hl=en>
- Şahan, H. G. (2013). *Lokasyon bazlı sosyal ağlar aracılığıyla selektif benlik sunumu* (Doctoral dissertation, istanbul Bilgi Üniversitesi).
- Taylor, S., & Todd, P. A. (1995). Understanding information technology usage: A test of competing models. *Information systems research*, 6(2), 144-176.
- Tezgüler, S. (2013) 'Sosyal medya nedir?'. Erişim tarihi 25.01.2014 : <http://sosyalmedya-tr.com/sosyalmedya/sosyal-medyanedir.html>
- Thomas, L., Briggs, P., & Little, L. (2013, May). Location tracking via social networking sites. In *Proceedings of the 5th Annual ACM Web Science Conference* (pp. 405-412). ACM.
- Tulukçu, Ş. B., (2013). Motivations of Mobile Check-in Application Users: A Consumer Behaviour Approach., *Master thesis* (pp. 39-51).
- Turan, A. H., & Çolakoğlu, B. E. (2011). Yüksek öğrenimde öğretim elemanlarının teknoloji kabulü ve kullanımı: Adnan Menderes Üniversitesinde ampirik bir değerlendirme. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 106-121.
- Venkatesh, V. (2000). Determinants of perceived ease of use: Integrating control, intrinsic motivation, and emotion into the technology acceptance model. *Information systems research*, 11(4), 342-365.
- Venkatesh, V., & Davis, F. D. (2000). A theoretical extension of the technology acceptance model: Four longitudinal field studies. *Management science*, 46(2), 186-204.



Vijayasarathy, L. R. (2004). Predicting consumer intentions to use on-line shopping: the case for an augmented technology acceptance model. *Information & Management*, 41(6), 747-762.

Wearesocial.net 2014 Erişim tarihi: 04.07.2015  
<http://wearesocial.net/blog/2014/08/global-social-media-users-pass-2-billion/>

Zhao, L., Lu, Y., & Gupta, S. (2012). Disclosure intention of location-related information in location-based social network services. *International Journal of Electronic Commerce*, 16(4), 53-90.

Zheng, Y., & Zhou, X. (2011). *Computing with spatial trajectories*. Springer Science & Business Media.

## **TÜRKİYE’DE KADIN YOKSULLUĞUNUN ÇÖZÜMÜNDE MİKRO KREDİ UYGULAMALARI: EKONOMİK ETKİLERİN ÖLÇÜLMESİ**

**Dr. Nejla Sancak Baktır**

(sancakn@erciyes.edu.tr)

**Prof. Dr. Ekrem Erdem**

Erciyes Üniversitesi, İİBF (ekremerdem@erciyes.edu.tr)

### **Özet**

2000’li yıllarda küresel ekonomide yaşanan gelişmelere ve refah artışına rağmen yoksulluk dünya gündemini meşgul eden en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk sınırının altında yaşayan pek çok insanın bulunması, yoksulluk sorunun çözümüne olan ilgiyi her geçen gün artırmaktadır. Kadınlar yoksulluktan erkeklere göre daha fazla etkilenmektedir. Aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması ve çocukların kadınlar tarafından bakılması gibi nedenler kadın yoksulluğuna yol açmaktadır. Bu bağlamda, dünyada kadın yoksulluğu ile mücadele için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan birisi de mikro kredi uygulaması ile yoksul kadınlara geçimlerini sağlamak amacıyla başlayacakları ekonomik faaliyette başlangıç sermayesi vermek suretiyle gelirlerini artırmak ve işsizlik oranlarını azaltmaktır. Mikro kredi modeli dünya genelinde 40 yıla yakın bir süredir uygulanmaktadır. Türkiye’de ise, 2000’li yılların başında uygulanmaya başlamıştır. Bu çalışmada, Türkiye’de mikro kredi uygulamalarının kadın yoksulluğu üzerinde meydana getirdiği ekonomik etkiler incelenmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu, Mikro Kredi, Ekonomik Etkiler.

**Micro-Credit Application About Solution of Women Poverty in Turkey:  
Measureent of Economic Impact**

**Absract**

Poverty continues to be one of the most important issues which occupy the agenda of the world despite developments in the global economy and the rise in prosperity in the 2000s. Availability of so many people who live below the poverty line in developed and developing countries increases the interest in interest in the solution of poverty problem every day. Women are more affected than men by poverty. Some of the reasons for women's poverty are the change of family structure, increase in divorce, having a child out of wedlock and women look after children. In this context, several methods have been developed for women struggling with poverty around the world. One of them is to increase poor women's income and reduce their unemployment rate through giving them some initial capital for their initiatives to help them provide minimum maintenance. Micro-credit model has been practiced in the world for 40 years but just started to be implemented in Turkey in the early 2000s. This study examines the economic impact of poverty on women caused by micro-credit application in Turkey.

**Key Words:** Poverty, Women's Poverty, Micro-credit, Economic Impacts.

## GİRİŞ

Yoksulluk; zamana, mekâna, kültüre, cinsiyete, eğitime ve daha birçok unsura bağlı olan çok boyutlu bir kavramdır ve bu unsurlara bağlı olarak yoksulluğun çeşitli tanımları yapılabilmektedir. Genel olarak yoksulluk, insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzde yoksulluk olgusu daha çok işsizlik, ayrımcılık, sosyal dışlanma gibi olgularla bağlantılı olarak incelenmeye başlanmıştır. Bu olgular daha çok kadınları etkilemekte ve kadın yoksulluğuna sebep olmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalar da göstermiştir ki, kadınlar yoksulluktan erkeklere göre daha fazla etkilenmektedirler.

Kadın yoksulluğu ile mücadele için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu konuda kullanılan yöntemlerden en meşhur olanı, 1970’li yıllarda ilk kez Muhammed Yunus tarafından Bangladeş’te uygulanan mikro kredi projesidir. *Mikro kredi projesi* günümüzde dünyanın birçok ülkesinde uygulanmakta olan dev bir finansman modeline dönüşmüştür. Mikro kredi uygulamaları dünyada 1980’li yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamış; Türkiye’de ise, 2000’li yılların başında kullanılmaya başlamıştır. Türkiye Grameen Mikro Finans Programı (TGMP), Türkiye İsrافی Önlleme Vakfı (TİSVA) ve Grameen Bank işbirliği ile ilk defa Diyarbakır’da 2003 yılında başlatılmıştır. Mikro kredi uygulaması özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde kırsal alanda yaşayan ve kırdan kente göçen kadınların umut kaynağı olmuştur. TGMP’nin amacı, özellikle kırsal kesimde ve şehirde yaşayan yoksul kadınlara kredi vererek, onların gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları suretiyle hayat seviyelerini yükseltmektir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’de uygulanan mikro kredi projesinin genel olarak etkinliğinin ve kadın yoksulluğu üzerindeki ekonomik etkisinin ölçülmesidir. Çalışmada öncelikle kadın yoksulluğu ve onu belirleyen faktörler, ardından da dünyada ve Türkiye’de mikro kredi uygulamaları incelenmiştir. Son olarak da, Türkiye’de 2000’li yıllarda uygulanmaya başlanan mikro kredi uygulamalarının kadın yoksulluğu üzerindeki ekonomik etkileri geniş kapsamlı olarak yaptığımız saha çalışmalarıyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

### 1. Kadın Yoksulluğu ve Bunu Belirleyen Faktörler

Kadın yoksulluğu, yoksulluğun daha çok bir kadın sorunu olduğunu ifade eden ve 1970’lerde tartışılmaya başlanan bir kavramdır. Kadın yoksulluğu kavramı, 1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı’nda *yoksulluğun kadınlaşması* ifadesiyle ilk defa yer almıştır (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 5). Yoksulluğun kadınlaşması kavramı, ABD’de yalnız yaşayan kadınların ve tek ebeveynli ailelerin daha yoksul olduğuna ilişkin deneysel çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması ve çocukların kadınlar tarafından bakılması gibi

nedenler yoksulluğun kadınlaşmasını açıklamak için kullanılmıştır (McLanahan ve E.L. Kelly, 1999: 129).

Kadınlar için yoksulluk, toplumsal hayata katılamama ve sosyal dışlanmayı da beraberinde getirmektedir. Toplumda yaşayan bazı sosyal kesimler, sağlık ve eğitim hizmetleri ile kültürel olanaklardan ve bilgi-iletişim teknolojilerinden yararlanmak açısından sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu kesimler aynı zamanda yoksulluğun etkilerini de daha çok hissetmektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalanlar; özellikle tarım sektörü ile geçici ve iş güvencesi olmayan işlerde çalışanlar, eğitimsizler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve özürülüdür (DPT, 2006: 91).

Muhammed Yunus, yoksul insanlara eşit fırsatlar tanınırsa ve bir umut verilirse, onların da insan onuruna yakışır bir yaşamı elde edeceklerine inandığını belirtmektedir. Bangladeş'te başlattığı mikro kredi hareketini de; "bu hareket, yoksul kişilerin potansiyellerini tam olarak kullanmalarına yardımcı olmayı ve insan sermayesini kullanmayı amaçlar. İnsanların düşlerini gerçekleştirmelerine, hayatlarına vakar, saygınlık ve anlam katabilmesine yardımcı olur " şeklinde tanımlamaktadır (Yunus, 2003: 335).

Kadın yoksulluğunu genel anlamda yoksulluktan ayırmamızı sağlayan bazı faktörler vardır. Bunlar; eğitim düzeyi, kadın istihdamı, sosyal dışlanma, hane içi eşitsizlikler, anne olma ve tek ebeveynli olma vb. şeklinde sıralanabilir. Kadınlar genel olarak iyi bir eğitim alamadıkları, yeterli düzeyde istihdam edilemedikleri, sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kaldıkları için yoksulluğu erkeklere oranla daha fazla yaşarlar. Ayrıca hane içi eşitsizlikler, anne olma ve hane reisinin anne olduğu durumlarda da kadınların yaşadığı yoksulluk derinleşmekte ve süreklilik kazanmaktadır.

*Kadınların eğitim imkânından yeterince yararlanamamaları*, yoksulluğun kadınlaşmasını arttırmakta ve kalıcılaşmasına yol açmaktadır. Kariyer yapmak için yeterli eğitimi alamayan kadınlar çoğunlukla nitelik gerektirmeyen, sosyal güvencesi olmayan, düşük ücretli işlerde ve enformel sektörlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. O nedenle, kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerde daha çok kadınlar çalışmaktadır. Bir aile yoksullaştıkça kadınların çalışma saatleri artmaktadır (Buvinic, 1998: 4-5). Ayrıca, ailelerin gelir düzeyi düştükçe ve çocuk sayısı arttıkça kadınların ve çocukların boş vakit geçirme süreleri azalmakta, çalışma süreleri artmaktadır, ancak erkeklerinki aynı kalmaktadır. Eğitim düzeyi düşük ve çalışan kadınlar, bakabileceklerinden fazla çocukları olduğu takdirde ise, çocuklarının bakımını varsa büyük kızlarına devretmektedirler. Bu da bakımı üstlenen kız çocuğunun eğitimini ikinci plâna almasına yol açmakta; böylece kadın yoksulluğu nesilden nesile aktarılmış olmaktadır (Buvinic, 1998: 8).

Diğer yandan, *kadın istihdamı* genel olarak erkek istihdamının gerisinde kalmakta; aynı istihdam imkânlarına sahip olsalar dahi, genellikle kadınlar erkeklerden daha az gelir elde etmektedirler. Erkeklerle aynı eğitim seviyesinde olsalar bile, kadınlar dünyanın pek çok yerinde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle ilgili sorunlar

yaşamaktadırlar. Kadınlar dünyadaki toplam işgücünün üçte ikisini oluşturdukları, günlük çalışma süreleri bakımından erkeklerden %25 daha fazla çalıştıkları ve dünyadaki toplam gıdanın yarısını ürettikleri halde, dünya gelirinin yalnızca %10'una sahip olabilmektedirler. Kadınların aleyhine olan bu rakamlar kadın yoksulluğunun toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle de ilgili olduğunun bir göstergesidir (Ecevit, 2003: 85).

Kaldı ki, kadınlar yoksulluk ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine bağlı olarak, *sosyal dışlanma* riskiyle de karşı karşıyadırlar. Avrupa Birliği'ne üye devletlerin katıldığı Lizbon, Nice ve Stockholm Avrupa Konseyi toplantılarında; yoksulluk ve sosyal dışlanma riskine karşı istihdamın etkin bir yol olduğu, yoksulluk ile sosyal dışlanmanın önlenmesi ve ortadan kaldırılması için istihdamın desteklenmesi gerektiği kabul edilmiştir (Kapar, 2005: 52).

Sınıfsal bir yapının var olduğu ülkelerde, alt sınıfta yer alanlar ayrımcılığı daha çok yaşarlar. Alt sınıflarında da kadınların erkeklerden daha fazla yoksulluğu yaşadığı görülmektedir. Dünyanın her yerinde, gelişmiş ülkelerde dahi kadınlar ikinci planda kalmakta, eğitim, ekonomi, siyaset ve çalışma hayatında erkeklere oranla daha az katılım göstermektedirler. Bunda, kadınların karar alma süreçlerine katılmamaları ve politikaları doğrudan ya da dolaylı etkileyecek pozisyonlarda (örneğin, hukuk ve medya alanları gibi) çalışmamalarının etkisi büyüktür. Bu gibi durumların Afrika ülkeleri gibi az gelişmiş ülkelerde daha yaygın olduğu bilinmektedir (World Bank, 2005: 3-4).

Yoksulluğun küresel bir boyut kazandığı ve giderek kronik bir hastalığa dönüştüğü bu küresel çağda, meydana gelen küresel ekonomik ve mali krizlerden, şiddet, terör, iç çatışma ve savaş koşullarından da en çok etkilenenler yine kadın ve çocuklardır. Zira düşük ücretler, fuhuş, boşanma ve namus/töre cinayetleri gibi sorunlar böyle ortamlarda daha da artmaktadır (Yunus, 2003: 122). Yoksulluğun yoğun bir şekilde görüldüğü Afrika ve Asya kıtalarındaki ülkelerde bu durum açıkça görülmektedir.

Kadın yoksulluğunu daha ziyade *anne olma* sıfatıyla birlikte değerlendirmek gerekir. Çünkü anne olan bir kadın genellikle kendisini ihmal eder ve kendisinden çok çocuklarını düşünür. Bir anne çocuklarının ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarından daha üstün tutar ve öncelikle onların ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. Sonuç olarak, çocuk bakımı konusundaki imkânsızlıklar ve finansal olarak çocuk bakımını karşılamamanın zorluğu, kadınların istihdam ve eğitime iştirakinde en önemli engeli oluşturur.

Kadınların yoksulluğu yaşamasının en önemli nedenlerinden biri de tek ebeveynli ailelerdir. *Tek ebeveynli aileler*, hane reisi kadın olduğunda yoksulluğu daha fazla yaşamaktadır. Çünkü kadın çalışmıyor ve sosyal güvencesi yoksa ve ailesine bakacak herhangi bir yakını da yoksa, yoksulluğu kronikleşmektedir. Yapılan araştırmalar, Avrupa devletlerinde bile yoksulluğun hane reisi erkek olan ailelere oranla kadın reisli ailelerde daha yüksek olduğunu göstermektedir (Moghadam, 2005: 11). Hane reisinin kadın olduğu hanehalkları, Üçüncü dünya ülkelerinde de (özellikle kentsel

alanlarda) yoksulluğun yoğun olduğu bir hanehalkı türüdür (Şenses, 2006: 139). Bunun yanı sıra, kadın yoksulluğunun artmasında, bilhassa Amerika ve Avrupa'da 60 yaş ve üstü kadınların oranının yüksek olması, kadınların daha uzun ömürlü olması, bekâr annelerin toplum tarafından kabul görmesi, kadınların ekonomik hayata daha fazla girmesi ve kendi evlerini kendilerinin oluşturması gibi etmenler de etkili olmaktadır (Moghadam, 2005: 10).

## 2. Dünyada Mikro Kredi Uygulamaları

Dünyada mikro finans yoluyla yoksullukla mücadele hareketi, ilk kez 1970'li yılların ortalarında Chitagong Üniversitesi iktisat profesörü Muhammed Yunus tarafından başlatılmıştır. Yoksulluğun çok yoğun olarak yaşandığı Bangladeş'te halkın karşı karşıya olduğu açlık ve bu durum karşısında yaşadığı çaresizlik, Yunus'u iktisat teorilerinin öngördüğü modellerin ötesinde farklı çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Yunus o zamana kadar öğretilen iktisat teorilerinin yoksulluk sorununa çözüm getirmediğini görmüştür. Yunus tarafından o yıllarda ortaya atılan çözüm önerileri, günümüzde Grameen tipi finansman modelinin temelini teşkil etmektedir. İhtiyaç sahibi 42 kişiye verilen toplam 27 ABD Doları tutarındaki kredi ile başlatılan proje, günümüzde dünyanın birçok ülkesinde uygulanmakta olan dev bir finansman modeline dönüşmüştür (Yunus, 2003: 15-20).

Dünya uygulamalarına baktığımızda, mikro kredi modelinin gerek GÜ gerekse GOÜ'de 40 yıla yakın bir süredir genellikle başarıyla uygulandığı görülmektedir. Bu alanda yapılan birçok çalışma göstermiştir ki; mikro kredi yoksul hane halklarının gelirlerine ciddi katkıda bulunmakta, menkul ve gayrimenkuller edinmelerine yardımcı olmakta ve bu bireylerin zaman zaman meydana gelen olağanüstü menfi gelişmelerden (doğal afetler, iktisadi krizler vs.) daha az etkilenmelerine sebep olmaktadır.

Temelleri Bangladeş'te atılan bu uygulama daha sonra uluslararası camiada kabul görmüş ve gerçekleştirilen zirve ve toplantılarla resmîyet kazanmıştır. İlk yapılan mikro kredi zirvesi 2-4 Şubat 1997 tarihleri arasında 137 ülkeden yaklaşık 3000 katılımcıyla Washington'da gerçekleştirilmiştir (Microcredit Summit Campaign Report, 2006). Mikro kredi uygulamalarının dünya üzerindeki gelişimini sağlayan oluşumlardan birisi de CGAP'tır (En Yoksullara Yardım İçin Danışma Grubu). CGAP'ta tüm dünyada yoksullukla mücadeleye ilişkin ortak bir anlayış ve dilin oluşumu için Dünya Bankası ve UNDP ile işbirliği içerisinde hareket edilmektedir. Dünya Bankası, CGAP aracılığıyla bağış yapanlar ve uluslararası finansal kuruluşlarla işbirliği içerisine girerek finansal hizmetlerin aşırı yoksullara götürülebilmesi için Mikro Finans Kuruluşlarının kapasitelerini geliştirmektedir (World Bank, 2006).

Ayrıca, BM tarafından 2005 yılı *Dünya mikro kredi yılı* olarak ilan edilmiş ve 2015 yılına kadar yoksulluğun mikro kredi vasıtasıyla %50 oranında azaltılması hedeflenmiştir (www.un.org). 2006 yılında Kanada'nın Halifax Bölgesinde toplanan

mikro kredi zirvesinde ise, 2015 yılında erişilmesi istenen iki yeni hedef belirlenmiştir (Microcredit Summit Campaign Report, 2011: 3): Bunlardan birincisi, 1990-2015 yılları arasında 100 milyon ailenin günlük satın alma gücünü 1.25 doların üstüne çıkarmak; ikincisi ise, kendi işini kurmaya yönelik ve diğer finansal hizmetler için dünyadaki 175 milyon fakir aileye özellikle de kadınların bulunduğu fakir ailelere ulaşmak olarak belirtilmiştir.

2000 yılında gerçekleştirilen mikro kredi kuruluşları zirvesinde ise, mikro kredi kuruluşlarının sayısının 78 olduğu ve bu kuruluşların toplam müşterileri içinde yoksul müşterilerinin oranının %67 olduğu belirtilmiştir. Bugün ise mikro kredi kuruluşlarının sayısı 327'ye yükselmiştir ve bu kuruluşlar yoksul müşteri oranının %93'e çıktığını belirtmektedir. Bu kuruluşların rakamsal olarak 119.490.847 yoksul müşteriye hizmet sundukları belirtilmektedir (Microcredit Summit Campaign Report, 2011: 42). Görüldüğü üzere, mikro krediden yararlanan yoksul kişi sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Yine aynı rapora göre, 1999-2009 yılları arasında ulaşılan kadın müşteri sayısında yaklaşık %92 oranında bir artış sağlanmıştır. Bu artışı son on yıl içerisinde 94,4 milyon yoksul kadının almış olduğu mikro kredi miktarı göstermektedir (Microcredit Summit Campaign Report, 2011: 47).

Tablo 1'de 1997 yılından 2012 yılına sayısal olarak mikro finans kuruluşlarının (MFK'ların), müşteri ve yoksul müşteri sayılarının gelişimi görülmektedir. 2007 yılından 2012 yılına kadar hem MFK'ların sayısında hem de ulaşılan müşteri ve yoksul müşteri sayısında çok büyük artışlar olmuştur. Dünya genelindeki böyle bir artış, yoksulların mikro kredi uygulamalarından her geçen gün daha fazla yararlanmaya başladıklarını göstermektedir.

**Tablo 1: 1997-2012 Yılları Arası MFK, Müşteri ve Yoksul Müşteri Sayısındaki Gelişmeler**

<b>Tarih</b>	<b>MFK Sayısı</b>	<b>Müşteri Sayısı</b>	<b>En Yoksul Müşteri Sayısı</b>
12.31.1997	618	13.478.797	7.600.000
31.12.1998	925	20.938.899	12.221.918
31.12.1999	1.065	23.555.689	13.779.872
31.12.2000	1.567	30.681.107	19.327.451
31.12.2001	2.186	54.932.235	26.878.332
31.12.2002	2.572	67.606.080	41.594.778



31.12.2003	2.931	80.868.343	54.785.433
31.12.2004	3.164	92.270.289	66.614.871
31.12.2005	3.133	113.030.913	81.949.036
31.12.2006	3.316	133.030.913	92.922.574
31.12.2007	3.552	154.825.825	106.584.679
31.12.2009*	3.589	190.135.080	128.220.051
31.12.2010	3.562	205.314.502	137.547.441
31.12.2011	3.703	195.014.970	124.293.727
31.12.2012	3.718	203.509.307	115.584.445

**Kaynak:** <http://stateofthecampaign.org/2014/03/21/2014-report-institutions-reporting-for-the-first-time/>, 2014.

\*2008 yılı için veriler mevcut değildir.

### 3. Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları ve Ekonomik Etkileri

Dünyanın her yerinde olduğu gibi, Türkiye’de de yoksulluktan en fazla etkilenen kesimlerin başında kadınlar gelmektedir. Medeni durumun getirdiği kısıtlamalar, bölgesel imkânsızlıklar, sosyal çevreyle olan ilişkilerin azlığı kadın istihdamını azaltmakta ve kadınları erkeklere nisbetle daha yoksul hale getirmektedir. Bu noktada yoksulluktan en fazla etkilenen kesim olarak kadınlara yönelik politikaların hayata geçirilmesi çok önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda, kadınların yoksullukla mücadelesi için çeşitli çözüm yolları üretilmiştir. Bunlardan birisi de mikro kredi projesidir. Bu projenin amacı, yoksul insanların gelirini arttırmak, ülkedeki işsizliğin azalmasına katkı sağlamak olduğundan, hedef kitlesi işsiz gençler, kadınlar, evsizler ve topraksız köylülerdir. Kırsal kesimde yaşayan yoksulların mikro kredi yoluyla desteklenmesiyle köyden kente göçün tersine çevrilmesi ve bunun birçok sosyo-ekonomik sorunun çözümüne katkı sağlaması öngörülmektedir.

Mikro kredi sistemi bir ülkede üretim sürecinde yer almayan ve mevcut koşullarda hiçbir finansal kuruluştan istifade edemeyecek durumda olan en fakir grubun, çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşlarınca sunulan finansal imkânlardan yasal olarak yararlandırılmaları esasına dayanır. Mikro kredi kullanımı, mikro kredi kullanıcılarını ekonomik anlamda bağımlı konumlarından kurtarıp onları üretken hale getirerek düzenli bir gelir sahibi olmalarını teşvik etmektedir. Ayrıca üretim sürecine katılan yeni iş gücü sayesinde mevcut üretim kapasitesini ve dolayısıyla

çıkıktı seviyesini arttırarak büyüme ve kalkınma gibi diğer makroekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesine de yardımcı olmaktadır.

Bu uygulamalar dünyada 1980'li yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlarken, Türkiye'de 2000'li yılların başında kullanılmaya başlamıştır. Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP); Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) ve Grameen Bank işbirliği ile Diyarbakır'da 2003 tarihinde başlatılmıştır. Ancak, Türkiye'de mikro kredi uygulamaları hızlı bir şekilde yaygınlaşmaktadır. Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde kırsal alanda yaşayan ve kırdan kente göç eden kadınların adeta umut kaynağı olmuştur.

TGMP'nin temel amacını, özellikle kırsal kesimde ve şehirde yaşayan yoksul kadınlara kredi vererek, onların gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları suretiyle yaşam standartlarını yükseltmek oluşturmaktadır. Kadınlara verilen mikro kredinin aileye ve çocuklara daha fazla geri dönüşünün olduğu düşünülmektedir. Çünkü kadınlar kazandıkları gelire eğitime ve sağlığa daha çok harcama yapmakta bu da ailelerinin yaşam standardını yükseltmeye yardımcı olmaktadır.

TGMP'nin açıldığı yıl, bir şubesi, iki grubu ve 10 mikro kredi üyesi bulunmaktaydı. Kurulduğu gün altı üyesine, her birisine 500 TL olmak üzere toplam 3,000 TL kredi verilmiştir. TGMP'nin şube ve üye sayısında 2007 yılından sonra hızlı bir artış olmuştur. Tablo 2'deki verilere göre; TGMP, 2003 yılında 2 şube, 8 çalışan ve 6 üye ile 292 kişiye toplam 142.100 TL tutarında kredi kullandırır iken; 2014 yılına gelindiğinde, Türkiye geneline yayılmış 108 şube, 316 personel, 63.502 üye ile 51.246 kişiye toplam 234 milyon TL kredi kullandırılmıştır. (2011 TGMP Faaliyet Raporu, 2012: 8), (2011, 2012, 2013,2014 TGMP Faaliyet Raporları)

**Tablo 2: TGMP'nin Şube, Personel, Üye Sayısı ve Dağıtılan Kredi Miktarı**

<b>BİLGİLER</b>					
<b>Yıllar</b>	<b>Şube</b>	<b>Personel</b>	<b>Üye</b>	<b>Mikro Kredi Kul. Say.</b>	<b>Dağıtılan Kredi Mik.</b>
2003	2	8	6	292	142.100
2004	2	15	-	1.275	819.437
2005	3	25	-	2.851	2.460.334
2006	6	39	-	3.385	4.998.936
2007	15	60	7.397	6.925	9.580.336

2008	32	124	16.556	15.369	20.008.555
2009	56	194	29.077	28.314	41.175.378
2010	65	210	42.306	40.467	74.122.621
2011	79	250	55.000	44.642	120.000.000
2012	96	309	60.000	-	171.000.000
2013	104	323	62.000	-	200.000.000
2014*	108	316	63.502	51.246	234.000.000

**Kaynak:** www.tgmp.net, 2010 Yılı Faaliyet Raporu, s. 9, [www.tgmp.net](http://www.tgmp.net), 2011,2012,2013,2014 Yılı Faaliyet Raporları [http://prezi.com/embed/6fidlh7wl18k/?bgcolor=ffffff&lock\\_to\\_path=0&autoplay=0&autohide\\_ctrls=0&features=undefined&disabled\\_features=undefined](http://prezi.com/embed/6fidlh7wl18k/?bgcolor=ffffff&lock_to_path=0&autoplay=0&autohide_ctrls=0&features=undefined&disabled_features=undefined), 04.08.14.

2014\*, Veriler 2014 Haziran ayına kadar kapsamaktadır.

#### 4. Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları Üzerine Bir Saha Çalışması

Bu çalışmada Türkiye’de uygulanan mikro kredi projesinin kadın yoksulluğu üzerindeki ekonomik etkilerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Mikro kredi uygulamasının ekonomik değişkenler itibarıyla Türkiye genelinde bölgelerarası farklılıklarının karşılaştırılması, yakınsamaların, ıraksamaların ve etkinliğin en çok ve en az olduğu bölgelerin tespit edilmesi hedeflenmektedir.

##### 4.1. Yöntem

Mikro kredinin, kullanıcılar üzerindeki ekonomik etkilerini ölçmek için Türkiye genelinde TGMP şubeleri aracılığı ile anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın ana kütlesini Türkiye genelinde mikro kredi kullanan kadınlar oluşturmaktadır. Mikro kredinin, kullanıcılar üzerindeki ekonomik etkilerini ölçmek amacıyla, 80 mikro kredi şubesine anketler gönderilmiştir. Mikro kredi şubeleri ve şubelere gönderilecek anket sayısı belirlenirken, TGMP’nin, 10.03.2012 tarihli “Mikro Finans Şubelerinin Haftalık Merkez, Grup, Üye, Mikro Kredi Dağıtım ve Tahsilat Durum Tablosu” dikkate alınmıştır. Şubelere gönderilecek anket sayıları, şubelerin üye sayıları dikkate alınarak hesaplanmıştır. Ankette ekonomik etkiler ölçülmeye çalışıldığı için, üyelik yılı konusunda anket uygulayıcısına uyarıda bulunulmuş ve bir seneden az süredir programa üye olanların anketi cevaplamaması istenmiştir. Çalışmada anket yöntemi kullanılarak birincil veriler toplanmıştır. Araştırmanın ana kütlesini Türkiye genelinde mikro kredi kullanan kadınlar oluşturmaktadır. Örneklemin belirlenmesinde ihtimalli örnekleme yöntemlerinden olan *katmanlı*

*örnekleme* yöntemi kullanılmıştır (Nakip, 2013: 280). Örnek hacmi belirlenirken;  $n = \frac{N(pq)Z^2}{(N-1)E^2 + (pq)Z^2}$

formülü kullanılmıştır (Nakip, 2013: 306).

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, mikro kredi kullanıcılarının demografik özelliklerini belirlemek amacıyla 22 adet soru sorulmuştur. İkinci bölümde ise, mikro kredinin kullanıcılar üzerindeki ekonomik etkilerini ölçmek amacıyla iki soru sorulmuştur. 23. soru ve 24. soru, mikro kredi öncesi ve sonrası ekonomik etkileri ölçmek amacıyla 48'er tane yargı cümlesi içermektedir. Mikro kredi kullanıcılarının bu yargı cümlelerini, 1. katılıyorum, 2. fikrim yok, 3. katılmıyorum şeklinde ağırlıklandırılmış olan 3 aralıklı Likert Toplama Ölçeği ile değerlendirmeleri istenmiştir.

Çalışmada mikro kredinin, kullanıcılar üzerindeki ekonomik etkilerini ölçmek amacıyla, 60 ildeki 80 mikro kredi şubesine anketler gönderilmiştir. Bu amaçla TGMP merkezi ile iletişime geçilmiş ve destekleri sağlanmıştır. Anket sayıları belirlenirken, mikro kredi şubelerinin sahip oldukları toplam üye sayısı dikkate alınmıştır. Mikro kredi kullanımının yoğun olduğu bölgelere daha fazla anket gönderilmiştir. Mikro kredi şubelerine gönderilen toplam 1050 adet anketin tamamına yakını geri dönmüştür. Analizlerde kullanılabilir durumda olan anketlerin sayısı 814 adettir.

## **4.2. Araştırmanın İstatistikî Sonuçları ve Ekonomik Bulguları**

Araştırma sonucunda elde edilen verilere, araştırmanın amaçları doğrultusunda gerekli görülen istatistik analizleri uygulanmıştır. Bu analizler, demografik sorulardan elde edilen verilerin frekanslarına ve yüzdelerine bakılmış, bu verilere Anova Analizi ve Regresyon Analizi uygulanmıştır. Mikro kredi kullanımının ekonomik etkilerini gruplandırmak amacıyla, 48 tane mikro kredi öncesine, 48 tane de mikro kredi sonrasına ait yargı cümlesine T-Testi ve Çoklu Varyans (MANOVA) Analizi yapılmıştır.

### **4.2.1. Demografik Bulgular**

Mikro kredi üyelerinin çoğunluğunun 31-40 yaş aralığında, evli ve çocuklu olduğu tespit edilmiştir. Anadilleri ise, sırasıyla Türkçe, Kürtçe ve Arapçadır. Cevaplayıcılar aldıkları mikro krediyi esas itibarıyla ticaret (%45,8) ve imalat yapmak (%41) amacıyla kullanmışlardır. Cevaplayıcıların büyük çoğunluğu (73,9'u) kredinin tamamına yakını aldıkları amaç için kullanmışlardır. Bu kişilerin büyük çoğunluğu (%75,1'i) buradan kazandıkları parayı "işlerini büyütmek" için kullanmışlar, kalanı ise sırasıyla gıda ve eğitim harcamaları için kullanmışlardır.

Mikro kredi kullanımından sonra düşük ve orta gelir grubundan, orta üstü ve iyi gelir gruplarına doğru geçişlerin olması cevaplayıcıların gelir ve refah durumlarında iyileşmeler olduğunu göstermektedir. Nitekim, cevaplayıcılar mikro kredi

kullanımından önce evlerinde en çok televizyon, buzdolabı ve halı bulunduğunu, sonrasında ise öncesinde az bulunan bilgisayar ve bulaşık makinasını almayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, kredi kullananların %61 kadarı acil durumlar için tasarruf yapmakta ve yaklaşık %87'sinin de sağlık güvencesi vardır.

Mikro kredi sonrası kazanılan gelir; köy, ilçe veya şehirde doğmuş olmakla, mikro krediyi kullanan kişilerin yaşlarıyla, mikro krediye üyelik yılındaki değişimle farklılık göstermemektedir. Buna karşılık, mikro kredi sonrası gelir artışı, mikro kredinin kullanıldığı alanlar itibarıyla farklılık göstermektedir. Ticaret için kullanılan mikro kredi, tarım için kullanılan mikro krediye göre daha fazla gelir artışına yol açmıştır.

#### **4.2.2. Ekonomik Etkileri Ölçmek için Kullanılan İstatistiksel Yöntemler ve Sonuçları**

##### **T-Testi Uygulamasından Elde Edilen Genel Sonuçları**

Yapılan t-testi sonucunda *elektrik kullanımı* (anlamlılık düzeyi= 0.139) dışında bütün göstergelerin anlamlılık düzeyleri %5'ten küçük çıkmıştır. Bu mikro kredi öncesine ve sonrasına ait değişkenlerin ortalamaları arasında anlamlı farklılığın olduğunu göstermektedir. Elektrik kullanımı, asgari düzeyde kullanılması gereken bir değişken olduğu için, anlamlılık düzeyi %5'ten büyük çıkmıştır. Bu bize insanların gelir düzeyleri ne olursa olsun belli bir düzeyde elektriği temel ihtiyaçları için kullandıklarını göstermektedir. Mikro kredi öncesine ve sonrasına ait ifadelerin ortalamaları arasında anlamlı farklılık Tablo 3'te görülmektedir.

Mikro kredi öncesine ait ortalamalar, olumsuz yargı cümlelerine verilen cevapların ortalamasını, mikro kredi sonrasına ait ortalamalar ise olumlu yargı cümlelerine verilen cevapların ortalamalarını göstermektedir. Mikro kredi öncesine ait ortalamalar artınca, ilgili değişken bakımından cevaplayıcıların ekonomik düzeylerindeki olumsuz gelişmeyi, mikro kredi sonrasına ait ortalamalar artınca, ilgili değişken bakımından cevaplayıcıların ekonomik düzeylerindeki olumlu gelişmeyi ifade etmektedir.

Ekonomik değişkenlerin ikisi dışında, mikro kredi sonrası ortalamalar mikro kredi öncesine göre daha fazla artmıştır. Bu değişkenler, çalışma durumu ve tasarruf yapabilme durumudur. Cevaplayıcıların mikro kredi öncesine göre herhangi bir işte çalışma durumlarında ve tasarruf yapabilme durumlarında iyileşme olmuştur ancak mikro kredi sonrası ortalamalar mikro kredi öncesi ortalamalarını geçememiştir. Bazı ekonomik değişkenlerin mikro kredi sonrası ortalamalarındaki artışlar diğer göstergelere göre daha fazla olmuştur. Mikro kredi kullanımının olumlu etkilerinin olduğu değişkenler şunlar olmuştur: Su kullanımı, mutfakta yakıt kullanımı, düzenli beslenme, kıyafet alma imkânı, eşin aile bütçesine katkısı, doktora gidebilme imkânı, asgari düzeyde geçim ve aile içi saygınlıktır. Sonuç olarak, yapılan t-testi, "mikro

kredi kullanımı, kullanan kişilerin ekonomik düzeylerine olumlu etki yapmaktadır” şeklindeki hipotezimizi doğrulamış olmaktadır.

**Tablo 3: Ekonomik Değişkenlerin Mikro Kredi Öncesine ve Sonrasına Ait Ortalamaları ve Anlamlılık Düzeyleri**

	<b>EKONOMİK DEĞİŞKENLER</b>	<b>Anlamlılık Düzeyi</b>	<b>MK Öncesi Ort.</b>	<b>MK Sonrası Ort.</b>
1	Ev Büyüklüğü	0.000	1,33	1,66
2	Tuvaletin konumu	0.000	1,29	1,62
3	Su Kullanım Durumu	0.000	1,16	1,66
4	Elektrik Kullanımı	0.139	1,10	1,82
5	Mutfakta Yakıt Kullanımı	0.000	1,21	1,99
6	Düzenli Beslenme	0.000	1,53	2,08
7	Bireysel Gelir	0.000	2,45	2,59
8	Gelecek Planları	0.000	2,34	2,62
2	Tuvaletin konumu	0.000	1,29	1,62
3	Su Kullanım Durumu	0.000	1,16	1,66
4	Elektrik Kullanımı	0.139	1,10	1,82
5	Mutfakta Yakıt Kullanımı	0.000	1,21	1,99
6	Geleceğe Güvenle Bakmak	0.000	2,39	2,63
7	Gelecek Planları	0.000	2,34	2,62
8	Düzenli Beslenme	0.000	1,53	2,08
9	İş Sahipliği	0.000	2,52	2,57

	<b>EKONOMİK DEĞİŞKENLER</b>	<b>Anlamlılık Düzeyi</b>	<b>MK Öncesi Ort.</b>	<b>MK Sonrası Ort.</b>
1	Ev Büyüklüğü	0.000	1,33	1,66
10	Çalışma Durumu	0.000	2,49	2,37
11	Bireysel Gelir	0.000	2,45	2,59
12	Aile Gelirinde Artış	0.000	2,49	2,62
13	Borç Ödeyebilme Durumu	0.000	2,40	2,60
14	Tasarruf Yapabilme Durumu	0.000	2,49	2,47
15	Yoksulluktan Kurtulma Umudu	0.000	2,03	2,48
16	Sağlık Koşulları	0.000	1,80	2,18
17	Taksit Ödeme İmkânı	0.000	2,31	2,57
18	Yakacak Alma İmkânı	0.000	1,91	2,37
19	Kıyafet Alma İmkânı	0.000	1,86	2,39
20	Eşin Aile Bütçesine Katkısı	0.000	1,74	2,29
21	Ev Eksiklerini Alabilme	0.000	2,22	2,58
22	Doktora Gidebilme İmkânı	0.000	1,58	2,31
23	Asgari Düzeyde Geçim	0.000	2,02	2,53
24	Bayramlarda Yeni Giysiler Alma İmkânı	0.000	1,94	2,39
25	Gelirdeki Artış	0.000	2,47	2,68

### **Çoklu Varyans Analizinden (MANOVA) Elde Edilen Genel Sonuçları**

Cevaplayıcıların, mikro kredi öncesi ve mikro kredi sonrası ekonomik düzeylerinde meydana gelen değişimin bölgeler itibarıyla farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Çoklu Varyans Analizi (MANOVA) yapılmıştır. Analizde, cevaplayıcılara mikro kredinin ekonomik etkilerini ölçmek için sorulan yargı cümleleri bağımlı değişken olarak alınmıştır. Bölgeler bağımsız değişken olup, faktörleri (grupları); 5 bölge ise faktör düzeylerini göstermektedir. Faktörleri yani grupları belirlemek için, öncelikle 7 coğrafi bölge esas alınmıştır. İllerden gelen anketler 7 coğrafi bölgeye atanmış ve sayıları tespit edilmiştir. Daha sonra bu bölgeler; coğrafi yakınlık, benzerlik ve anket sayıları dikkate alınarak 5 bölgede toplanmıştır. Bölgeler ve belirlenen anket sayıları şöyledir: Güney Doğu Anadolu (270), Ege ve Marmara (128), Akdeniz (102), İç Anadolu ve Doğu Anadolu (212), Karadeniz (102) bölgesi olarak gruplandırılmıştır. Mikro kredi öncesine ve mikro kredi sonrasına ait değişkenler belirlediğimiz 5 bölgeye atanarak, mikro kredi uygulamasının ekonomik etkilerinin bölgelere göre farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ekonomik değişkenlerle ilgili özet tablo ekte yer almaktadır. Bu tabloda mikro kredi kullanımından önce ve sonra ekonomik değişkenlere ait bölgeler arası farklar ve ortalamalar yer almaktadır. Fark sütunlarında koyu renkle yazılı bölgenin diğer bölgelerle ilgili değişken bakımından farkı, ortalamalar sütununda ise ifadelerin bölgelere ait ortalamaları yer almaktadır. Mikro kredi kullanımından önce ifadelerin ortalamasının yüksek olması, ortalamanın ait olduğu bölgedeki olumsuz etkiyi, mikro kredi kullanımından sonra ifadelerin ortalamalarının yüksek olması, ortalamanın ait olduğu bölgedeki olumlu etkiyi göstermektedir.

#### **4.2.3. Ekonomik Değişkenlerin Her Birinden Elde Edilen Bulgular**

Ekonomik değişkenler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- Evle ilgili değişkenler,
- Gelirle ilgili değişkenler,
- Gelecekle ilgili değişkenler,
- İstihdamla ilgili değişkenler,
- Sağlıkla ilgili değişkenler.

#### **Evle İlgili Değişkenlerden Elde Edilen Bulgular**

Evle ilgili değişkenler; ev büyüklüğü, tuvaletin konumu, su kullanım durumu, elektrik kullanımı ve mutfakta yakıt kullanımından oluşmaktadır. Mikro kredi kullanımından önce ev ile ilgili değişkenlerin incelenmesinden G. Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerden daha geri durumda olduğu, Ege ve Marmara ve Karadeniz Bölgeleri'nin diğer bölgelerden daha ileri durumda olduğu görülmektedir. Özellikle G. Doğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşayan mikro kredi kullanıcıları, kırsal alanda, küçük ve sağlık durumları bakımından olumsuz ev koşullarında



yaşamaktadırlar. G. Doğu Anadolu Bölgesi'nde mikro kredi kullanıcılarının bir kısmı kuyu suyu veya diğer su kaynaklarından ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

Mikro kredi kullanımından sonra cevaplayıcılar, 40m<sup>2</sup>'den büyük, konum olarak tuvaleti evin içinde olan evlerde oturmaya, şebeke suyu kullanmaya başlamışlardır. Cevaplayıcıların evlerindeki elektrik kullanımı artmış olup; mutfaklarında doğalgaz, tüp ve elektrik kullanmaya başlamışlardır.

### **Gelirle İlgili Değişkenlerden Elde Edilen Bulgular**

Gelirle ilgili değişkenler; kişisel gelir, aile gelirinde artış, borç ödeyebilme durumu, tasarruf yapabilme durumu, taksit ödeme imkânı, yakacak alma imkânı, kıyafet alma imkânı, eşin aile bütçesine katkısı, ev eksiklerini alabilme, asgari düzeyde geçim, bayramlarda yeni giysiler alma imkânı ve kişisel gelirdeki artıştan oluşmaktadır.

Mikro kredi kullanımından önce gelirle ilgili değişkenlerin incelenmesinden; G. Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerden daha geri durumda olduğu, Ege-Marmara, İç-Doğu Anadolu ile Karadeniz Bölgelerinin diğer bölgelerden daha ileri durumda olduğu görülmektedir. Kredi kullanımından sonra, Karadeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere nazaran, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekiler de İç ve Doğu Anadolu Bölgeleri'ndekilere nazaran *daha çok kişisel gelir elde etmişlerdir*. Kredi kullanıcıları çoğunlukla küçük çaplı imalat ve bunların pazarlaması işlerini yaptıkları dikkate alındığında, bu sonucun gayet normal olduğu anlaşılacaktır. G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların Ege ve Marmara Bölgelerindekilere nazaran, Ege ve Marmara Bölgeleri'ndekilerin de İç ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere nazaran *daha çok aile gelirlerinde artış olmuştur*. Kredi kullanımı sonucu kişisel gelirleri artanların aile gelirleri de bu durumdan olumlu yönde etkilenmiştir. Dunn ( 2001), 1996-2000 yılları arasında Peru için yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaşmış ve toplam hanehalkı geliri üzerinde mikro kredinin olumlu etkilerinin olduğunu tespit etmiştir.

G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar, İç ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere nazaran *daha çok borç ödeyebilir duruma gelmişlerdir*. Cevaplayıcılar mikro krediden önce ailelerinin geçimini karşılamakta güçlük çekmekte ve sürekli borçlanma ihtiyacı duymaktadırlar. Hatta birçok kadın aldıkları mikro krediyi ailelerinin borçlarını kapatmakta kullandıklarını söylemiştir. Ayrıca, Karadeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar Ege ve Marmara Bölgesi'ndekilere nazaran, Ege ve Marmara Bölgesi'ndekiler G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere nazaran G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekiler İç ve Doğu Anadolu Bölgeleri'ndekilere nazaran *daha çok tasarruf edebilir duruma gelmişlerdir*. Yine G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar İç ve Doğu Anadolu Bölgeleri'ndekilere nazaran *daha çok taksit ödeme imkânına sahip olmuşlardır*. Aynı kişilerin kredi kullanımından önce çoğunlukla sürekli gelirleri olmadığı için taksit ödeme imkânına da sahip olamamışlardır.

G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere nisbetle *daha çok yakacak alma imkânına sahip olmuşlardır*. G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere nisbetle *daha çok kıyafet alma imkânına sahip olmuşlardır*.

Bütün bölgelerde cevaplayıcıların *eşlerinin aile bütçesine olan katkısı artmıştır*. Mikro kredi kullanımı ile mikro ölçekte imalat ve ticaret yapmaya başlayanların eşleri de bu işlere dahil olmuşlar ve ailelerinin bütçesine olan katkıları artmıştır. Akdeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere kıyasla G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekiler İç ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere kıyasla *daha çok ev eksiklerini alabilme imkânına sahip olmuşlardır*. Hatta bazıları mevcut eşyalarını yenileme olanağı bulduklarını bile belirtmişlerdir. G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar Akdeniz Bölgesi'ndekilere göre, Akdeniz Bölgesi'ndekiler de İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere göre *asgari düzeyde geçimlerini daha çok temin edebilmektedirler*. Mikro kredi kullanımından önce cevaplayıcılar ailelerinin günlük ihtiyaçlarını karşılama konusunda güçlük çektiklerini ve mikro krediyi de en çok bunun için almak istediklerini belirtmişlerdir. Cevaplayıcılar mikro kredi kullanımından sonra *bayramlarda ailelerine yeni giysiler alma imkânına sahip olmuşlardır*.

Karadeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların, G.Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılara nazaran; G.Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların, İç ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılara nazaran kişisel gelirleri daha fazla artmıştır. Dağıtılan mikro kredi küçük meblağlarda da olsa, cevaplayıcıların yeteneklerini değerlendirmelerine ve kişisel gelirlerini artırmalarına yardımcı olmuştur.

### **Gelecekle İlgili Değişkenlerden Elde Edilen Bulgular**

Gelecekle ilgili değişkenler; gelecek planları, geleceğe güvenle bakmak ve yoksulluktan kurtulma umudundan oluşmaktadır. Mikro kredi kullanımından önce gelecek ile ilgili değişkenlerin incelenmesinden G. Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerden daha geri durumda olduğu, Ege-Marmara, İç-Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri'nin diğer bölgelerden daha ileri durumda olduğu görülmektedir.

Mikro kredi kullanımından sonra, Karadeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere göre, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekiler de İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere göre *daha çok geleceğe ait plan yapmaya başlamışlardır*. Cevaplayıcılar kredi kullanımından önce çoğunlukla günlük geçimlerini temin etme gücü içinde oldukları için, gelecek planları yapmak onlar için hayal anlamı taşımakta idi. Karadeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere nazaran, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekiler Akdeniz Bölgesi'ndekilere nazaran, Akdeniz Bölgesi'ndekiler, Ege ve Marmara Bölgelerindekilere nazaran, Ege ve Marmara Bölgelerindekiler İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere nazaran *geleceğe daha güvenle bakmaya başlamışlardır*. Son

olarak, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere nazaran *yoksulluktan kurtulma umutları artmıştır*. Zira cevaplayıcıların mikro kredi kullanımından önce çoğunlukla sürekli bir işleri ve gelirleri olmadığı için, geçimlerini borçlanarak sürdürmeye çalışmaktadırlar.

### **İstihdamla İlgili Değişkenlerden Elde Edilen Bulgular**

İstihdamla ilgili değişkenler; iş sahipliği ve çalışma durumundan ibarettir. Mikro kredi kullanımından önce istihdam ile ilgili değişkenlerin incelenmesinden G. Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerden daha geri durumda olduğu, Ege, Marmara, İç ve Doğu Anadolu ile Karadeniz Bölgelerinin diğer bölgelerden daha ileri durumda olduğu görülmektedir.

Mikro kredi kullanımından sonra, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların, Ege ve Marmara Bölgelerindekilere nazaran, Ege ve Marmara Bölgelerindekilerin Akdeniz Bölgesindekilere nazaran, Akdeniz Bölgesindekilerin Karadeniz Bölgesindekilere nazaran, nihayet Karadeniz Bölgesindekilerin İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere nazaran *iş sahipliğinin arttığı* söylenebilir. Zira kredi kullanımından önce bu kişilerin gelenek ve görenekler, toplumsal baskı ve düşük eğitim seviyesi gibi nedenlerle her hangi bir işe sahip olmaları oldukça güç gözükmektedir.

Mikro kredi kullanımından sonra, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların, Ege ve Marmara Bölgelerindekilere göre, Ege ve Marmara Bölgelerindekilerin Akdeniz Bölgesindekilere göre, Akdeniz Bölgesindekilerin ise İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere göre *herhangi bir işte çalışma durumunun arttığı* söylenebilir. Mikro kredi kullanmadan önce özellikle toplumsal ve aile içi baskıdan dolayı herhangi bir işte çalışma imkânı bulamayan kadınlar, mikro kredi sayesinde grup kuruyorlar; böylece hem kendi gruplarında hem de diğer gruplar arasında ticari ilişkiler geliştirme fırsatı yakalıyorlar ve bu sayede yeni iş imkânlarından haberdar oluyorlar.

### **Sağlıkla İlgili Değişkenlerden Elde Edilen Bulgular**

Sağlık ile ilgili değişkenler; düzenli beslenme, sağlık koşulları ve doktora gidebilme imkânından oluşmaktadır. Mikro kredi kullanımından önce sağlık ile ilgili değişkenlerin incelenmesinden, G. Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerden daha geri durumda olduğu görülmektedir.

Mikro kredi kullanımından sonra, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere göre; İç ve Doğu Anadolu Bölgesindekiler de Karadeniz Bölgesindekilere göre *daha çok üç öğün beslenme imkânı* bulmuşlardır. Cevaplayıcıların büyük çoğunluğunun çok çocuklu anne olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu sorunun ne denli önemli olduğu daha rahat anlaşılacaktır. G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar Ege ve Marmara Bölgelerindekilere nazaran, Ege ve Marmara Bölgelerindekiler ise İç ve Doğu Anadolu

Bölgelerindekilere nazaran *daha iyi sağlık koşullarına* kavuşmuşlardır. Kredi kullanımından önce bu kişilerin yaşadıkları ev ve yerleşim yerleri sağlık koşulları bakımından genellikle olumsuz özellikler taşımaktadır. Son olarak, mikro kredi kullanımından önce cevaplayıcılar ve aileleri çoğunlukla sağlık güvenceleri de olmadığı için kendileri için pahalı olan doktor giderlerini karşılayacak durumda değildiler. Kredi kullanımından sonra ise, genel olarak daha iyi sağlık koşullarına kavuşmuşlar ve doktora gidebilme imkânları artmıştır.

## **SONUÇ VE BULGULAR**

Geleneksel iktisat teorilerinin öngördüğü modeller yoksulluk sorunun çözümünde yeterince etkili olamayınca, sorunun çözümüne yönelik yeni arayışlar içine girilmiştir. Bu bağlamda özellikle kadın yoksulluğu ile mücadelede kullanılan yöntemlerden birisi de mikro kredi uygulaması olmuştur. Mikro kredi uygulaması, yoksul kadınlara geçimlerini sağlamak amacıyla başlayacakları ekonomik faaliyette, başlangıç sermayesi verilerek yardımcı olunmasıdır. Amaç, yoksul kadınların gelirlerini artırmak ve işsizlik oranlarını azaltmaktır.

Türkiye’de mikro kredi uygulamaları 2003 yılında TGMP’nin kurulmasıyla ve faaliyete geçmesiyle başlamıştır. Mikro kredi, yoksulluktan kurtulmak isteyen kadınların umut ışığı olmuştur. Mikro kredi uygulamalarının Türkiye genelinde sosyal dışlanmışlığı, eğitim eksikliğini ve sermaye yetersizliğini gidererek istihdamın artmasında önemli bir rol oynaması beklenmektedir. Bu araştırmada, Türkiye örneğinde mikro kredi uygulamalarının yoksul kadınların ekonomik düzeylerinde meydana getirdiği değişiklikleri tespit etmek amacıyla anket uygulaması yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu elde edilen bulgulara göre, mikro kredi kullanımının kullanan kişilerin ekonomik düzeylerinde genel olarak olumlu etki yaptığı görülmüştür.

Ekonomik değişkenlerin bölgelere göre farklılıklarının incelenmesinden, mikro kredi kullanımı öncesinde Ege ve Marmara Bölgelerindeki cevaplayıcıların diğer bölgelerdekilere göre daha ileri durumda olduğu, G. Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki cevaplayıcıların da diğer bölgelerdekilere göre daha geri durumda olduğu görülmüştür. Bu durum, ülkenin bölgeler arası gelişmişlik düzeyi farklılıklarını destekler niteliktedir. Genel olarak, doğu bölgeleri ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından batı bölgelerinin gerisinde kalmaktadır. Nitekim, mikro kredi kullanımından sonra G. Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki cevaplayıcıların ekonomik düzeylerindeki iyileşmenin diğer bölgelerdekilere göre daha fazla olduğu, İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere ekonomik durumlarındaki iyileşmenin ise diğer bölgelerdekilere göre daha az olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, Akdeniz Bölgesi’nde mikro kredi kullanımı diğer bölgelere göre yeni olduğu için, cevaplayıcıların ekonomik düzeylerinde belirgin bir iyileşmeye yol açmamıştır.

TGMP tarafından yürütülen mikro kredi uygulamaları, başladığı günden bu güne önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Hem mikro kredi verilen merkez sayısı hem mikro

kredi kullanan kişi sayısı hem de dağıtılan mikro kredi miktarında önemli artışlar olmuştur. Mikro kredi kullananlar, yaşamlarındaki olumlu gelişmelere rağmen mikro kredi miktarının azlığından şikâyet etmektedirler. Bu yüzden mikro kredi kullanan kişilerin kabiliyetleri ve performansları doğrultusunda mikro kredi miktarında yeni düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Projenin bu bölgede başlamasının, kanaatimizce bu ilerlemeye katkısı olmuştur. Nitekim, bu bölgede mikro kredi uygulaması kurumsallaşmış ve sistematik hale gelmiştir. Ancak ülke genelinde toplu bir iyileşmeden söz edebilmek için, diğer bölgelere de aynı önemin verilmesi ve mikro kredi uygulamalarının o bölgelerdeki eksiklerinin giderilmesi gerekmektedir. Ayrıca mikro kredi üyelerine verilecek eğitim desteği ile mikro kredinin gelir getirici faaliyetlerde kullanımı teşvik edilip desteklenebilir.

## KAYNAKÇA

### Kitaplar

Buvinic M.; **Women in Poverty: A New Global Underclass**, [http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/12D2A22FAC60DA74C22579A6002D950A/\\$file/womeninpoverty.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/12D2A22FAC60DA74C22579A6002D950A/$file/womeninpoverty.pdf), 1998, Erişim Tarihi: 06.05.2010, s. 4-5.

McLanahan, S. S.; E. L. Kelly; **The feminization of poverty: Past and future**, In J. S.. Chafetz (Ed.), Handbook of the sociology of gender, 1999, p.129.

Nakip, M., **Pazarlamada Araştırma Teknikleri ve SPSS Uygulamaları**, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara 2013, s. 306.

Şenses, F.; **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk** (4. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 139.

World Bank, **Understanding Poverty**, 2006.

WORLD BANK, **Measuring Vulnerability**, 2005, p. 3-4.

### Makaleler

Dunn, E.; “The Impacts of Microcredit: A Case Study From Peru”, Assessing the Impact of Microenterprise Services Project, **Management Systems International**, Washington D.C., 2001.

Ecevit, Y.; “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu ilişki Nasıl Çalışabilir?”, **CÜ Tıp Fakültesi Dergisi 25 (4)**, 2003 Özel Eki, ss. 83-88, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/495.pdf>, Erişim Tarihi: 01.04.2014.

Kapar P.; “Çalışan Yoksullar”, Sendikal Notlar, Sayı: 28, **Petrol İş Yayınları**, Kasım 2005, s. 52.

Moghadam, V. M.; “The ‘Feminization of Poverty’ and Women’s Human Rights”, <http://www.unesco.org/shs/gender>, 2005, s. 11.

### Raporlar

DPT, **2006 Yılı Programı**, 2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2006.pdf>, Erişim Tarihi: 23.10.2013, s. 91.

TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Kadın ve Yoksulluk”, **Politika Dökümanı**, 2008, <http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/yoksulluk.pdf>, Erişim Tarihi: 23.10.2013, s. 5.

TGMP Faaliyet Raporu 2010, <http://www.tgmp.net>, Erişim Tarihi:09.19.2012.

TGMP, 2011 Ocak 1. Haftalık Rapor, <http://www.tgmp.net/finansal.html>, Erişim Tarihi:12.10.2012.

### İnternet Yayınları

Microcredit Summit Campaign, 2006,  
<http://www.microcreditsummit.org/aboutmicrocreditsummit.htm>, Erişim  
Tarihi:05.11.2012

Microcredit Summit Campaign Report, 2011  
<http://www.microcreditsummit.org/aboutmicrocreditsummit.htm>, Erişim Tarihi:  
05.11.2012.

Microcredit Summit Campaign Report, 2013  
<http://www.microcreditsummit.org/aboutmicrocreditsummit.htm>, Erişim  
Tarihi:10.05.2014.

www.un.org, Erişim Tarihi:05.07.2013.

**EK-Tablo 1: Ekonomik Değişkenlerle İlgili Mikro Kredi Öncesine ve Sonrasına Ait Bölgelerin Farklılıkları ve Ortalamaları (MANOVA Analizi Sonuçları)**

Ekonomik Değişkenler		Mikro Kredi Öncesi		Mikro Kredi Sonrası	
		Fark Olan	Ortalama	Fark Olan	Ortalama
1	Ev Büyüklüğü	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Karadeniz <b>Akdeniz-</b> Karadeniz	<b>1,494</b> <b>1</b> 1,175 4 1,245 8 1,118 3 <b>1,449</b> <b>4</b> 1,118 3		
2	Tuvaletin konumu	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	<b>1,552</b> <b>9</b> 1,122 8 1,269 7 1,184 4 1,107 5		
3	Su Kullanım Durumu	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Karadeniz	<b>1,286</b> <b>3</b> 1,035 1 1,086		



			0		
4	Elektrik Kullanımı	<b>G. Doğu-</b> Karadeniz	<b>1,196</b> <b>1</b> 1,021 5		
5	Mutfakta Yakıt Kullanımı	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Karadeniz	<b>1,380</b> <b>4</b> 1,052 6 1,032 3		
6	Düzenli Beslenme	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	<b>1,992</b> <b>2</b> 1,236 8 1,325 8 1,324 0 1,215 1	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An. Karadeniz	<b>2,304</b> <b>7</b> 1,951 1 1,858 6
7	Bireysel Gelir	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Karadeniz <b>Ege ve Mar.-</b> Akdeniz <b>Akdeniz-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,725</b> <b>5</b> 2,236 8 2,279 3 2,301 1 <b>2,236</b> <b>8</b> 2,640 4	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An. <b>İç ve Doğu</b> <b>An.-</b> Karadeniz	<b>2,648</b> <b>4</b> 2,407 6 <b>2,407</b> <b>6</b> 2,727 3

			<b>2,640</b> <b>4</b>		
			2,279 3		
8	Gelecek Planları	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz <b>Ege ve Mar.-</b> Akdeniz	<b>2,717</b> <b>6</b> 1,929 8 2,337 1 2,122 9 2,268 8 <b>1,929</b> <b>8</b> 2,337 1	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An. <b>İç ve Doğu</b> <b>An.-</b> Karadeniz	<b>2,703</b> <b>1</b> 2,391 3 <b>2,391</b> <b>3</b> 2,767 7
9	İş Sahipliği	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Karadeniz	<b>2,827</b> <b>5</b> 2,377 2 2,346 4 2,258 1	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An. <b>Ege ve Mar.-</b> İç ve Doğu An. <b>Akdeniz-</b> İç ve Doğu An. <b>İç ve Doğu</b> <b>An.-</b> Karadeniz	<b>2,675</b> <b>8</b> 2,315 2 <b>2,672</b> <b>3</b> 2,315 2 <b>2,644</b> <b>4</b> 2,315 2 <b>2,315</b> <b>2</b> 2,636 4

1 0	Çalışma Durumu	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. İç ve Doğu An. <b>Karadeniz</b>	<b>2,764</b> <b>7</b> 2,368 4 2,284 9 2,311 8	<b>G. Doğu-</b> Akdeniz İç ve Doğu An. <b>Ege ve Mar.-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,543</b> <b>0</b> 2,166 7 2,108 7 <b>2,537</b> <b>8</b> 2,108 7
1 1	Aile Gelirinde Artış	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. İç ve Doğu An. <b>Karadeniz</b>	<b>2,780</b> <b>4</b> 2,280 7 2,324 0 2,408 6	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An. <b>Ege ve Mar.-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,707</b> <b>0</b> 2,380 4 <b>2,554</b> <b>6</b> 2,380 4
1 2	Borç Ödeyebilme Durumu	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. İç ve Doğu An. <b>Karadeniz</b>	<b>2,729</b> <b>4</b> 2,157 9 2,251 4 2,021 5	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,710</b> <b>9</b> 2,402 2
1 3	Tasarruf Yapabilme Durumu	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. İç ve Doğu An. <b>Akdeniz-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,694</b> <b>1</b> 2,350 9 2,217 9 <b>2,584</b>	<b>G. Doğu-</b> Karadeniz <b>Ege ve Mar.-</b> İç ve Doğu An. <b>İç ve Doğu</b> <b>An.-</b>	<b>2,449</b> <b>2</b> 2,777 8 <b>2,596</b> <b>6</b> 2,260

		<b>İç ve Doğu An.-</b> Karadeniz	<b>3</b> 2,217 9 <b>2,217</b> <b>9</b> 2,591 4	Karadeniz	9 <b>2,260</b> <b>9</b> 2,777 8
1 4	Geleceğe Güvenle Bakmak	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Karadeniz <b>Ege ve Mar.-</b> Akdeniz	<b>2,717</b> <b>6</b> 1,973 7 2,245 8 2,301 1 <b>1,973</b> <b>7</b> 2,460 7	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An. <b>Ege ve Mar.-</b> İç ve Doğu An. <b>Akdeniz-</b> İç ve Doğu An. <b>İç ve Doğu An.-</b> Karadeniz	<b>2,722</b> <b>7</b> 2,358 7 <b>2,638</b> <b>7</b> 2,358 7 <b>2,700</b> <b>0</b> 2,358 7 <b>2,358</b> <b>7</b> 2,798 0
1 5	Yoksulluktan Kurtulma Umudu	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	<b>2,513</b> <b>7</b> 1,815 8 1,966 3 1,787 7 1,698 9	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,644</b> <b>5</b> 2,309 8

1 6	Sağlık Koşulları		<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	<b>2,207</b> <b>8</b> 1,578 9 1,797 8 1,575 4 1,516 1	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An. <b>Ege ve Mar.-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,382</b> <b>8</b> 1,940 2 <b>2,310</b> <b>9</b> 1,940 2
1 7	Taksit Ödeme İmkânı		<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz <b>Akdeniz-</b> Karadeniz	<b>2,721</b> <b>6</b> 2,008 8 2,337 1 2,134 1 1,924 7 <b>2,337</b> <b>1</b> 1,924 7	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,679</b> <b>7</b> 2,418 5
1 8	Yakacak Alma İmkânı		<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	<b>2,337</b> <b>3</b> 1,578 9 1,898 9 1,703 9 1,548 4	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,515</b> <b>6</b> 2,157 6

1 9	Kıyafet İmkânı	Alma	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	<b>2,274</b> <b>5</b> 1,631 6 1,820 2 1,670 4 1,505 4	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,527</b> <b>3</b> 2,179 3
2 0	Eşin Bütçesine Katkısı	Aile	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An.	<b>1,968</b> <b>6</b> 1,552 6 1,516 9 1,687 2		
2 1	Ev Eksiklerini Alabilme		<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz <b>Ege ve Mar.-</b> Akdeniz	<b>2,658</b> <b>8</b> 1,789 5 2,258 4 2,022 3 1,935 5 <b>1,789</b> <b>5</b> 2,258 4	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An. <b>Akdeniz-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,668</b> <b>0</b> 2,402 2 <b>2,800</b> <b>0</b> 2,402 2
2	Doktora		<b>G. Doğu-</b>	<b>1,862</b>		

2	Gidebilme İmkânı	Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	<b>7</b> 1,394 7 1,494 4 1,458 1 1,440 9		
2 3	Asgari Düzeyde Geçim	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	<b>2,470</b> <b>6</b> 1,719 3 1,797 8 1,871 5 1,774 2	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An. <b>Akdeniz-</b> İç ve Doğu An.	<b>2,679</b> <b>7</b> 2,282 6 <b>2,611</b> <b>1</b> 2,282 6
2 4	Yeni Giysiler Alma	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	<b>2,372</b> <b>5</b> 1,763 2 1,898 9 1,614 5 1,731 2		
2 5	Gelirdeki Artış	<b>G. Doğu-</b> Ege ve Mar. İç ve Doğu An.	<b>2,760</b> <b>8</b> 2,087 7 2,257	<b>G. Doğu-</b> İç ve Doğu An. <b>İç ve Doğu An.-</b>	<b>2,765</b> <b>6</b> 2,456 5 <b>2,456</b>

		<b>Ege ve Mar.-</b>	0	Karadeniz	<b>5</b>
		Akdeniz	<b>2,087</b>		2,848
		Karadeniz	<b>7</b>		5
			2,505		
			6		
			2,505		
			4		



**IMPACT OF THE “CUSTOMS UNION” ON THE KAZAKHSTAN’S  
ECONOMIC GROWTH \***

Assel KUNEKOVA  
[assel.kunekova@gmail.com](mailto:assel.kunekova@gmail.com)

Dr. Meltem ERDOĞAN  
Anadolu University  
[melteme@anadolu.edu.tr](mailto:melteme@anadolu.edu.tr)

**Abstract**

*Most countries have recently resorted to the experience of joint economy in a controlled integration. In the international community, multi-stage integration is important for mutual trade, production, strengthening political and economic ties. In order to elaborate and consolidate trade and economic relations first step is to unify national economy and develop a unified customs tariff policy. For instance, the European Union’s enrichment of a high level of economic and political integration was based on the Customs Union. The post-Soviet union countries as Belarus, Russia and Kazakhstan followed such suit in 2010 and established a customs union to strengthen the mutually beneficial relations with each other in order to attract other Commonwealth of Independent States. Nevertheless, whether to have a customs union with Belarus and Russia has positive effects to the economic growth of Kazakhstan is discussed in this paper. Since, the political interests of the countries are more affected, it has been hypothesized that the Customs Union does not play a big role for the growth of Kazakhstan’s GDP. This paper aims to examine the impact of international agreement the “Customs Union” on the development of Kazakhstan economy by using economic data of three-side trade. We accept the presumption that the economic growth matters in terms of international collaborations. This study is to explore the impact of the international trade agreement on a state’s economic development. In able to test the main question a data set over the quarterly period of 2003-2009 before and 2010-2013 after creation of the Customs Union and two regression models have been used. In addition, we have added SWOT analysis which has been applied to show advantages and disadvantages of the Customs Union project for Kazakh’s Economy.*

**Keywords:** Economic Growth, International Agreements, the Customs Union, Kazakhstan.

\* This article is prepared from the first author’s master thesis completed at the Graduate School of Social Sciences, Anadolu University, Turkey.

## 1. Introduction

Globalization of the modern world occurs promptly and quickly. One of the important factors of this process is the international relations, in particular, international trade between the partner-countries within the frames of various trade agreements. Countries are trying to improve their economies by finding a way of integrating their trade, removing tariffs and quotas, and freeing movements of the labor. Development of economy of any country directly depends on foreign trade, because all parties participate in the international division of labor and the movement of capitals and services. Countries look for every solution to increase their trade in a very competitive globalized world. In able to do this sometimes they take decisions and use such tools like customs union to discard the barriers in front of the international trades.

Customs union is an arrangement in which a group of countries abolish tariffs among union members and jointly choose their external tariffs (Kruger 1997, Yi 1996 ) with a goal attainment of openness of market and free movement of capital, labour, and goods. It aims to promote economic progress and improve the social living standards. The founding members plan to achieve these goals by exploiting existing relationships in production and the economy. Geographical proximity and cultural similarities, increasing the profitability of Eurasian countries to make them more attractive to investors, and establishing a common legal framework could count for some reasons of creation that collaboration Wolfgang, Brovka and Belozarov, 2014). Also, bilateral benefits among the contracting parties and cost-effective use of resources in the reduction of trade restrictions are expected (Baldwin and Jaimovich, 2012; Egger and Larch, 2008; Fugazza and Robert-Nicoud, 2010).

According to Dragneva and Wolczuk (2012) there were many attempts to bring states which got their independence recently together to some kind of post-Soviet successor since the break-up of the Soviet Union. As a result, these have caused many international treaties and political meetings but none could be called as success. These attempts created an uncertainty among parties like policy-makers and academics. Commonwealth of Independent States (CIS) was the first and most probably the best-known attempt. CIS tried to bring 12 newly independent republics around a new economic project. Afterward, by the mid-1990s Russia's has signed customs union with Belarus and Kazakhstan. Three countries as an establisher of the Customs Union Commission started negotiating and prepared drafting agreements which were necessary for the running of the ECU during 2008 and 2009. On the 1st January 2010, the Commission formally launched the Common Customs Tariff and started to work.

As was known, Kazakhstan had a free trade regime with Russia and Belarus before forming of the Customs union. There are some assumptions that the situation could be the same for after creation of the Customs Union. Kazakhstan had the bilateral agreement about free trade with Russia signed on October 22nd, 1992 which was approved by the Resolution of the Cabinet No. 374 of May 7th, 1993 and came into the force on July 7th, 1998. In addition, Kazakhstan had the bilateral agreement about free trade with Belarus signed on September 23rd, 1997. Besides, the agreement of the CIS of 1994 provides a free trade regime between all participants of the CIS. Therefore, the only change is in introduction of a single external tariff. However, the initial single external tariff was in essence the Russian tariff, terms of trade of Kazakhstan with Russia did not improve.<sup>1</sup>

In this paper, we have explored whether the indicators of international trade within the trade agreement, the Customs Union, have significant or insignificant impact on economic development of Kazakhstan. In able to test the main question a data set over the quarterly period of 2003-2009 before and 2010-2013 after creation of the Customs Union and two regression models have been used. The comparisons show that economy of Kazakhstan and turnover between members-countries grew faster before forming the collaboration, but slower after participation in this regional trade union. Furthermore, the regressions results show that the Customs Union with Russia and Belarus has not created any significant effect on Kazakhstan's GDP.

In addition SWOT analysis has been applied to show advantages and disadvantages of the Customs Union project for Kazakh Economy. Results of an assessment of the analysis of SWOT also showed that the unions render more positive effect on a political background of the country which too plays an important role for the state wellbeing of the country.

Section II reviews the literature on the effects of customs union on member countries. Section III discusses data and methodology issues. Section IV gives detailed information about analysis. Section V compares strengths and weaknesses, opportunities and threats of Customs Unions on Kazakh's economy and section VI set conclusions and makes further suggestions.

## **2. Literature Review**

Most analyses of customs unions (CU) focused on the effects on member countries and on the rest of the world. According to Cooper and Massell (1965) economic integration can provide two or more economies to retain a certain amount of industry

---

<sup>1</sup> <http://www.worldbank.org/ru/news/feature/2012/04/18/kazakhstan-in-the-customs-union-losses-or-gains>

at a lower real cost. These results, whether affected or not, depends on the choice of participants and more important on the degree that they collaborate. In many cases, comprehensive cooperative effort is needed in able to gain more in both industry and gain income dimension for countries. CU could make it technically possible to gain both countries; a CU with subsidies or similar policies will ensure potential earnings.

Many international trade economists like Scott L. Baier, Jeffrey H. Bergstrand, Afhanasios Vamvakidis, Gene M. Grossman, Florence Jaumotte, Hans-Michael Wolffgang, and others set goals of research of the effects of international agreements on international or regional trade. Baier and Bergstrand (2007) analysed the effects of free trade agreements (FTAs) on trade flows by using the gravity equation for cross-country empirical analyses of international trade flows and revealed that, “on average, an FTA approximately doubles two members' bilateral trade after 10 years.” On another work Baier and Bergstrand (2009) revealed that using nonparametric empirical estimation to illustrate long run effects of FTA's and CU's on members trade allowed more economically credible values and the result of this techniques suggest 100% average long run effects of FTA on members trade. Jaumotte (2004) investigates “whether the market size of a regional trade agreement (RTA) is a determinant of foreign direct investment received by countries participating in the RTA. Evidence is found that the RTA market size had a positive impact on the foreign direct investment received by member countries.” Recently many states seek to negotiate regional trade agreements. In his article Whalley (1998) raises the issue that some see trade agreements as providing underpinnings to strategic alliances, and hence implicitly form part of security arrangements.

The work of Jaumotte can be a good impulse to the development of ideas regarding further study of regional international agreements. In addition Vamvakidis raised the issue of Regional Integration and Economic Growth more than once. In his article Vamvakidis (1998) presents “empirical evidence that countries with open, large, and more developed neighbouring economies grow faster than those with closed, smaller, and less developed neighbouring economies.” He assumed that his empirical model could be verification of GDP of the development countries grow faster when they form a regional trade agreement with the larger and more developed neighbouring countries. However, his examination shows that impact of five regional trade agreements during the tested period finds that none led to the further economic development for states. Vamvakidis (1999) also reaffirm his own hypothesis with his new work where he focused on the policy implications which support broad liberalization. As recently Knobel and Chokaev (2014) have attempted to evaluate the economic consequences of a trade agreement between the CU and the EU and declared that even though there are certain benefits for certain members and the Customs Union in general, the beginning of integration with the EU will be very difficult to internally rearrange the benefits because mechanisms is missing. The CU

would see positive gains largely, but among its members the benefits and costs would be distributed unevenly. Halicioğlu (1997), by using a partial equilibrium model, investigates the static effects of CU on Turkey’s economy. Vergil (2004) examines the impact of the CU on Turkey’s Intra Industry Trade (IIT) level and results show that the CU positively affects Turkey’s IIT level.

Dreyer and Popescu (2014) look at the subject from a different angle and discuss the benefits of European Customs Union (ECU) to its members. According to Dreyer and Popescu ‘ECU is not likely to bring long-term economic benefits to its members. Since its member states are neither wealthy nor are their economies complementary. Therefore, only political tensions over transfers of wealth can be anticipated.’

Dreyer and Popescu (2014), the European Customs Union (ECU) is not able to bring long-term economic benefits to its members since the Member States neither rich nor they have complementary economies. Therefore, political tensions can be expected on wealth transfer.

### 3. Data and Methodology

To examine the impact of the Customs Union on the development of Kazakhstan economy, economic data of three member states Belarus, Kazakhstan and Russia and statistics data of Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan Committee from 2003 to 2013 were used. Application helped us to compare the effects of customs union on the Kazakh’s economy before and after creation of the union. Analysis, comparing, synthesis, ratio were the methods of the research. Research hypothesis could be explained by whether the trade agreement have insignificant impact on economic development of Kazakhstan or not.

Kazakh foreign trade growth dynamics changed radically. As seen in Table-1 below, the growth of exports and Gross Capital Formation are slightly higher in 2013 than in 2003. However, Labour Force in Kazakhstan does not change drastically, because the level of population is almost the same.

*Table 1. Total Trade Dynamics of Kazakhstan: GDP, Gross Capital Formation, Labour Force, Export, Import 2003 – 2013*

Year	GDP of Kazakhstan	Gross Capital Formation of	Labour Force of Kaz	Export from Kazakhstan	Export from Kazakhstan	Total Export of Kazakhstan	Import to Kazakhstan	Import to Kazakhstan from	Total import of Kazakhstan
2003									
2013									

		Kazakhstan	akhs tan	n to Russia	n to Belarus		from Russia	Belarus	
2003	47.51 1.520. 915	11.38 5.313. 018	7.74 7.41 4	196.7 74.04 0	12.5 77.9 00	12.91 5.946. 500	3.277. 753.4 00	94.89 6.200	8.401. 999.5 00
2004	52.07 2.626. 922	13.10 4.495. 284	7.79 4.45 2	2.836 .285. 585	18.2 32.0 59	20.07 9.042. 632	4.807. 771.9 57	143.8 21.99 0	12.77 3.473. 442
2005	57.12 3.671. 734	17.69 1.068. 633	7.94 0.35 1	2.926 .578. 211	26.4 89.6 84	27.84 6.084. 842	6.581. 786.0 28	207.9 94.63 3	17.33 3.158. 546
2006	63.23 5.904. 609	23.29 9.137. 390	8.08 1.82 8	3.730 .036. 511	70.9 74.5 36	38.24 4.423. 102	9.064. 093.6 43	284.3 50.54 9	23.66 0.993. 437
2007	68.86 3.900. 119	28.75 1.135. 539	8.23 8.06 7	4.658 .919. 347	129. 293. 777	47.74 7.902. 401	11.57 3.772. 024	395.9 67.00 9	32.68 6.612. 797
2008	71.13 6.408. 824	25.07 0.990. 190	8.37 6.50 5	6.227 .049. 275	170. 831. 587	71.17 1.956. 161	13.75 3.819. 558	396.2 02.11 0	37.81 5.371. 782
2009	71.99 0.045. 730	25.64 7.622. 965	8.62 8.86 6	3.546 .966. 531	54.7 03.5 72	43.19 5.762. 042	8.896. 564.5 67	367.0 63.17 9	28.40 8.679. 844
2010	77.24 5.319. 067	26.16 0.575. 424	8.76 2.64 6	3.006 .543. 083	41.4 79.4 03	57.24 4.063. 938	5.475. 744.7 12	251.1 23.97 9	24.02 3.626. 743
2011	83.03 8.717. 998	27.62 5.567. 648	8.90 8.08 2	7.514 .522. 000	103. 493. 000	88.10 7.933. 672	16.26 9.065. 800	623.3 66.20 0	38.01 0.237. 472
2012	87.19 0.653. 898	29.58 8.087. 855	9.03 7.12 3	6.747 .212. 050	90.3 56.7 80	92.28 1.520. 630	17.11 0.459. 435	675.5 26.58 0	44.53 8.070. 815
2013	92.42 2.094. 888	24.20 0.672. 827	9.16 8.03 3	5.806 .507. 543	57.1 32.4 20	82.51 0.022. 886	17.68 5.586. 034	681.7 38.57 7	48.87 1.868. 575

**Source:** UN COMTRADE Statistical database, 2014, [www.comtrade.un.org/db/](http://www.comtrade.un.org/db/)  
(Access Date: December, 2014).

Comparing with Kazakhstan's export to Belarus and Russia, last one has all preconditions for further development of the mutual turnover. As Kazakhstan has multilateral international trade with many countries in the world, total export of Kazakhstan has powerful share of world trade balance.

According to the data of the World Trade Report in the Table 1 and Figure 1 GDP of the Republic of Kazakhstan in 2003 compared with 2013 increased twice in nominal terms. For comparison, GDP per capita, which is a measure of the welfare in 2013, increased about 80% in comparison to 2003 with the average annual growth rate around 2 percent.

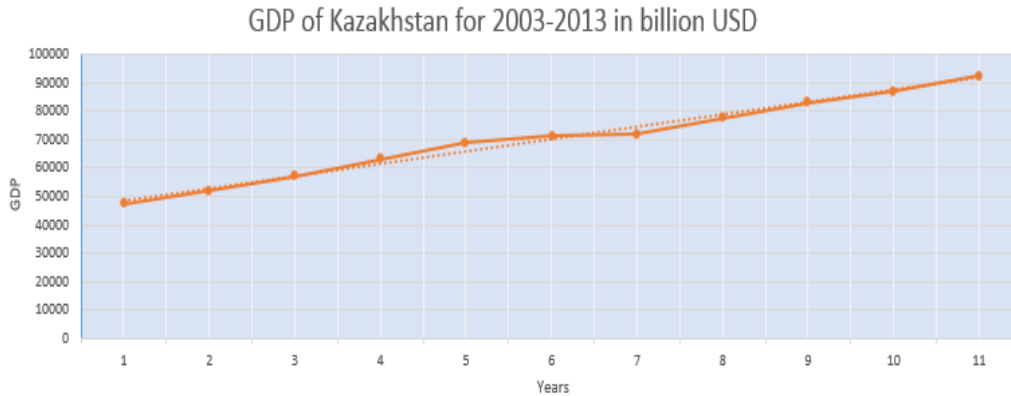


Figure 1. GDP of Kazakhstan for 2003-2013 in billion USD

Source: Authors' calculations based on UN COMTRADE Statistical database, 2014, [www.comtrade.un.org/db/](http://www.comtrade.un.org/db/) (Access Date: December, 2014).

As can be seen in Figure 2 Labour Force was grown also, but not so significant.

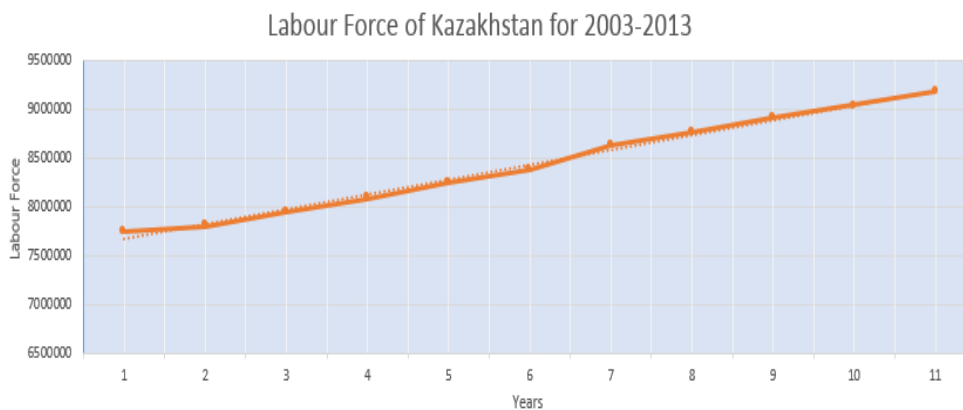


Figure 2. Labour Force of Kazakhstan for 2003-2013 in billion USD

Source: Authors' calculations based on UN COMTRADE Statistical database, 2014, [www.comtrade.un.org/db/](http://www.comtrade.un.org/db/) (Access Date: December, 2014).

Export from the Republic of Kazakhstan to the Russian Federation has grown rapidly by 2008, decreased in 2009 and 2010, then increased again by 2011 and was stable by 2012. Export from the Republic of Kazakhstan to Belarus was grown unsteady and by 2010 it increased twice in nominal terms, but fallen in 2013. Overall, in 2013

the volume of Export from the Republic of Kazakhstan rose by at least twice in real terms. According to the Table 1 it is clear that total export from Kazakhstan to other countries in the world is significantly bigger than export from Kazakhstan to Belarus and Russia separately. In addition, import from the Russian Federation and Belarus to the Republic of Kazakhstan can be seen in Table 1. Import growth rate in 2013 is 481% that says many things about openness of the Kazakhstan's market for many countries. In 2003 the share of export in GDP was 27.19%; in 2013 it becomes 89.28%; in 2003 import held 17.68 % of GDP and in 2013 52.88 %.

During the studied period, import of goods to Kazakhstan from Russia had a dynamic character. In 2003 it was 3 277 billion dollars and became 13 753 billion dollars in 2008. Due to the consequences of economic crisis in 2008, from 2009 to 2010 there was a sharp decline in the import of goods by 42.8 %.

After 2010 Kazakhstan's integration to Customs Union, import of goods from Russia increased notably. The share of import in 2003 held 6.89 % of GDP and in 2013 it was 19.14%. Import of goods from Belarus has absolutely another picture. It was connected with limited quantity of a product line in Belarus, besides it had a stable dynamics.

The share ratio of Russian import to Kazakhstan in comparing with the world level shows that from 2003 to 2008 it was 45-50%, in 2009 and 2010 it decreased to 20-25%, and since 2011 it was stabilized to one-third of world imports. Import of goods from Belarus is a minimum share in relation to the world level investments. Thus, Russia for Kazakhstan is one of large importers of goods. It is caused by geographical and political factors.

Recently, Mogilevskii (2012) considered the development as "the actual cumulative impact of the CU on Kazakhstan and other Central Asian economies so far is well below expectations and below early estimates (used aggregate trade numbers only). This is not surprising as critical effects of comprehensive policy changes usually require a long time to evolve and emerge. A general assessment of the impact of the CU will be neither unambiguously positive nor negative; there are winners and losers in each country and accounting for details and nuances is necessary."

#### **4. Analysis**

##### **The regression model of how the Customs Union weigh with Kazakhstan's economic growth**

The model of Economic Growth based on the calculation of the regression equation which can be written as follows:



$$\ln GDP_t = \beta_1 + \beta_2 \ln K_t + \beta_3 \ln L_t + \vartheta_t$$

The model was tested on Eviews8 Program. Based on the annual data over the period of 2003 and 2013, the following production function was estimated by OLS (Ordinary Least Squares) to see whether the Customs Union with Russia and Belarus has created a significant effect on the production. To do this, it is necessary to use constant term dummy variable CUSDUM, which takes 1 value after the Customs Union and zero otherwise.

Table 2. a. Included observations, 2003-2013

Number of Observations	Variable
1	2003
1	2004
1	2005
1	2006
1	2007
1	2008
1	2009
1	2010
1	2011
1	2012
1	2013

Source: Author's calculations based on UN COMTRADE Statistical database, 2014, [www.comtrade.un.org/db/](http://www.comtrade.un.org/db/) (Access Date: December, 2014).

Table 2.b. Regression Statistics.

Variable	Coefficient	Standard Error	t-Statistic	Prob.
<b>C</b>	-21.0661	7.276323	-2.895169	0.0231
<b>LOG(K)</b>	0.187058	0.059804	3.127833	0.0167
<b>LOG(L)</b>	2.606581	0.524406	4.970539	0.0016
<b>CUSDUM</b>	0.008792	0.044757	0.196445	0.8498

Source: Author's calculations based on UN COMTRADE Statistical database, 2014, [www.comtrade.un.org/db/](http://www.comtrade.un.org/db/) (Access Date: December 2014).

Numerical coefficients evaluate the effect found by regression dependence based on the coefficient of determination, which characterizes the quality of the obtained regression line. This quality is expressed by the degree of correspondence between the original data and the regression model (calculated data). Certainty measure is always within the interval [0; 1].

*Table 2.c. Generated results of the regression statistics*

<b>The Regression Statistics</b>	<b>Coefficient</b>
R-squared	0.983288
Adjusted R-squared	0.976126
S.E. of regression	0.032834
Sum squared resid.	0.007547
Log likelihood	24.45669
F-statistic	137.2865
Prob.(F-statistic)	0.000001
Mean dependent var.	24.95415
S.D. dependent var.	0.212501
Akaike info criterion	-3.719399
Schwarz criterion	-3.574710
Hannan-Quinn criter.	-3.810605
Durbin-Watson stat	1.564080

Source: Author's calculations based on UN COMTRADE Statistical database, 2014, [www.comtrade.un.org/db/](http://www.comtrade.un.org/db/) (Access Date: December 2014).

As was shown in the Table 2.c., generated results of the regression statistics, a measure of certainty is 0.9833. In that case R-squared is closely to 1, it means that the model explains almost all of the variability of the relevant variables. It indicates a very good fit regression line to the original data, and coincides with the coefficient of determination (R-squared).

Based on the estimated values of coefficients, it can be concluded, that one percent rise in labor and capital inputs increase the GDP, on average, by 2.61 and 0.19 percent respectively. Regression results indicate that there is a statistically significant positive relationship between capital input and GDP as well as between labor input and GDP, since P-values of t-statistics of both coefficients are below 5% level of significance. The calculated level of significance F in the table confirms the importance of the coefficient of determination. Also based on the F-test of overall significance of estimated model, it can be concluded that capital labor inputs have

statistically significant joint effect on GDP. Moreover, coefficient of determination ( $R^2 = 0.983$ ) shows that our estimated model fits data well. Model does not suffer from the autocorrelation problem, since Durbin Watson d-statistic value of 1.564 is less than DW lower limit value. However, as can be seen from the regression results above, since the coefficient of constant term dummy variable is not statistically significant (p-value of 0.8498 is above 5% level of significance), we can conclude that the Customs Union with Russia and Belarus has not created any significant effect Kazakhstan output.

In able to see the effects of Custom Union on the Kazakhstan's economic growth more detailed analysis is needed especially the terms before creation of union from 2003 to 2009 and after from 2010 to 2013 should be compared. The data belongs to Labor Force, Capital Formation, Gross Domestic Product, and Turnover between Kazakhstan, Russia, and Belarus can be seen in the table that used for the first model for the period of 2003-2009. The models became the important tools to analyze GDP of the country.

*Table 3.a. Trade Dynamics of Kazakhstan: Labour Force, Gross Capital Formation, GDP, Turnover between Kazakhstan and Russia, Turnover between Kazakhstan and Belarus for 2003 – 2009 (Quarterly).*

<b>Year</b>	<b>Labour force</b>	<b>Gross Capital Formation</b>	<b>GDP</b>	<b>Turnover between Kazakhstan and Russia</b>	<b>Turnover between Kazakhstan and Bellarus</b>
<b>Q1 2003</b>	6.545.200	2.037.300.000	9.462.900.000	171.774.702	33.212.409
<b>Q2 2003</b>	7.107.700	2.333.300.000	10.418.400.000	190.786.108	39.913.293
<b>Q3 2003</b>	7.228.700	3.236.700.000	12.475.700.000	198.714.112	40.480.000
<b>Q4 2003</b>	6.991.600	3.019.300.000	12.294.900.000	224.762.819	47.527.560
<b>Q1 2004</b>	7.004.800	2.965.400.000	12.131.800.000	207.073.158	43.365.960
<b>Q2 2004</b>	7.239.200	3.677.900.000	13.919.900.000	255.264.268	55.646.765
<b>Q3 2004</b>	7.305.000	4.269.500.000	16.440.700.000	287.762.835	61.260.360
<b>Q4 2004</b>	7.114.500	3.811.400.000	16.238.400.000	292.756.572	61.376.940
<b>Q1 2005</b>	7.102.100	3.870.100.000	15.186.500.000	243.380.389	59.372.508
<b>Q2 2005</b>	7.285.200	5.355.200.000	19.323.300.000	332.280.637	81.648.448
<b>Q3 2005</b>	7.349.900	6.318.300.000	20.555.000.000	337.050.864	82.547.136
<b>Q4 2005</b>	7.239.400	5.683.200.000	21.518.100.000	348.653.856	86.618.998
<b>Q1 2006</b>	7.289.000	3.847.800.000	20.424.400.000	297.146.947	65.433.574
<b>Q2 2006</b>	7.427.000	9.274.500.000	25.979.200.000	398.257.157	89.540.365
<b>Q3 2006</b>	7.483.700	7.138.500.000	27.353.500.000	439.818.685	98.996.022

<b>Q4 2006</b>	7.414.900	10.583.100.000	28.866.800.000	473.855.579	112.331.730
<b>Q1 2007</b>	7.490.970	5.506.800.000	24.291.300.000	409.223.342	101.067.324
<b>Q2 2007</b>	7.642.130	11.883.700.000	32.253.200.000	498.140.254	126.079.124
<b>Q3 2007</b>	7.713.470	10.723.900.000	34.927.000.000	533.597.399	136.691.538
<b>Q4 2007</b>	7.680.370	10.457.600.000	34.644.200.000	552.330.726	136.628.309
<b>Q1 2008</b>	7.762.900	6.455.800.000	32.926.000.000	476.770.008	93.923.297
<b>Q2 2008</b>	7.868.430	12.690.300.000	42.361.300.000	641.337.415	131.664.986
<b>Q3 2008</b>	7.925.370	13.291.700.000	45.430.600.000	698.974.147	143.576.434
<b>Q4 2008</b>	7.862.070	10.650.200.000	42.777.600.000	587.799.890	127.940.360
<b>Q1 2009</b>	7.830.400	6.249.000.000	30.889.800.000	351.966.540	108.889.944
<b>Q2 2009</b>	7.896.600	10.108.300.000	33.811.600.000	452.849.994	141.913.872
<b>Q3 2009</b>	7.955.170	16.362.900.000	45.957.400.000	497.298.444	145.233.138
<b>Q4 2009</b>	7.937.370	14.246.900.000	53.196.400.000	539.650.006	155.089.438

Source: Authors' calculations based on IFS Statistical database, 2015, [www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854](http://www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854)).

The countries of the Commonwealth of independent states (CIS) such as Russia, Belarus and others are largest trading partners of Kazakhstan. According to data over the period of 2003-2013, the volume of the mutual turnover from Kazakhstan to Russia increased by more than two times and to Belarus by more than five times respectively. In contrast, the Russian share in Kazakhstan's trade turnover is larger than Belarusian. In order to explain relations of international agreement on the development of state's economy it is important to use the new approaches for creating the new model before creation of the Customs Union. Linear regression model in the formula form corresponds to:

$$\ln GDP_t = \beta_1 + \beta_2 \ln K_t + \beta_3 \ln L_t + \vartheta_t$$

The regression was estimated on STATA program. The first regression model with quarter period of 2003-2009 is linear and has 28 observations. Square root of the mean squared error, which estimates the standard deviation of the error distribution is 0.8673. As can be seen from the table the coefficient of determination is 0.9739 that means the estimated model fits data well. The regression results indicate that there is a statistically significant positive relationship between labor input and GDP as well as capital input and GDP, since B-value of t-statistics of both coefficients are below 5% level of significance. Based on F-test of overall significance of estimated model, it can be conclude that capital and labor inputs have statistically significant joint effect on GDP. Due to the estimated value of coefficients, both inputs of turnover between Kazakhstan, Belarus, and Russia have also statistically significant positive relationship with respect to GDP.

*Table 3.b. Generated results of the regression statistics*

<b>The Regression Statistics</b>	<b>Coefficient</b>
Number of obs	28
F-statistic	213,03
Prob.(F-statistic)	0,0001
R-squared	0,9739
Root MS.E.	0,0867

Source: Author's calculations based on IFS Statistical database, 2015, [www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854](http://www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854)).

Due to the results of regression, p-value of turnover between Kazakhstan, Belarus, and Russia are 0,088 and 0,031 respectively which means that the coefficient of turnover between Kazakhstan and Belarus is not statistically significant as its p-value is greater than 0.05, at the 5% significance level. However, the coefficient of turnover between Kazakhstan and Russia is statistically significant as its p-value is lower than 0.05, so this term is significant at the 5% level of significance given in the model.

*Table 3.c. Regression Statistics.*

<b>Variable</b>	<b>Coefficient</b>	<b>Standard Error</b>	<b>t-Statistic</b>	<b>Prob.</b>
<b>C</b>	-38,24328	13,423	-2.85	0,009
<b>LOG(L)</b>	2,940372	0,9358299	3,14	0,005
<b>LOG(K)</b>	0,168438	0,0949787	1,77	0,089
<b>TURNOVER_BELARUS</b>	0,240863	0,1350137	1,78	0,088
<b>TURNOVER_RUSSIA</b>	0.375461	0.1638238	2.29	0,031

Source: Author's calculations based on IFS Statistical database, 2015, [www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854](http://www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854)).

Thus, it can be deduced that the international trade with Belarus before creation of the Customs Union has not significant effect on Kazakhstan output. Simultaneously the international trade with Russia has significant effect on GDP of Kazakhstan before the Customs Union formation over the period of 2003-2009.

For forming the second model there were used the following data that presented in Table 4a: Labor Force, Capital Formation, Gross Domestic Product, and Turnover

between Kazakhstan, Russia, and Belarus over the period of first four year from date of foundation of the Customs Union. The main aim of estimation of the next model is to examine an impact of Customs Union on the Kazakhstan's economic growth since 2010 to 2013.

*Table 4.a. Trade Dynamics of Kazakhstan: Labour Force, Gross Capital Formation, GDP, Turnover between Kazakhstan and Russia, Turnover between Kazakhstan and Belarus for 2010 – 2013 (Quarterly).*

<b>Year</b>	<b>Labour force</b>	<b>Capital</b>	<b>GDP</b>	<b>Turnover between Kazakhstan and Russia</b>	<b>Turnover between Kazakhstan and Belarus</b>
<b>Q1 2010</b>	8.229.300	7.217.500.000	41.364.900.000	2.180.672.340	674.693.600
<b>Q2 2010</b>	8.116.500	10.814.800.000	47.127.300.000	2.879.751.555	947.306.206
<b>Q3 2010</b>	8.171.100	12.955.200.000	50.688.200.000	3.048.671.141	978.752.908
<b>Q4 2010</b>	8.141.370	22.083.900.000	70.066.400.000	3.302.767.940	769.460.572
<b>Q1 2011</b>	8.134.530	7.796.100.000	49.059.100.000	3.175.719.541	874.106.740
<b>Q2 2011</b>	8.204.370	11.463.500.000	60.859.700.000	3.239.243.740	821.853.656
<b>Q3 2011</b>	8.310.830	14.812.800.000	68.222.800.000	8.783.131.512	267.230.029
<b>Q4 2011</b>	8.483.800	23.643.100.000	90.141.200.000	8.322.571.777	268.379.145
<b>Q1 2012</b>	8.462.470	8.640.100.000	59.928.100.000	7.582.149.626	216.215.226
<b>Q2 2012</b>	8.526.730	12.162.900.000	66.989.200.000	8.232.935.775	336.109.878
<b>Q3 2012</b>	8.540.300	17.212.300.000	73.789.600.000	9.164.191.528	317.019.845
<b>Q4 2012</b>	8.499.930	24.968.400.000	95.685.200.000	9.477.755.203	311.559.584
<b>Q1 2013</b>	8.546.100	9.821.500.000	65.471.300.000	7.980.648.676	211.611.311
<b>Q2 2013</b>	8.592.670	14.244.500.000	73.814.500.000	9.323.989.833	295.771.082

<b>Q3 2013</b>	8.607.700	23.879.100.000	88.545.400.000	9.064.071.925	296.157.068
<b>Q4 2013</b>	8.573.000	26.783.400.000	112.482.500.000	9.817.485.196	345.312.679

Source: Author's calculations based on IFS Statistical database, 2015, [www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854](http://www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854)).

In order to explain impact of the union on the development of state's economy it is important to use the new approaches for creating the new model after forming the Customs Union. Linear regression model as the first model in the formula form corresponds the same equation:

$$\ln GDP_t = \beta_1 + \beta_2 \ln K_t + \beta_3 \ln L_t + \vartheta_t$$

Due to the results of the regression statistics for the second estimated model the coefficient of determination is 0.9371 and root mean squared error closer to 0 that means the model fits data well. The number of observation is 16 as for period of 2010-2013.

*Table 4.b. Generated results of the regression statistics*

<b>The Regression Statistics</b>	<b>Coefficient</b>
Number of obs	16
F-statistic	46,41
Prob.(F-statistic)	0,0001
R-squared	0,9371
Root MS.E.	0,0806

Source: Author's calculations based on IFS Statistical database, 2015, [www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854](http://www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854)).

As a result of the regression, p-value of turnover between Kazakhstan, Belarus, and Russia are 0,954 and 0,130 respectively. It means that the coefficient of turnover between Kazakhstan, Belarus, and Russia are not statistically significant as its p-value is greater than 0.05, at the 5% significance level. The regression results show that there is a statistically significant positive relationship between labor input and GDP as well as capital input and GDP, since B-value of t-statistics of both coefficients are less than 5% level of significance. Based on F-test of overall significance of estimated model, it can be conclude that capital and labor inputs have statistically significant joint effect on GDP.

Table 4.c. Regression Statistics.

Variable	Coefficient	Standard Error	t-Statistic	Prob.
<b>C</b>	-22,77636	28,26952	-0,81	0,437
<b>LOG(L)</b>	2,176257	1,736791	1,25	0,236
<b>LOG(K)</b>	0,404739	0,487187	8,31	0,001
<b>TURNOVER_BELARUS</b>	0,005661	0,095615	0,06	0,954
<b>TURNOVER_RUSSIA</b>	0,152991	0,093553	1.64	0,130

Source: Author's calculations based on IFS Statistical database, 2015, [www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854](http://www.data.imf.org/?sk=5DABAFF2-C5AD-4D27-A1751253419C02D1&sId=1390030341854)).

However as can be seen from regression results, since p-value of 0,9371 is greater than 5% level of significance, it can be concluded that the Customs Union with Russia and Belarus has not created any significant effect on Kazakhstan's economic growth. Comparing the two models with different period it is clear that conditions of international trade with these two countries were more favorable for Kazakhstan before than after union's formation. It is possible to say that Kazakhstan was not ready to be competitive because of its low level conditions of production.

As a result, since the Customs Union has been in operation for less than some years, it is too early to evaluate the impact on the direction of Kazakhstan's trade. Some trade effects could be expected in the long term, as higher import tariffs may induce Kazakhstan importers to start switching to suppliers within the Customs Union. These effects are likely to be small, however, since trade with other countries is already minimal, while China holds a large cost advantage compared to alternative suppliers, and trade with it is not likely to be affected by an increase in tariffs.

## 5. SWOT Analysis of the Customs Union

The Customs Union is an alliance and economic integration of the third independent states that provides the uniform customs area within which on free mutual trade in the goods and services on condition of abolition of customs duties and restrictions of economic character, except for special protective, anti-dumping and countervailing measures aren't applied. A common customs tariff and measures are directed on regulation the common free trade zone with the third countries. The main aim is to test whether the Customs Union with Russia and Belarus has effective functioning of the common goods market, services, capital and labor; has created a significant effect



on stable development of economy of the parties to enhance living standards and realization of the coordinated tax and monetary, foreign exchange, trade, and customs policy. For making the analysis useful and find the competitive advantage of the Customs Union, it is necessary to ask and answer questions that generate meaningful information for each category (strengths, weaknesses, opportunities, and threats)

*Table 2. SWOT analysis of the Customs Union*

<p style="text-align: center;"><b>Strengths:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ decrease in barriers for import and export of CIS</li> <li>▪ legislation’s standardization</li> <li>▪ availability and openness of CIS’ market</li> <li>▪ a huge sales market</li> <li>▪ international confidential relations among CIS</li> <li>▪ proximity to major markets</li> <li>▪ increasing supply and demand on domestic and international markets</li> <li>▪ availability of transport and energy infrastructure</li> <li>▪ availability of labour force</li> <li>▪ employment through “The road map” (Program for employment)</li> <li>▪ availability of raw materials</li> <li>▪ availability of production capabilities</li> <li>▪ high level of competitiveness</li> </ul>	<p style="text-align: center;"><b>Weaknesses:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ poor quality of some products</li> <li>▪ low level of competitiveness on domestic markets</li> <li>▪ low level of domestic brands</li> <li>▪ lack of investments into industry</li> <li>▪ high share of exports of commodity with low added value</li> <li>▪ considerable depreciation of fixed assets</li> <li>▪ problems of nonqualified personnel</li> <li>▪ different level of consumer ability in CIS</li> <li>▪ different political position of CIS</li> </ul>
<p style="text-align: center;"><b>Opportunities:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ expansion of the market through CIS</li> <li>▪ further decreasing in barriers for import and export of industries’ development</li> <li>▪ further flexible policy for market expansion</li> <li>▪ development of raw materials processing and manufacture</li> <li>▪ exchange the technological leaders’ experience and technologies</li> <li>▪ freedom of movement the citizens of the member states</li> <li>▪ liberalization of monetary policy</li> </ul>	<p style="text-align: center;"><b>Threats:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ low level of investments into the economic sectors</li> <li>▪ expansion of smuggling and counterfeit goods</li> <li>▪ high competition on domestic and international markets</li> <li>▪ low quality of goods</li> <li>▪ market glut</li> <li>▪ the level of commodity producing is below the threshold level of economic security</li> </ul>

Source: *Prepared* by authors.

Based on the SWOT analysis it can be concluded that “the Custom Union” project has positive and negative sides. In action, the union was created with goals attainment of openness of market, free movement of capital, labor, and goods. Today Kazakhstan’s market became more available for the mutual turnover between the member-states of the collaboration. At the same time the country has got an access to the market of other partners. Due to the data on turnover among the three member-states, it is clear that export from Kazakhstan is lower than import from Belarus and Russia. On the other hand, there are some prospects for the domestic market development: Firstly, there is an availability of raw materials, production capabilities, and labor force (because of the conditions for attracting foreign labor force). Secondly, there are more flexible customs policy, tariffing, and legislation of the intra-union trade. Thirdly, there are exchange of technological leaders’ experience and technologies. In consequence of these factors it can be said that there are good opportunities for the beneficial and mutual collaboration.

Nevertheless, there are several disadvantages that could have negative effects for economic development such as low level of investments into Kazakhstan, expansion of smuggling and counterfeit goods, high competition on domestic and international markets, low quality of goods, market glut and so on.

The SWOT analysis have the most important outputs of the Customs Union for the further development. Finally for creating a healthy economic and international trade between member-states of the Customs Union it is necessary to improve the conditions of manufacturing; tariff and tax policy; labour force and to minimize the risks connected with the threats.

## **6. Conclusion and Further Suggestions**

The paper analysed influence of trade contracts for development of economy of Kazakhstan. At first we created model of economic growth and entered data on commodity turnover of member countries of the trade agreement.

Some assumptions which involved in a choice of an index of the union, and we claimed that this new index reflects degree of the relations between all participating countries were defined. Thus, during the analysis the hypothesis: the indicators of international trade within the trade agreement “the Customs Union” have insignificant impact on economic development of Kazakhstan was confirmed.

Inverse relationship between the union and economic growth were found. In other words, such unions increase growth of mutual commodity turnover between the countries, but not especially influence the economic growth of the country. Results

of an assessment of the analysis of SWOT also showed that the unions render more positive effect on a political background of the country that too plays an important role for the state wellbeing of the country.

Interrelation of the international agreement on development of the Kazakhstan's economy on the example of the Customs Union before and after its education was also considered in this paper. That is why there is a comparative analysis of two periods with 2003 to 2010 and 2010-2013. As a result, during these 11 years, the Kazakhstan's economy has risen to a new stage of development in a positive side. It was also revealed, that trade agreements between the countries do not have strong significant impact on development of Kazakhstan's economy and also influence of trade agreements between the countries makes positive impact on a political background of the country.

Due to the data limitations the application of comparative analysis is insufficient. We are aware of this problem and would like to continue to develop better estimates of the effects of CU on the partner countries in the future.

## References

- Baier, S. L. and Bergstrand, J. H. (2007). Do Free Trade Agreements Actually Increase Members' International Trade? *Journal of International Economics* # 71, p. 72–95.
- Baier, S. L. and Bergstrand, J. H. (2009). Estimating the Effects of Free Trade Agreements on International Trade Flows Using Matching Econometrics, *Journal of International Economics* # 77, p.63-76
- Baldwin, R., and D. Jaimovich. (2012). Are Free Trade Agreements Contagious? *Journal of International Economics*, vol. 88, no. 1, p. 1–16.
- Cooper, C. A. and B. F. Massell. (1965). Toward a General Theory of Customs Unions for Developing Countries. *Journal of Political Economy* Vol. 73, No. 5, p. 461-476
- Dragneva, R. and Wolczuk, K. (Aug. 2012). Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry? *Chatham House briefing paper*, [www.chathamhouse.org](http://www.chathamhouse.org)
- Egger, P., and Larch, M. (2008). Interdependent Preferential Trade Agreement Memberships: An Empirical Analysis. *Journal of International Economics*, vol. 76, no. 2, p. 384–99.
- Fugazza, M. and Robert-Nicoud, F. (2010). The Emulator Effect of the Uruguay Round on US Regionalism. *Centre for Economic Policy Research Discussion Paper*, no. 7703.
- Halıcıoğlu, F. (1997), “Static Effects of Turkey – EU CU and Its Alternatives” (in Turkish), *İÜ İktisat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, No. 3, pp. 61-72.
- Humphrey, A. (December 2005). SWOT Analysis for Management Consulting (PDF). *SRI Alumni Newsletter* (SRI International).
- Jaumotte, F. (2004). Foreign Direct Investment and Regional Trade Agreements: The Market Size Effect Revisited. *International Monetary Fund*, WP/04/206, 32.
- Knobel, A. and Chokaev, B. (2014). Possible Economic Consequences of a Trade Agreement between the Customs Union and the European Union. *Problems of Economic Transition*, vol. 57, no. 5, p.58–86.

Krueger, A.O. (1997). Free Trade Agreements versus Customs Unions, *Journal of Development Economics*, vol. 54, p. 169-187

Mogilevskii, R. (2012). Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia: Trade Creation and Trade Diversion in Central Asia in 2010-2011, Working paper # 12, *University of Central Asia. Graduate School of Development, Institute of Public Policy and Administration*, 48.

Dreyer, I. and Popescu, N. (March 2014). The Eurasian Customs Union: The Economics and the Politic, European Union Institute for Security Studies

Vamvakidis, A. (1998). Regional Integration and Economic Growth. *The World Bank Economic Review*, vol. 12, no. 2, p. 251-70.

Vamvakidis, A. (1999). Regional Trade Agreements or Broad Liberalization: Which Path Leads to Faster Growth? *IMF Staff Papers*, Vol. 46, No. 1, p. 42-68.

Vergil, H. (2004), Turkey's Intra-Industry Trade Level after Customs Union (in Turkish), *Journal of Faculty of Business*, Vol. 5, No. 2.

Whalley, J. (1998) *Why Do Countries Seek Regional Trade Agreements?* University of Chicago Press, p. 63-90

Wolfgang, H. M. Brovka, and Belozarov, I. (2014). The Eurasian Customs Union in Transition. *World Customs Journal*, p. 93-104.

Yi, Sang-Seung (1996). Endogenous Formation of Customs Unions under Imperfect Competition: Open Regionalism is Good', *Journal of International Economics*, Vol. 41, p. 153-177

The PRS Group (2010). Kazakhstan. Country Conditions. Climate for Investment & Trade. *Political Risk Services*, 23.

#### **Internet resources:**

<https://en.wikipedia.org/wiki/Kazakhstan> (Access date: 25.06.2015).

[www.en.wikipedia.org/wiki/SWOT\\_analysis](http://www.en.wikipedia.org/wiki/SWOT_analysis)

[https://en.wikipedia.org/wiki/Collective\\_Security\\_Treaty\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/Collective_Security_Treaty_Organization) (Access date 16.06.2015)

[https://en.wikipedia.org/wiki/Commonwealth\\_of\\_Independent\\_States](https://en.wikipedia.org/wiki/Commonwealth_of_Independent_States) (Access date 16.06.2015).

- [https://en.wikipedia.org/wiki/Economic\\_Cooperation\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_Cooperation_Organization) (Access date 16.06.2015)
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Eurasian\\_Economic\\_Community](https://en.wikipedia.org/wiki/Eurasian_Economic_Community) (Access date 16.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Euro-Atlantic\\_Partnership\\_Council](https://en.wikipedia.org/wiki/Euro-Atlantic_Partnership_Council) (Access date 16.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/European\\_Bank\\_for\\_Reconstruction\\_and\\_Development](https://en.wikipedia.org/wiki/European_Bank_for_Reconstruction_and_Development) (Access date 16.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Food\\_and\\_Agriculture\\_Organization\\_of\\_the\\_United\\_Nations](https://en.wikipedia.org/wiki/Food_and_Agriculture_Organization_of_the_United_Nations) (Access date 16.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/General\\_Confederation\\_of\\_Trade\\_Unions](https://en.wikipedia.org/wiki/General_Confederation_of_Trade_Unions) (Access date 16.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Atomic\\_Energy\\_Agency](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Atomic_Energy_Agency) (Access date 16.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Bank\\_for\\_Reconstruction\\_and\\_Development](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Bank_for_Reconstruction_and_Development) (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Civil\\_Aviation\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Civil_Aviation_Organization) (Access date 20.06.2015).
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Interpol> (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Development\\_Association](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Development_Association) (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Federation\\_of\\_Red\\_Cross\\_and\\_Red\\_Crescent\\_Societies](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Federation_of_Red_Cross_and_Red_Crescent_Societies) (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Finance\\_Corporation](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Finance_Corporation) (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Fund\\_for\\_Agricultural\\_Development](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Fund_for_Agricultural_Development) (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Labour\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Labour_Organization) (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Maritime\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Maritime_Organization) (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Monetary\\_Fund](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Monetary_Fund) (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Olympic\\_Committee](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Olympic_Committee) (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Organization\\_for\\_Migration](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Organization_for_Migration) (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Organization\\_for\\_Standardization](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Organization_for_Standardization) (Access date 20.06.2015).
- [https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Red\\_Cross\\_and\\_Red\\_Crescent\\_Movement](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Red_Cross_and_Red_Crescent_Movement) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Telecommunication\\_Union](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Telecommunication_Union) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Telecommunications\\_Satellite\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/International_Telecommunications_Satellite_Organization) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Inter-Parliamentary\\_Union](https://en.wikipedia.org/wiki/Inter-Parliamentary_Union) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Islamic\\_Development\\_Bank](https://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_Development_Bank) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Multilateral\\_Investment\\_Guarantee\\_Agency](https://en.wikipedia.org/wiki/Multilateral_Investment_Guarantee_Agency) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear\\_Suppliers\\_Group](https://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_Suppliers_Group) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Organisation\\_of\\_Islamic\\_Cooperation](https://en.wikipedia.org/wiki/Organisation_of_Islamic_Cooperation) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Organization\\_for\\_Security\\_and\\_Cooperation\\_in\\_Europe](https://en.wikipedia.org/wiki/Organization_for_Security_and_Cooperation_in_Europe) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Organisation\\_for\\_the\\_Prohibition\\_of\\_Chemical\\_Weapons](https://en.wikipedia.org/wiki/Organisation_for_the_Prohibition_of_Chemical_Weapons) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Organization\\_of\\_American\\_States](https://en.wikipedia.org/wiki/Organization_of_American_States) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Partnership\\_for\\_Peace](https://en.wikipedia.org/wiki/Partnership_for_Peace) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Shanghai\\_Cooperation\\_Organisation](https://en.wikipedia.org/wiki/Shanghai_Cooperation_Organisation) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/United\\_Nations](https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations) (Access date 20.06.2015).

<sup>1</sup>[https://en.wikipedia.org/wiki/United\\_Nations\\_Conference\\_on\\_Trade\\_and\\_Development](https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Conference_on_Trade_and_Development) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/United\\_Nations\\_Conference\\_on\\_Trade\\_and\\_Development](https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Conference_on_Trade_and_Development) (Access date 20.06.2015).

<https://en.wikipedia.org/wiki/UNESCO> (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/United\\_Nations\\_Industrial\\_Development\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Industrial_Development_Organization) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Universal\\_Postal\\_Union](https://en.wikipedia.org/wiki/Universal_Postal_Union) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/World\\_Confederation\\_of\\_Labour](https://en.wikipedia.org/wiki/World_Confederation_of_Labour) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/World\\_Customs\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/World_Customs_Organization) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/World\\_Federation\\_of\\_Trade\\_Unions](https://en.wikipedia.org/wiki/World_Federation_of_Trade_Unions) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/World\\_Health\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/World_Health_Organization) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/World\\_Intellectual\\_Property\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/World_Intellectual_Property_Organization) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/World\\_Meteorological\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/World_Meteorological_Organization) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/World\\_Tourism\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/World_Tourism_Organization) (Access date 20.06.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/World\\_Trade\\_Organization](https://en.wikipedia.org/wiki/World_Trade_Organization) (Access date 20.06.2015).

[www.comtrade.un.org/data/](http://www.comtrade.un.org/data/)(Access date: 30.06.2015).

[www.data.worldbank.org](http://www.data.worldbank.org) (Access Date: 10.01.2015).

<http://kazembassy.ca/kazakhstan/> (Access date: 25.06.2015).

<http://www.worldbank.org/ru/news/feature/2012/04/18/kazakhstan-in-the-customs-union-losses-or-gains>



## CRITICAL FACTORS AFFECTING TURKISH SMES SUSTAINABLE LONGEVITY

Gamze Ogcı Kaya<sup>a</sup>, Ömer F. Demirel<sup>b</sup>, Ali Türkyılmaz<sup>c</sup>, Metin Şatır<sup>d</sup>

<sup>a</sup>*Department of Industrial Engineering, Bursa Orhangazi University, Yıldırım, 16310, Bursa, TURKEY*

<sup>b</sup>*Department of Industrial Engineering, Istanbul Technical University, Maçka, 34367, Istanbul, TURKEY*

<sup>c</sup>*Department of Industrial Engineering, Fatih University, Büyükçekmece, 34500, Istanbul, TURKEY*

<sup>d</sup>*Small and Medium Enterprises Development Organization (KOSGEB), Mamak, 06260, Ankara, TURKEY*

### ABSTRACT

Small and Medium sized enterprises (SMEs) are companies which have limited resources such as capital, personnel number, revenue etc. In most countries, SMEs constitute huge portion of the economy and strength of SMEs leads to strength of the economy. In today's highly competitive business environment the sustainable survival of an SME is critical performance indicator. In this study, we have tried to identify the factors which are significant for the sustainable longevity of SMEs. Support Vector Machines (SVM) methodology is used to form our model to reveal the factors affecting SMEs sustainable longevity.

**Keywords:** *Sustainable longevity; Support vector machines; SMEs; Turkey*

### TÜRK KOBİ'lerinin SÜRDÜRÜLEBİLİR UZUN ÖMÜRLÜ OLMASINI ETKİLEYEN KRİTİK FAKTÖRLER

#### ÖZET

Küçük ve Orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ) sermaye, personel sayısı, gelir miktarı gibi sınırlı kaynakları olan şirketlerdir. Çoğu ülkede KOBİ'ler ekonominin büyük kısmını oluşturmaktadırlar ve KOBİ'lerin güçlü olması tüm ekonominin güçlü olmasına yol açar. Günümüzün rekabetçi iş ortamında, KOBİ'lerin sürdürülebilir yaşamı kritik performans göstergesidir. Bu çalışmada, KOBİ'lerin sürdürülebilir uzun ömürü için önemli olan faktörleri belirlemeye çalıştık. Destek Vektör Makineleri (DVM) metodolojisi sürdürülebilir uzun ömürlü KOBİ'leri etkileyen faktörleri ortaya çıkaran modeli oluşturmak için kullanılmıştır.

**Anahtar kelimeler:** *Sürdürülebilir ömür; Destek vektör makineleri; KOBİ'ler; Türkiye*

## 1. INTRODUCTION

Today, Turkey is the 18th largest economy in the world with a population of 75 million and a gross domestic product of US\$785 billion (World Bank, 2013). According to Turkish government's statement, the aim is to continue economic growth and make the country one of the world's 10 largest economies by 2023. SMEs have played an important role in the country's economy and its development. Their flexibility in manufacturing provides the ability to adapt changes quickly which makes them respond to economic changes in a short time and position themselves accordingly. This adaptability doesn't exist in larger companies since mostly they have strict and change resisting environment with a more corporate structure. Today, the economy of the country still depends mainly on SMEs' activities. SMEs form the backbone of the private sector in Turkey. Based on annual industry and service statistics published by Turkish Statistical Institute 99.9% of all enterprises in year 2009 are SMEs which corresponds to 64.7% of total country endorsement. Also 59.6% of total exports and 39.9% of total imports of the country in year 2011 are realized by SMEs.

Performance of SMEs taking part in a country's economy directs the way of the economy and is the key factor for development of the economy. Although there are many performance indicators we selected sustainable longevity in this study since it is a more realistic one. Other performance indicators like growth rate, market share, efficiency, productivity, sales amount

or only profit amount or employee number are not capable of representing the company's situation individually. Since sustainable longevity is a significant indicator, it is also significant to determine drivers of the sustainable longevity. Determination of key factors in sustainable longevity leads to sustainable longevity of the company which is the way to higher performance and success in economy.

In this study, Support Vector Machine (SVM) method is used for determining sustainable longevity factors for SMEs. The following section gives background information on SMEs, methods used for performance assessments including sustainable longevity and support vector machine methodology. Section 3 discusses use of multiple regression and support vector machine for the analysis, selection of the most appropriate method and its application on sustainable longevity factor identification. Finally based on results of SVM application, the highlights of how management can make use of the results and the conclusions are presented.

## 2. LITERATURE REVIEW

There are plenty of studies in the literature pointing out the importance of SMEs in all economies. Jutla et al. (2002) emphasized that SME sector counts for approximately 80 percent of economic growth. The authors proposed a model for government support to small and medium sized companies in their e-business adaptation and thus opening new ways of trading for SMEs. With an increase in e-business readiness, the authors indicated that the firms will have better performance in the global market. In their research on Austrian SMEs, Hoffmann and Schlosser (2001) revealed the fact that more than 99 percent of Austrian companies belong to the class of SMEs which shows how important SMEs are for competitiveness of the country's economy.

Significance of SMEs can also be seen from the work of Peres and Stumpo (2000) which gives share of SMEs in the manufacturing sector of Latin America and Caribbean based on employment and production values. The study showed that SMEs play essential role especially in employment. Moreover presence of SMEs in different sectors is presented and the authors concluded that the food and chemical industries have high percentages in the production of SMEs in all countries. Ayyagari et al (2007) presented that more than 60% of total employment in manufacturing are due to SMEs in most of the countries.

The study of Mateev, et al. (2013) is in line with other studies on SMEs vital presence in economies and their role for macroeconomic growth. It is indicated that employment has been mostly performed by SMEs in European Union countries during their economic growth. According to the study, the percentage increase in number of SMEs is more than two times of the corresponding increase in large enterprises which shows the importance of SMEs for economic growth. F. Pissarides et al. (2003) stated that manufacturing enterprises with employee number less than 25 forms 89.9% of all manufacturing companies of Czech Republic in year 1993 which accounted for the growth of share of SMEs in economic growth. Underlining the important role of SMEs for economy, the authors studied objectives and also constraints of small and medium enterprises by making a survey of 437 top managers. Mueller and Spitz-Oener (2006) stated that in year 2000, small and medium-sized private companies counted for more than 30 per cent of turnover in German with an increasing growth pattern. The similar situation applies for the United States, as it is stated in the work of Pearson and Ellram (1995); SMEs count for near 96% of US manufacturers and half of US manufacturing employees belong to SMEs. Also Chaston, Badger, and Sadler-Smith (2001) stated that only 14,000 entities from 5.7 million companies employ more than 500 workers that counts for large enterprises.

Performance of a company can be evaluated in many ways. Some of the performance measures rely only on financial data whereas some others are more operational performance indicators. Appiah-Adu and Singh (1998) measured performance of SMEs based on their new product success, sales growth and return on investment. Abor (2007) analyzed the relation between debt policy and performance of SMEs where performance is measured by gross profit margin which is division of gross profit into sales and return on assets which is division of net profit by total assets. Another study that considers performance of a company is the work of Karagozoglu and Lindell (2004) where the authors focused on SMEs performance and have taken performance as a measure of the company's sales growth and profitability. Foreman-Peck et al. (2006) studied two SMEs performance which are profitability and growth. Profitability is calculated as the ratio of profit to turnover and growth is calculated based on annual growth in turnover and in employment. Productivity and profitability are taken as performance indicators in the work of Patterson et al. (2004) where the first indicator is the labor productivity calculated as the logarithm of the financial value of net sales per employee and the second indicator is the profit of the company. Other performance measures include: number of markets or foreign ventures which is proposed by Lu and Beamish, 2001, sales growth by Grant (1987) and return on assets used by Shaked (1986). Profit growth, sales growth, market share are used as performance measures in the study by Kaynak and Kara (2004) where they analyzed the relationship between market orientation and a company's performance.

Mueller and Spitz-Oener (2006) studied the relationship between company performance and managerial ownership where they focused on SMEs performance. The authors measured performance in an unusual way since it measured by a survey-based profit which the subtraction of the number of times a company has informed decreasing profit from the number of times a company has informed increasing profit. Results of the study showed that SMEs performance increases in managerial ownership with a percentage of up to 40 per cent. Fening et al. (2008) have seen SME performance from the view of profitability, customer satisfaction, sales growth and employee morale in their study where they searched the impact of quality management practices on SME performance by making a survey comprising of 200 small firms with less than 50 workers.

Profitability is used as performance indicator in many studies. Olutunla and Obamuyi (2008) focused on SMEs profitability and its relation between bank loans, age of business and the number of employees. The authors presented that there is a strong relationship between profitability and the number of employees where there is interdependence between the SMEs profitability and bank loans. Qian (2002) also considered SMEs profitability where he studied the relation between company profitability and multi nationality and product diversification. The profitability

measure used in the study is profit margin or return on sales. Return on sales is calculated as the ratio of net profit to sales. Garcı'a-Teruel and Martı'nez-Solano (2007) studied SMEs profitability and effects of working capital management on it by making investigation on Spanish small and medium sized enterprises. Profitability is calculated as the return on assets (ROA) which is the ratio of earnings, before tax and interest to assets. Return on assets is also used for profitability indicator by Lu and Beamish (2006) with another indicator, return on sales (ROS) in their study that they investigated the impact of exporting and foreign direct investment on profitability and growth.

Performance indicators mentioned above consider company from only one perspective ranging from financial evaluation to operational evaluation. But there needs to be a more comprehensive evaluation which is the corporate sustainability of a company. Sustainability is a general concept which takes into account not only the current situation of a company but also its effects on resources that will be needed in the future. Sustainability has three sub divisions which are social sustainability, environmental sustainability and economical sustainability (United Nations General Assembly). First of the studies concerning sustainability is the Brundtland Report published by World Commission on Environment and Development (WCED) in year 1987. In the report, the commission focused on deterioration of the environment and natural resources and economic and social consequences of this deterioration. They emphasized the need for sustainable development and governmental level changes for sustainability.

Jennings and Zandbergen (1995) see sustainability as a linkage between ecological system and social system where the authors defined economic system under the social system. They stated that social development consideration within local ecosystems while maintaining economic development is a concern of modern societies. Sustainability aggregates economical issues with social and environmental considerations while ensuring that current needs are satisfied and on the other hand resources are preserved for future generations. Environmental sustainability consideration is related with being environment friendly and doing the business in a way that is respectful to ecosystems. Environmental sustainability can be achieved by careful attention for decreasing emissions, using recycled and renewable resources etc. Social sustainability consideration is related with being respectful to social issues. This kind of sustainability can be achieved by respecting human and labor rights and gender equality etc. Economic sustainability is related with financial condition of the company. Economic sustainability can be achieved by increasing market share, cost reduction or sales revenue increase etc.

There are many works on developing assessment methodologies for company sustainability. Coalition for Environmentally Responsible Economics (CERES)

proposed the GRI framework which has a hierarchical structure consisting of more than 100 indicators of social, environmental and economic sustainability. The Wuppertal Institute generated indicators for sustainability where environmental sustainability has measures like resource use and state indicators, social sustainability has measures like housing, social security and health care and economic sustainability has measures including growth rate, innovation and competition. One of the sustainability indicator frameworks is proposed by The United Nations Commission on Sustainable Development (CSD). The commission proposed a framework for sustainability on national level rather than company level with giving insights to companies for making contribution to national sustainability.

Another measure for evaluating company performance is sustainable longevity. Survival of a company is important because a company death is very costly for shareholders and stakeholders. Sustainable longevity of the firm is strictly related to its sustainability. A sustainable company respecting environment and social system while increasing economic performance is likely to have longer life span than others. In the work of Sahut et al.(2012) it is stated that most of the conditions leading to sustainable longevity of the company are resulting from sustainability principles like a strong corporate culture based on values, a relevant and fair valuation of human capital, a controlled growth and financial prudence, strategic alliances with the stakeholders, and a good governance. So, it is clear that sustainability of a company results with its sustainable longevity.

Although sustainable longevity of the company is a desired situation and the study of (Geus, 1997) suggests that natural life span of a company can be more than two centuries, real life experiences show the opposite. Statistics in the study of Burgelman and Grove (2007) about survival of the top 100 U.S. industrial companies listed in Fortune magazine in 1965 shows that only 34 out of 100 companies can survive till year 2005. Sustainable longevity is more important for SMEs since they are less resistible to changes in outside conditions. SMEs face with more uncertainty than large companies in changes in the environment. For instance an economical crisis affects SMEs more than larger companies since they have limited resources including capital, time, knowledge and skilled personnel. Also there are studies like the one of (Barron et al. 1994) showing that large companies have higher life spans than SMEs.

Sustainable longevity is such an important need, but there are relatively few studies like Geus (1997), Collins and Porras (2004) attempting to explain factors of firm longevity factors. Geus (1997) found four factors leading to longevity of a company as: conservatism in financing, sensitivity to the world around them, awareness of their identity and tolerance of new ideas. Addressing the fact that SMEs have critical roles in economy, sustainable longevity of these enterprises is vital for economic development of a country. According to the study of Pasanen (2000), many

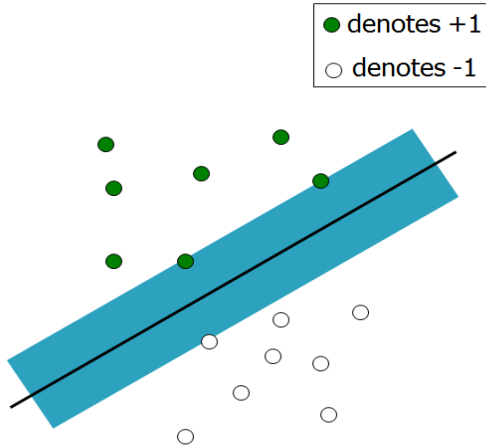
companies face a threatening condition to their existence which makes sustainable longevity a significant performance indicator.

In this study, Support Vector Machine (SVM) methodology is used for exploring critical effects of sustainable longevity of small and medium sized enterprises. Introduced by Vapnik (1995), Support Vector Machine (SVM) is a widely used technique in the literature for classification purposes. It has a broad application in different sectors. Lee (2007) used SVM for corporate credit rating prediction and tested its performance against multiple discriminant analysis; case-based reasoning and three-layer fully connected back-propagation neural networks and concluded that SVM outperforms the other methods. Corporate credit rating is also studied in the work of Huang et al. (2004) in which they used the United States and Taiwan markets for making comparison between back propagation neural network and SVM. Application areas of SVM is not restricted to finance related issues, for instance Delgado-Gómez studied sale performance prediction of insurance company candidates and they proposed SVM methodology for the problem. SVM methodology is applied for salesmen selection of insurance company and it is presented that SVM has a higher performance than the method used for the problem. Supplier selection is another application area of SVM; Guo et al. (2009) proposed a new support vector machine technology for the problem. Guo et al. (2006) used support vector methodology to forecast electricity load and the authors concluded that the method overcomes artificial neural network method since SVM can catch global optima with a higher forecasting accuracy than artificial neural network.

Another application area of SVM is the health care industry. In their work on breast cancer detection, Hussain et al. (2011) used support vector machine as the tool and stated that it gives better performance than other classification methods. The authors investigated effect of different kernel function types in SVM since use of different kernel functions is very influential on the method performance. Lam et al. (2009) considered contractor prequalification with use of support vector machine methodology by different kernel functions and different data sets. Since the results of SVM is more promising than the results of artificial neural network the authors concluded that SVM can be used as decision support tool for prequalification purposes.

Although there are studies on determining critical factors of sustainable longevity, none of them used support vector machine as the methodology. Alexander et al. (2003) used interview data from four health companies which constitute partnerships in order to figure out significant factors contributing to collaborative capacity sustainability. In the study of Gunn (2010) the author studied factors leading to sustainable longevity for e-learning institutions and she conducted interviews with academicians and support personnel of e-learning institutions in New Zealand.

Another research on sustainability determinants is the work of Zurbrügg et al. (2012) in which the authors investigated factors of sustainability for solid waste management by making an analysis of a waste recovery project in Indonesia with a questionnaire based survey. Most of the sustainable longevity studies are based on surveys and interviews for gathering factors on sustainable longevity, but in this study the overall relations can be seen with the use of SVM by sorting the most important factors to less important ones.



**Fig. 1** Simplest Illustration of SVM

The hyper plane separating two classes which can be found by minimization of training error can be formulated mathematically as follows:

$$\begin{aligned} & \text{Minimize } \left( \frac{1}{2} \|w\|^2 + C \sum_{i=1}^n \xi_i \right) \\ & \text{subject to } y_i(w^T x_i) + b \geq 1 - \xi_i \quad i = 1, \dots, n \\ & \quad \quad \quad \xi_i \geq 0 \quad i = 1, \dots, n \end{aligned}$$

The above quadratic problem with linear constraints can be reformulated by defining Lagrangian multipliers  $\alpha$  and  $\beta$  and the Lagrangian equation becomes:

$$\left( \frac{1}{2} \|w\|^2 + C \sum_{i=1}^n \xi_i \right) - \sum_{i=1}^n \alpha_i \left[ (y_i(w^T x_i) + b) - 1 + \xi_i \right] - \sum_{i=1}^n \beta_i \xi_i$$

Taking derivatives with respect to  $w$ ,  $b$  and  $\xi_i$  for finding stationary points of this Lagrangian equation:

$$\frac{\partial L}{\partial w} = w - \sum_{i=1}^n \alpha_i y_i x_i = 0$$



$$\frac{\partial L}{\partial b} = \sum_{i=1}^n \alpha_i y_i = 0$$

$$\frac{\partial L}{\partial \xi_i} = \alpha_i + \beta_i - C = 0$$

After taking partial derivatives, by substituting  $w$  as  $\sum_{i=1}^n \alpha_i y_i x_i$  in the Lagrangian equation, the Lagrangian dual formulation becomes:

$$\max \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \alpha_i - \frac{1}{2} \sum_{ij} \alpha_i \alpha_j y_i y_j x_i x_j$$

*s.t.*

$$\sum_{i=1}^n \alpha_i y_i = 0 \quad \text{and} \quad 0 \leq \alpha_i \leq C$$

Solution includes dot product of training points; the formulation above is generalized into nonlinear class by introducing Kernel function. Kernel functions are used for mapping input vectors into a high-dimensional feature space. The dot products ( $x_i \cdot x_j$ ) are generalized by using non-linear kernel function defined as  $K(x_i, x_j) = (\phi(x_i) \cdot \phi(x_j))$  where  $\phi(\cdot)$  provides the mapping from lower dimension to the space of much higher dimensionality.

Mostly used kernels in SVM are linear, radial basis function (RBF) and sigmoid. These kernel functions are calculated as follows:

- Linear Kernel:  $K(\mathbf{x}_i, \mathbf{x}_j) = \mathbf{x}_i^T \mathbf{x}_j$
- Radial Basis Kernel:  $K(\mathbf{x}_i, \mathbf{x}_j) = \exp\left(-\frac{\|\mathbf{x}_i - \mathbf{x}_j\|^2}{2\sigma^2}\right)$
- Sigmoid Kernel:  $K(\mathbf{x}_i, \mathbf{x}_j) = \tanh(\beta_0 \mathbf{x}_i^T \mathbf{x}_j + \beta_1)$

By using these kernel functions, the decision function derived by the SVM classifier is computed as follows for a two-class problem:

$$f(x) = \text{sgn}\left(\sum_{i=1}^n \alpha_i y_i K(x, x_i)\right) + b$$

### **3. METHODOLOGY**

#### **3.1. *The theoretical model***

Performance measurement related terminologies are defined in the study of Coelli et. al. (2003) as: production function, technique and allocation, scale efficiency, cost function, distance function, efficiency and productivity, technical change, total factor efficiency and cost efficiency. With the guidance of the study of Coelli et al. we developed a performance assessment model for evaluating sustainable longevity Turkish SMEs. The model includes following critical input variables which affect the sustainable longevity of the SMEs.

*Proximity to market w.r.t. competitors* is the condition of the company in its closeness to the customers in the market. This factor is an indicator of company's strength in transferring goods to consumers or perception of the customer needs due to being close to the market.

*Ability to control costs* is the power of the enterprise in controlling costs of raw material, cost of production etc. while making its production.

*Potential Labor Force* is the company's capability of employment. It shows potential number of employees the company can have which is an indicator of its financial status or corporate structure.

*Product Quality* the quality of the product the company produces among products of other industry players.

*Prompt Advantage* the prompt capability of the enterprise which also shows its financial status and liquidity.

*Certification* shows the companies attitude based on its certifications, primarily quality certifications.

*Product Assortment* the diversity of products the company produces with respect to other market players.

*Distribution Channel* the power of the company's distribution channel which is an important indicator of its sales or potential sales and its reputation

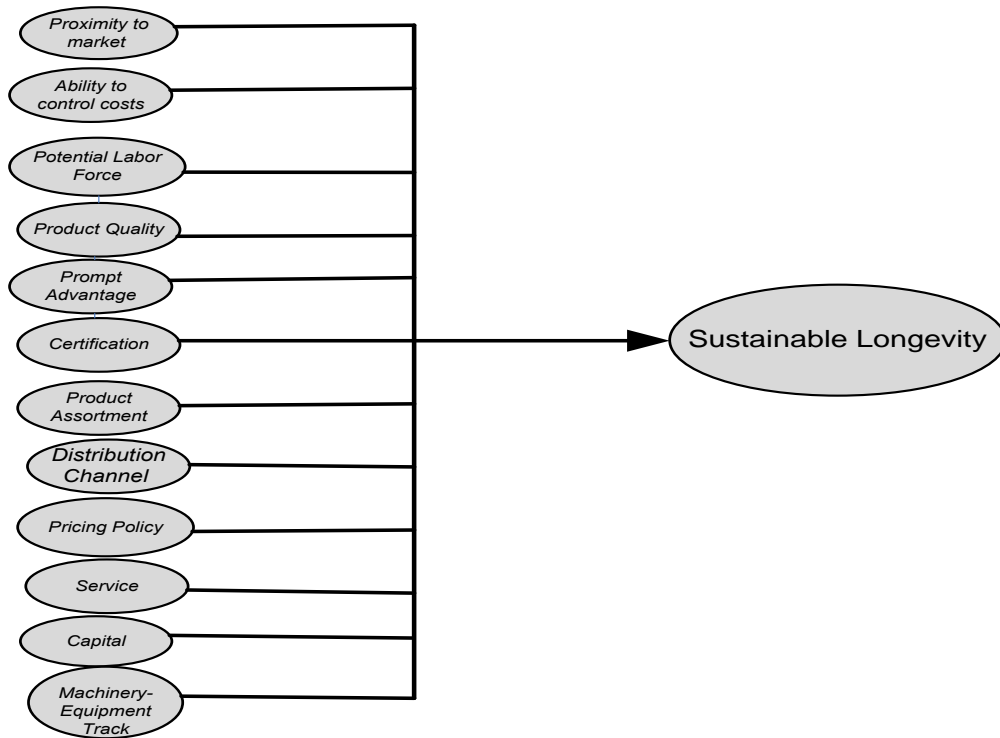
*Pricing Policy* the company's flexibility in determining price of the product it produces, if the enterprise can determine its pricing policy, it can continue selling products to the customers even the prices become higher.

*Service* is an indicator of level of service quality that the company provides. This service can be even before the sales which is at the introductory stage of product or after the sales which includes support or maintenance activities

*Capital* is the level of the capital amount of the company with respect to other companies.

*Machinery-Equipment Track* is the strength of the production facility the company has. The number of machines, equipment and also technology are indicators of company's production power.

The factors or independent variables mentioned above are considered as causes of company sustainable longevity which is the dependent variable. *Sustainable longevity* is defined as the duration passed from foundation of the firm. For determination of important factors influencing SMEs sustainable longevity, Multiple Regression and Support Vector Machine (SVM) are used in the empirical analysis. General structure of the regression model is demonstrated in Figure 2.



**Fig. 2** The Theoretical Model

### 3.2. Data Analysis and Results

After developing model for the analysis, data is gathered from 866 SMEs registered to KOSGEB, Turkish Small and Medium Industry Development Organization that supports SMEs to increase their share in the economy, competitiveness and level of welfare, and to make integration between SMEs and economic developments.

SMEs are expected to report their strategic road map to KOSGEB in order to benefit from different funds. The strategic road map is a questionnaire evaluating the company’s past and current performance, and future plans regarding their vision. Top and medium level managers or project managers are responsible for filling the questionnaire through face-to face interviews or getting help from KOSGEB representatives.

For analyzing critical effects of sustainable longevity for 866 SMEs; we implemented the model with 12 factors (independent variables) and 1 dependent variable which is the sustainable longevity. Factors are the subjective evaluation of the company responsible for their situation in all factors within other market players and all of them are represented in 5 point Likert Scale (1 = very weak to 5 = very strong). Below is the illustration of descriptive statistics of factors.

**Table 1** Descriptive Statistics of KOSGEB Data

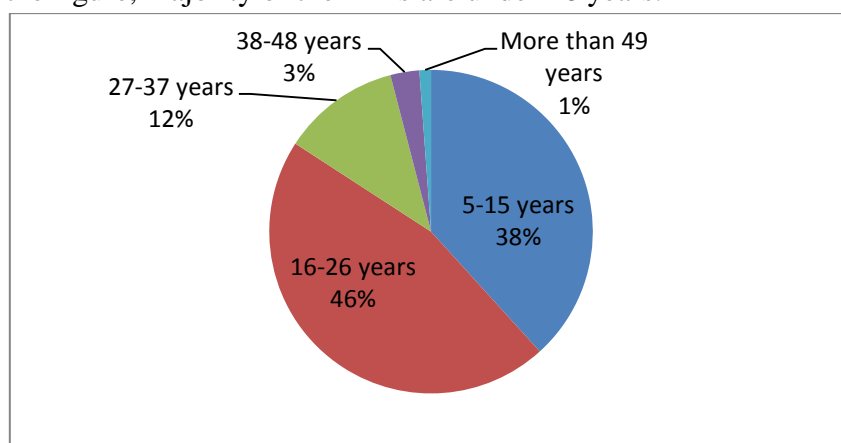
<b>Factor</b>	<b>Minimum</b>	<b>Maximum</b>	<b>Mean</b>	<b>Std. Deviation</b>
Proximity to market w.r.t. competitors	2.00	5.00	3.82	0.72
Ability to control costs	1.00	5.00	3.71	0.72
Potential Labor Force	1.00	5.00	3.85	0.70
Product Quality	2.00	5.00	4.30	0.61
Prompt Advantage	1.00	5.00	3.50	0.78
Certification	1.00	5.00	3.43	0.97
Product Assortment	1.00	5.00	3.97	0.75
Distribution Channel	1.00	5.00	3.42	0.75
Pricing Policy	1.00	5.00	3.72	0.67
Profitability	1.00	5.00	3.66	0.78
Capital	1.00	5.00	3.41	0.87
Machinery-Equipment Track	1.00	5.00	3.64	0.86

Small and medium sized enterprises that are used in the study belong to different sectors each of which constitute import role in the Turkish economy. These 866 SMEs belong to 13 distinct sectors which are: Chemicals and Chemical products, Plastic and Rubber Products, Manufacturing of Electrical machinery and apparatus, Basic Metal Industry, Fabricated Metal Products Excluding Machinery and Equipment, Machinery and Equipment Manufacturing, Medical and precise and optical instruments, Furniture and Other Products, Food products and beverages, Manufacturing Based on Tanning and Dressing of Leather Wearing Apparel, Dressing and Dyeing of Fur, Other Non-Metallic Mineral Products and Textile Manufacturing. Distribution of 866 companies to these sectors is represented by the following table.

**Table 2** Sectorial Distribution of SMEs

Sector	Number of Companies
Plastic and Rubber Products	104
Fabricated Metal Products Excluding Machinery and Equipment	104
Furniture and Other Products	101
Manufacturing of Electrical machinery and apparatus	95
Food products and beverages	90
Chemicals and Chemical products	89
Machinery and Equipment Manufacturing	89
Textile Manufacturing	59
Other Non-Metallic Mineral Products	56
Basic Metal Industry	42
Dressing and dyeing of fur	34
Medical and precise and optical instruments	2
Manufacturing Based on Tanning and Dressing of Leather Wearing Apparel	1

Since we concentrated on sustainable longevity of SMEs, we should give descriptive statistics on sustainable longevity. In the figure below, distribution of companies based on their life span is presented. The firms date back to 19 years on average, with a median of 17 years. Firm ages ranged from 5 to 64 years. As can be seen from the figure, majority of the firms are under 26 years.



**Fig. 3** Age of SMEs

Results of Multiple Regression are presented in the Table 3.

**Table 3** ANOVA Results of Regression Model

<b>ANOVA</b>						
<b>Model</b>		<b>Sum of Squares</b>	<b>df</b>	<b>Mean Square</b>	<b>F</b>	<b>Sig.</b>
<b>1</b>	<b>Regression</b>	1380,378	12	115,032	1,504	,118
	<b>Residual</b>	48945,331	640	76,477		
	<b>Total</b>	50325,709	652			

It can be seen from the ANOVA results that our regression model is not valid. Since significance value (0.118) is greater than p value (0.05), we reach the result that our model is not valid. The table below has also shown that the model is invalid.

**Table 4** Model Summary of Regression Model

<b>Model Summary</b>				
<b>Model</b>	<b>R</b>	<b>R Square</b>	<b>Adjusted R Square</b>	<b>Std. Error of the Estimate</b>
<b>1</b>	,166(a)	,027	,009	8,745117

Since adjusted R square value is very small, we conclude that the model is not valid again and also that the dependent variable can't be explained by independent variables of the model.

Based on the results of multiple regression, we have concluded that the sustainable longevity of SMEs cannot be explained with traditional models. This situation is due to the reason that there is not a solely linear relationship between independent variables and the dependent variable which is sustainable longevity of the company. So, we should use advanced models for the evaluation which can cope with nonlinearity between variables. Since Support Vector Machine technique is a strong and successful methodology, we will use SVM as the tool to explain corporate sustainable longevity.

As mentioned previously, there are different SVM methods using different types of Kernel Functions which are linear, radial basis function and sigmoid. In order to determine which kernel type to use, data is run with all kernel types and results are compared based on the error values they result with. 75% of data is used for training and the remaining 25% is kept for testing purposes. The model is initially trained using data from 1 to 650, i.e. "training sample". Then forecasting performance of each model is evaluated by realizing sample tests on the remaining 216 data points

which is called the “test sample”. In order to assess the performance of method, the test data sets were used. In the following table, model performances are compared based on mean absolute error value of the related kernel type.

**Table 5** Model Performances for Different Kernel Functions

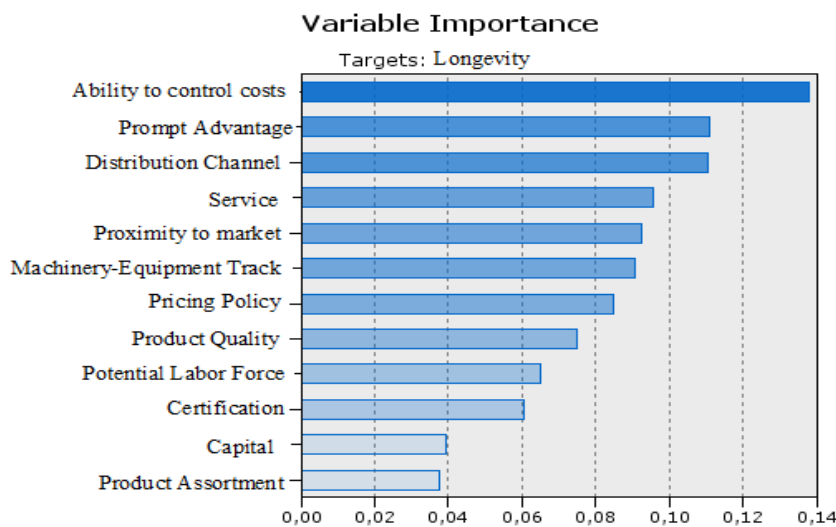
	<b>Radial Basis Function</b>	<b>Sigmoid</b>	<b>Linear</b>
<b>Training Data</b>	6,01%	26,56%	6,28%

As can be seen from the table, training performance of Radial Basis Function is higher than the other functions. But in order to make a comparison between the forecasted values of all kernel functions, mean absolute error value for the testing sample are used.

**Table 6** Forecasting Performances for Different Kernel Functions

	<b>Radial Basis Function</b>	<b>Sigmoid</b>	<b>Linear</b>
<b>Testing Data</b>	6,27%	34,91%	6,56%

Based on performance results, radial basis function kernel seems as the best performing among others. Since it is logical to use radial basis function, we choose to use it and make subsequent analysis for clarifying reasons behind corporate sustainable longevity with radial basis function kernel. Independent variable importance on dependent variable, sustainable longevity, based on radial basis function can be seen at the figure below.



**Fig. 4** Factor Importance with Radial Basis Function

Finally, we sort independent variables based on their effects on dependent variable with the SVM using radial basis function kernel function and identify critical factors of SMEs sustainable longevity. Based on RBF kernel SVM results, ability to control costs is the most significant effect of sustainable longevity. This result shows that it is very important to manage costs effectively for sustainable longevity of the company. The result is not a surprising one since it is vital for survival of a company to control its costs and make its production regarding to controlled costs. For a company that can't manage its costs, for instance in a production environment where costs are determined by suppliers, the company becomes more sensitive to outside effects and less competitive. The second important factor is the prompt advantage which presents that for a company to have longer life span, it should focus on the prompt advantage that it supplies to its customers. The following significant factor is the distribution channel of the company, which makes sense since a stronger distribution channel of a company leads to less lead times, more customer satisfaction and high company value. The fourth important factor is the service level of the company, which is a logical result since the service quality of a company affects customer's perception of the company. The next important factor is the proximity to market which is a key factor for a company to reach high number of customers and continue its existence. Then machinery-equipment track of the company comes as the following important factor which shows machine and equipment use of company for the production and based on the results, it is an important factor to be cared. Importance level of each factor can be seen in the table above.

#### **4. CONCLUSIONS AND MANAGERIAL IMPLICATIONS**

In this study, two important issues of today's competitive environment: SMEs and corporate sustainable longevity are handled. SMEs constitute huge portion of Turkey's economy like most of the other economies in the world. This makes it necessary to carry studies on SMEs sustainable longevity and to increase it. Turkish Government is also aware of this need and provides financial support to SMEs, especially to those having growth potential. KOSGEB is the most important institution founded for this purpose which has the aim of increasing SMEs market share and leading them through their economic development.

In order to increase sustainable longevity of SMEs, one should understand the drivers of sustainable longevity. For fulfilling this purpose, we use support vector machine methodology and come along with the critical factors affecting SMEs sustainable longevity. Unlike traditional methods, support vector machine is capable of revealing linear and nonlinear relations between factors and the independent variable. In order



to test performance of the method, we applied it to SMEs data gathered from KOSGEB which is composed of 866 SMEs from 13 different sectors. The data is adequate for representing the overall condition of SMEs in Turkey. At the former stage of the application, we used multiple regression method as a traditional method and support vector machine methodology as advanced method and after evaluating their performances, we figure out that SVM is stronger than traditional methods.

Support vector machine technique is used for determining critical factors of sustainable longevity. According to results, ability to control costs is the most significant effect of sustainable longevity. This result is logical since it is important to have control over costs for doing work in a more professional and qualified way. The other important factors are the prompt advantage, distribution channel and service level of the company. These factors are also important in practice since with high competition most of the companies can catch a certain limit in quality and price levels which limits their competitiveness in those fields. So control over costs, prompt advantage, distribution channel and service level of the company become as the significant effects of corporate sustainable longevity. The study is valuable since it gives insights to market players in SMEs and giving them guidance for increasing their sustainable longevity by pointing to the most critical ways of fulfilling this improvement.

## REFERENCES

- Alexander, J. A., Weiner, B. J., Metzger, M., Shortell, S. M., Bazzoli, G. J., Hasnain-Wynia, R., et al. (2003). Sustainability of collaborative capacity in community health partnerships. *Medical Care Research & Review*, 60(4), 130S-160S.
- Appiah-Adu, K. & Singh, S. (1998). Customer orientation and performance: a study of SMEs, *Management Decision*, 36(6), 385 - 394
- Ayyagari, M., Beck, T., & Demirgüç, K. (2007). Small and medium enterprises across the globe, *Small Business Economics*, 29(4), 415-434
- Barron, D. N., West, W., & Hannan, M. T. (1994). A time to grow and a time to die: Growth and mortality of credit unions in New York city, 1914-1990. *American Journal of Sociology*, 100, 381-421.
- Burgelman, R. A., & Grove, A. S. (2007). Let chaos reign, then rein in chaos - repeatedly: Managing strategic dynamics for corporate sustainable longevity, *Strategic Management Journal*, 28, 965-979.
- Chaston, I., Badger B. & Sadler-Smith, E. (2001). Organizational Learning: An Empirical Assessment of Process in Small UK Manufacturing Firms, *Journal of Small Business Management*, 39(2), 139-151.
- Coelli T., Estache, A., Perelman, S., & Trujillo, L., (2003). A Primer on Efficiency Measurement for Utilities and Transport Regulators, The World Bank, Washington, D.C., 11-12
- Collins, J.C., & Porras, J.I. (2004). *Built to Last: Successful Habits of Visionary Companies*, Harper Paperbacks.
- Cristianini, N., & Shawe-Taylor, J. (2000). *An Introduction to Support Vector Machines and Other Kernel-Based Learning Methods*, Cambridge University Press
- Delgado-Gómez D., Aguado, D., Lopez-Castroman, J., Santacruz, C. & Artés-Rodríguez, A., (2011). Improving sale performance prediction using support vector machines, *Expert Systems with Applications*, 38, 5129-5132
- Fening, F.A., Pesakovic, G. & Amaria, P. (2008). "Relationship between quality management practices and the performance of small and medium size enterprises (SMEs) in Ghana", *International Journal of Quality & Reliability Management*, 25(7), 694 - 708

Foreman-Peck, J., Makepeace, G. & Morgan, B. (2006). Growth and profitability of small and medium-sized enterprises: Some Welsh evidence, *Regional Studies*, 40(4), 307-319.

De Geus, A. 1997. The living company. *Harvard Business Review* March/April, 51–59.

Grant, R. M. (1987), Multinationality and performance among British manufacturing companies, *Journal of International Business Studies*, 18(3), 79–89.

Global Reporting Initiative (2002), Sustainability reporting guidelines. Boston (MA).

Guo, X. , Yuan, Z. & Tian, B. (2009). Supplier selection based on hierarchical potential support vector machine, *Expert Systems with Applications*, 36 , 6978–6985.

Guo, Y.G. , Niu, D.X. & Chen, Y.X. (2006). Support Vector Machine Model In Electricity Load Forecasting, *Proceedings of the Fifth International Conference on Machine Learning and Cybernetics*, Dalian

Hoffmann, W. & Schlosser, R., (2001). Success Factors of Strategic Alliances in Small and Medium-sized Enterprises—An Empirical Survey”, *Long Range Planning*, 34, 357-381.

Huang, Z., Chen, H., Hsua, C.J., Chenb, W.H., & Wu, S. (2004). Credit rating analysis with support vector machines and neural networks: a market comparative study, *Decision Support Systems* , 37, 543– 558.

Hussain, M., Wajid, S. K., Elzaart, A. , & Berbar, M. (2011). A Comparison of SVM Kernel Functions for Breast Cancer Detection, *Eighth International Conference Computer Graphics, Imaging and Visualization*.

Joshua, A. (2007). "Debt policy and performance of SMEs: Evidence from Ghanaian and South African firms", *The Journal of Risk Finance*, 8(4), 364 – 379.

Jutla, D., Bodorik, P. & Dhaliwal, J., (2002) "Supporting the e-business readiness of small and medium-sized enterprises: approaches and metrics", *Internet Research*, 12(2), 139 – 164.

Kaynak, E. & Kara, A. (2004). Market orientation and organizational performance: A comparison of industrial versus consumer companies in mainland China using

market orientation scale (MARKOR), *Industrial Marketing Management* , 33, 743–753.

Lam, K.C. , Palaneeswaran, E. & Yu, C. ( 2009). A support vector machine model for contractor prequalification, *Automation in Construction* , 18, 321–329.

Lu, J. W. & Beamish, P.W. (2006). SME internationalization and performance: Growth vs. profitability, *Journal of International Entrepreneurship*, 4, 27–48.

Lu, J. W. & Beamish, P. W. (2001). The internationalization and performance of SMEs, *Strategic Management Journal*, 22(7), 565–584.

Mateev, M., Poutziouris, P. & Ivanov, K. (2013). On the Determinants of SME Capital Structure in Central and Eastern Europe: A Dynamic Panel Analysis, *Research in International Business and Finance*, 27, 28 – 51.

Mueller, E, Spitz-Oener, A., (2006). "Managerial Ownership and Company Performance in German Small and Medium-Sized Private Enterprises," *German Economic Review*, 7, 233-247.

Karagozolu, N., & Lindell, M., (2004). "Electronic commerce strategy, operations, and performance in small and medium-sized enterprises", *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 11(3), 290 – 301.

Olutunla, G.T. & Obamuyi, T.M. (2008). An empirical analysis of factors associated with the profitability of Small and medium enterprises in Nigeria, *African Journal of Business Management*, 2(11), 195-200.

Pasanen, M. (2002). Multiple entrepreneurship among succesful SMEs: characterizing portfolio and serial entrepreneurship. *The 12th Nordic Conference on Small Business Research*, University of Kuopio, Finland.

Patterson, M. G., West, M. A. & Wall, T.D. (2004). Integrated manufacturing, empowerment, and company performance, *Journal of Organizational Behavior*, 25, 641–665.

García-Teruel, P. J. & Martínez-Solano, P., (2007)."Effects of working capital management on SME profitability", *International Journal of Managerial Finance*, 3(2), 164 – 177.

Gunn, C. (2010). Sustainability factors for e-learning initiatives, *Research in Learning Technology*, 18, 89–102.

Peres, W. & Stumpo, G. (2000). Small and Medium-Sized Manufacturing Enterprises in Latin America and the Caribbean Under the New Economic Model, *World Development*, 28(9), 1643 – 1655.

Pissarides F., Singer M. & Svejnar J. (2003). Objectives and constraints of entrepreneurs: evidence from small and medium size enterprises in Russia and Bulgaria, *Journal of Comparative Economics*, 31, 503–531.

Sahut, J. M., Boulerne, S., Mili, M., & Teulon, F. (2012). What Relation Exists between CSR and Sustainable longevity of Firms? , *International Journal of Business*, 17(2).

Shaked, I. (1986). Are multinational corporations safer?, *Journal of International Business Studies*, 17(1), 75–80.

Shrivastava, P. (1995). “The role of corporations in achieving ecological sustainability, *Academy of Management Review*, 20(4), 936–960.

Spangenberg, J.H., & Bonniot, O. (1998). “Sustainability indicatorsda compass on the road towards sustainability, *Wuppertal Paper*, 81.

United Nations Commission on Sustainable Development. Indicators of sustainable development: guidelines and methodologies. United Nations, 2001.

Vapnik V.N. (1995). *The Nature of Statistical Learning Theory*, Springer, New York, NY.

Work Bank (2013). World Bank Group – Turkey Partnership: Country Program Snapshot.

World Commission on Environment and Development (WCED) (1987). *Our Common Future (The Brundtland Report)*. Oxford University Press, Oxfor.

Turkish Statistical Institute (2009). *Annual Industry and Service Statistics*, Turkish Statistical Institute Printing Division, Ankara.

United Nations Commission on Sustainable Development (2001). Indicators of sustainable development: guidelines and methodologies. United Nations.

United Nations General Assembly (2005). *2005 World Summit Outcome*, Resolution A/60/1, adopted by the General Assembly on 15 September 2005.

Zurbrügg, C., Gfrerer, M., Ashadi, H, Brenner, W. & Küper D. (2012). Determinants of sustainability in solid waste management – The Gianyar Waste Recovery Project in Indonesia, *Waste Management*, 32, 2126–2133.

## **Critique of Capital Controls in the Axis of Efficiency-Growth and Factor Productivity**

Prof.Dr. Ekrem GÜL (Sakarya University) and Ünsal Ozan KAHRAMAN (Sakarya University)

### **Abstract**

Behind the most important tip how to analyze an economic phenomenon, event or policy and how to deal with the matter and which tools to use, while a total combination of instruments belonging to the economic theory are available, lies the fact that the discussed phenomenon has a long or short term character. One of the most important lessons we take from the economic literature is that obstacles on price mechanism such as the long-term price rigidities and contracts are removed and so the curve of aggregate supply is detected to be quite upright and therefore the total demand (shifting left or right that is to say increase or decrease) does not have much effect on the output. This intuition provides us an insight in laying emphasis on supply-side and needing to find other ways to move the upright supply curve right. This classical price mechanism approach, which regards economy as a matrix of prices, in which a large number of goods and services are in the same kind, has two key categories: growth and efficiency. The main issue in this picture, where each supply creates its own demand, is to increase the total supply (or more precisely to shift the curve of the long-term potential total supply to the right) or to reach the most effective cost and resource allocation which maximize the social welfare, while supply is used as a data. At this point, a total tool of microeconomics borrowed from classical economics stand in front of us. One of the most important shortages in the literature of capital controls is the fact that such a primary distinction is often not made and the microeconomics aspect of the matter is often not be included.

### **1. Introduction**

The main axis of the economic literature on capital controls is to read the problematic of capital controls through the principles of macroeconomics. However, limitation of macroeconomic analysis is quite obvious. The average-based approach used by this analysis cannot reflect the economic picture as a whole for some of the cases, events or economies. Let us assume that there is a list of the success of students on any course in a classroom and the average score on this list is 53 out of 100. Reducing the students' overall success to one number and representing that success with that number makes our job easier. And perhaps there are no students in this class that have a score of 53. However, this average can be compared with the past ones or with the average of the other classes and as a result meaningful analysis can be carried out for the success of teachers, the interests of the students or similar topics. However, a deeper analysis such as the distribution of the success of the

students in this class or the achievement trend of very successful or very unsuccessful students or the effect of successful and unsuccessful students on other students, requires to make a holistic assessment by discussing the students' status individually. So in some cases the microeconomics gap of the principles of macroeconomics or its limitation could come to the fore. Indeed, the real economy functions through micro-actors and channels. Average macroeconomic variables derived based on them, are only artificial variables to illustrate better the reality of field in our minds or make manageable. Therefore, flexible and holistic approach requires a consideration of the contents of microeconomics. Indeed, sectorial analyzes and even studies conducted on a company scale play an important role in order to better understand the globalizing and deepening markets and economies. As mentioned earlier, a tradition of thinking produced by the compromising of the economy literature indicates the relative importance of the micro-analysis in which growth and activity categories are discussed in the long-term when price mechanism gains flexibility. So that during this period, the macro analysis considering the potential output level to be constant, gives its position to the micro-analysis describing the changes of potential output based on the continuous evolution of the effectiveness and productivity axis as a result of micro-actors' expectations, decisions and functions.

When evaluating the content of the microeconomic studies done on capital controls analytically, the facts of activity, productivity and growth can be determined to constitute the main topics. As another finding, these all studies can be said to point to the negative effect capital controls under the main headings. And the studies constituting these entire studies often correspond to each other unlike macroeconomic studies.

## **2. Literature Review and Analytic Structure**

The article of Forbes dated 2005 is an important study which conveys the microeconomic analysis carried out on capital controls with a systematic and analytic language. Forbes discusses supply of capital, the behavior of market mechanisms and the companies and individuals as the key categories in the study. In this study capital supply can be evaluated in the growth axis, while the market mechanism and the behavior of individuals and firms can be evaluated in the activity and productivity axis. According to the empirical analysis examined in the study, liberalization of capital markets on an international scale increases the supply of capital by reducing the cost of capital and by eliminating financial constraints. The increase in capital supply can be said to encourage growth through companies that find cheaper and easier external sources for the investments. However, the main interest of Forbes at this point (rather than investments stimulated by the increase in capital supply and thus, growth arising out of the increase in the capital goods accumulation) focuses on the fact that the small scale firms that and / or do not have a government concession



and / or cannot enter into international financial markets benefit more the financial liberalization. Thus these 'small' firms play a key role in developing countries for the growth and employment. Although this kind of a finding bears a resemblance to the finding that the abolition of capital controls increases efficiency and growth in the economy by directing the capital to more productive firms, the key relationships here is rather a small company category rather than the activity<sup>1</sup>.

In fact, Forbes handles the relationship between capital controls and the market mechanism market and thus the activity category in the section called as market discipline. The analytical finding of Forbes focuses on the fact that the abolition of capital controls increases efficiency in the economy by canalizing the capital to the companies working more effectively and by increasing competition. Forbes presents two more titles in the analysis of market mechanism called as the effect of the government's redistribution of capital and pricing, however these titles can also be considered under the first title. While Forbes underlines the decreasing potential ability of the government to determine the applications which privilege and reduce the activity of the government's redistribution of capital in the liberalization process of the capital market, it is clear at this point that there is an activity category in deeper. And Forbes also underlines the fact that in the liberalization process of the capital market, the ability of the market mechanism (increased liquidity) to price the assets accurately and having potential to convey an accurate information and signal about capital products. And it is clear that under that statement lies in deeper the opinion of an increasing efficiency by canalizing the capital to more productive firms through correct price and the signals. Behaviors of the companies and individuals, which is the latest analytical category of Forbes can be handled in the market mechanism or activity axis, as previously mentioned. So that companies abstaining from paying similar taxes as an indication of capital controls and false income statements of individuals or tricks of avoiding constraints circulating in the back of them and the intuition that changes in the optimization decisions decrease the effectiveness are included in this section. The main emphasis should be put on the activity loss resulting from the deviation of the initial optimization decisions of the actors who avoid capital controls rather than (lies and tricks and the transaction costs tolerated to do them) on the redistribution of the resources from companies to the government or vice versa (Forbes, 2005: 1-30).

Abiad and others criticize the thesis that financial liberalization increases efficiency by equalizing the cost of capital for all firms (manufacturers) in the study carried on

---

<sup>1</sup> While each study is analyzed, the points proposed by the study should not be 'swallowed' as a whole. On the contrary, every word, phrase, sentence, paragraph and article should be internalized by inserting the rail logic we perceive things in our own minds, that is to say 'should be 'chewed'. So that internalization or internalization process used here, refers to the fact that information and comments obtained from outside now become a part of our own mental world.

microeconomic analysis of capital controls (Abiad and others, 2004: 5). This equality does not represent activities when non-economic obstacles are taken into account.

In the microeconomic literature pointed out by the analysis based on the Pareto optimality criteria, the thesis stating that the optimal condition in which it is not possible to improve the situation of any other actor without deteriorating the situation of the other actor, occurs when the prices are same for all actors, can be proved easily through the tangency intuition and convex isoquant curves according to the origin. However, taking the non-economic obstacles into account (exceeding the redundant price category) equalizing of the cost of marginal products for each actor constitutes a basis. . Marginal profit of the company is set to zero in the profit maximization process; so that it indicates that the firm obtains all positive marginal profit until the marginal profit is zero. Thus the firm equalizes the marginal income to the marginal cost or marginal product revenue to the marginal production cost. Therefore, under the assumption of the companies' perfect competition to function over the price of the same goods in the commodity market, the equality of the marginal products represents the equality of marginal production cost and thus the activity. Indeed Abiad and others and Larrain and Stumpner evaluate the activity in their respective analysis through the marginal product category.

At this point, the equality of marginal product revenues to the marginal production cost in the firm's profit maximization process should be interpreted in an analytical way that capital is canalized to more productive companies and thus the effectiveness of the activity increases. The financial liberalization provides access to the funding markets of the firms and thus equalizes the cost of the marginal product of capital and so it is clear that it makes investments in direct proportion to the productivity of each company and thus manufactures. Indeed, the company's profit optimization, as previously the logic of which was stated, refers to the equality of the marginal product revenue to the marginal production cost and thus companies with a more upward marginal product revenue curve will demand capital /investment on a larger scale and manufacture. At this point it should be internalized that there is a perfect competition in the commodity markets in which firms sell their goods and so that the assumption that the differences in the marginal revenue curve of the firms arise from the productivity differences is made. Also it should not be overlooked that this analytical finding requires the status of the diminishing capital returns. As the used capital increases, the marginal product revenue falls to the standard value of the marginal production cost, so firms that are more productive and in which the marginal product revenue curve is higher, provide this equality at a higher level of capital/ investment and production.

In the same analysis, Abiad and others separate financial deepening and financial liberalization based on the activity categories (Abiad and others, 2004: 28). So that financial liberalization contributes to the efficiency by equalizing the international

cost of the capital and financial deepening often arise in this process with financial liberalization. However, financial deepening or increase in the trading volume of financial markets is not theoretically a necessary condition for the financial liberalization. Therefore, at this point an original causality analysis should be made according to each situation. Indeed, it is emphasized in the empirical analysis like the one of Abiad and others addressing microeconomic analysis of capital constraints that the financial liberalization rather than financial deepening is decisive in the activity and growth

In his work conducted on financial liberalization and growth, Gehringer indicates that the financial liberalization encourages the growth based on total factor productivity in the economy. It is a fact that in the background of Gehringer's thesis underlies the increase in the total productivity induced by a more efficient allocation of capital and so on. However, the main emphasis of Gehringer is on the importance of explaining the microeconomic channels providing such an increase in the productivity and the asymmetry of the benefits of the financial liberalization to different sectors. So that it should be perceived to be noted at this point that analyses should be done to fill the micro-gaps of macroeconomic analysis by taking into account the specific features and structures of sectors and even firms. It is clear that microeconomic studies about the capital constraints, as previously mentioned, are conducted much less than the macroeconomic studies and there are so small number of analyses based on a specific character on such a company or industry scale in the microeconomic literature (Gehringer, 2013: 17).

The main topic of the study carried out by Larrain and Stumpner on the financial liberalization and the total productivity is similar to the main studies examined before. So that Larrain and Stumpner stress that financial liberalization increases activity in the economy and thus total factor productivity by channeling the capital to more productive firms and efficiency category is represented by the equality of the marginal product, or more clearly, by a decrease in the variance of the marginal product as the data section between firms and by other similar factors. These factors are considered as an increase in the covariance between the company's market share and the capital's marginal product, a decrease in covariance between the company productivity and the marginal product of the capital, and an increase in the covariance between total debt of the company and the marginal product of the capital (Larrain and Stumpner, 2012).

The economic logic behind the increasing factors of the covariance between company's market share and the marginal product of the capital, and total debt of the firm and the marginal product of the capital is based on the intuition that market share of the company is determined by the productivity level of the company and the more productive firms can borrow more, while promoting the expansion of the more productive firms by eliminating the debt constraints. The economic logic behind the

representation of the decreasing factor of the covariance between the firm productivity and the marginal product of the capital positive effects of financial liberalization on the effectiveness is based on the intuition that while financial liberalization encourage the expansion of more productive firms by eliminating debt constraints and the use of more capital, the marginal product of capital decreases under the diminishing output assumption. While the economic logic behind the increasing factor of covariance between company's market share and marginal product of the capital and the company's total debt and the capital's marginal product is discussed, the result does not change when the intuition of the decreasing marginal product of capital is taken into account under the assumption of diminishing returns. When looked at in a wider perspective, it is obvious that less productive firms prior to the financial liberalization produce by borrowing or using more capital and it is true that the capital's marginal product falls as they borrow and increase the amount of the capital and the production. Therefore, it should be perceived that the position of the marginal product curve of capital, i.e. being at the bottom or on the top is decisive in comparing the previous and after status of financial liberalization.

In the study the perfect competition assumption is made in the labor market and the marginal product of the labor can be said to be the same for all companies, as marginal product revenue of labor is equalized to the marginal production cost of the labor, i.e., to the wage (and under the assumption that there is a perfect competition in the commodity market in which firms buy their goods) in the company's profit optimization process. Therefore, the financial liberalization does not affect the variance of the marginal product of labor and the covariance between market share of the labor and so on and other variables. Thus, it can be concluded that unlike the labor the financial liberalization increases the general activity in the economy by increasing the efficiency in the distribution of capital. Larrain and Stumpner, reveal the relative unit impact of the financial liberalization on the productivity between different industries in the empirical part of the study. In the study, industries with a higher financial dependence benefit more from the financial liberalization and, therefore, industries are classified according to the degree of financial dependence. Assuming that the one unit absolute impact of the financial liberalization on the productivity of the industry with the lowest financial dependence is zero, it is concluded that the financial liberalization increases the total factor productivity by nearly 35 percent, if a sealing technique that goes back in which all the relative effects of the financial liberalization on different industries are gathered (Larrain and Stumpner, 2012 ).

Several factors can be said to be missed in the economic literature on the efficiency, productivity and economic growth problematic. (i) The explanatory dynamic character of the efficiency is beyond doubt. However, while the activity category is analyzed, it is considered statically according to the definition of this term. So when

discussing the issue of efficiency, whether the resources actually used and the distribution of goods and services produced maximize the social welfare is questioned and the phrases 'actually used' and 'produced' must be underlined. Unused resources but having the potential of being used and goods not produced but having the potential of being produced are excluded in the economy in which the production is made either at the level of Keynesian or classical. However, despite having such a kind of static character, it is clear that the category of activity produces dynamic results. So that the efficiency achieved in the current period, increases the material well-being and knowledge and skills by increasing the total factor productivity and growth and the economy is expected to be more efficient and productive in the future periods through a more productive and better equipped markets (and the institutions built on them). Thus, the increase in the importance of the activities as a set of processes that feed each other should be emphasized again. Furthermore, we can energize the initial description of the activity category including the time dimension in our minds by increasing the number of dimensions considered. So that companies and consumers can be assumed to take into account the profits and benefits in the current period as well as future periods. The only difference in the perception in which one price intuition constitutes an essential basis for each actor in the ensuring of the efficiency in the distribution of resources and commodity (pareto optimal distribution in which it is not possible to improve the situation any other one without worsening the situation of the other) is to determine the state of the actors by taking the future period of the indifference curves into account. However, such a definition moves away from reality by increasing the rationality degree of the 'rational' actors and it is often not possible to assign numerical values to the profit or gain for the situations of the game theory in a deterministic line, according to dualistic similar characteristics of the markets in which the actors function.

### **3. Concluding Remarks**

The explanatory global character of the activity matter is beyond doubt. However, the microeconomic literature on capital constraints evaluates the efficiency category maximum at the level of three nationwide. If we design a single world exceeding beyond the borders in our minds and it can be mentioned about global efficiency in the distribution of resources and goods and welfare increases in the country scale can be detected as the individual parts of this great picture. Such a perception provides the abolition of capital constraints or encourages the increasing activity of the financial liberalization for both sides engaged in trading. Furthermore, the positive effects reflecting on the country's economy in which the increased activity on the other side or in the country is discussed and and integrated micro analysis that captures the math and the logic of the matter should be made by taking (the other side) positive effects in the opposite direction into account. (ii) The explanatory limitations of the activity issue is beyond doubt. The activity category in the

economic literature is limited primarily by the property and current, actual benefits and the profits of the actors. The pareto optimal distribution is required in which it is not possible to improve the situation of one without worsening the situation of one of the resources and goods. If this presupposition is exceeded, it is clear that the issue will become subjective and the challenge of finding an objective measuring and instrument generally accepted at this point. Even if the purpose of maximizing social welfare without making a distinction in the initial benefit and profit distribution includes that every individual has an equal share in the social indifference curve, it is not possible to compare the marginal benefit of the individuals (they obtain from an asset) and as a more inclusively, or it is not possible to support it with a substantial and objective analytical basis, as the marginal benefits of the money is different for everyone. Also the consistency of such a perception that disregards the ownership in terms of cumulative effort in the previous period is also controversial. However, it should not be overlooked in the economic matrix that some interventions motivated by this perception have the potential of increasing the productivity. For example, granting tax privileges or subsidies of the state to more productive firms or industries increases the total factor productivity in the economy. However redistribution of income through taxes or changes in relative tax is clearly not effective according to pareto optimal criteria. Therefore, it is not true to use the activity category constantly instead of continuous productivity or total factor productivity. If a person, firm or country use resources effectively, productivity increases, but there are other areas of the productivity apart from the efficiency. So that factors such as a person's intelligence or climate of the country are one of the determinative variables of the productivity. (iii) The economic literature on capital constraints and similar problematic focuses on the fact that the increase in activity stimulated by the financial liberalization increases the total factor productivity and this increase promotes the channel of growth. However it should also be perceived that there is a transition from the growth in the same chain and the increase in total factor productivity to the effectiveness and causality or effect channel. So that growing and expanding markets in developing economies in which the productivity increases (and institutions that are built upon them) will enable the economy by producing more accurate information and signal and reducing asymmetric information and moral hazard.

## References

- ABIAD, A., N. OOMES ve K. UEDA (2004), ‘The Quality Effect: Does Financial Liberalization Improve the Allocation of Capital?’, International Monetary Fund Research Department, Working Paper: WP/04/112.
- BARRO, R. J. ve X. SALA-I- MARTIN (2004), ‘Economic Growth’, The Mit Press, İkinci Baskı, Cambridge, MA.
- CARDENAS, M. ve F. BARRERA (1997), ‘On the Effectiveness of Capital Controls: The Experience of Colombia During the 1990s,’ Journal of Development Economics, Vol. 54, No. 1, s. 27–57.
- DE GREGORIO, J., S. EDWARDS ve R. O. VALDES (2000), ‘Controls on Capital Inflows: Do They Work?’, Journal of Development Economics, Vol. 63, No. 1, s. 59–83.
- EICHENGREEN, B. (2003), ‘Capital Flows and Crises’, The MIT Press., Cambridge, MA.
- ENGEL, C. (2012), ‘Capital Controls: What Have We Learned?’, BIS Papers, No 68, s. 22-26.
- FORBES, K. J. (2005), ‘The Microeconomic Evidence on Capital Controls: No Free Lunch’, National Bureau of Economic Research, Working Paper Number: 11372.
- GEHRINGER, A. (2013) ‘Financial Liberalization, Financial Development and Productivity Growth – An Overview’, Economics Discussion Papers, No: 2013-46, Kiel Institute for the World Economy.
- HABERMEIER, K., A. KOKENZNE ve C. BABA. (2011), ‘The Effectiveness of Capital Controls and Prudential Policies in Managing Large Inflows’, International Monetary Fund Monetary and Capital Markets Department, Authorized for distribution by José Viñals August 5.
- IGNACIO, F. (2003), ‘Are capital controls good or bad? The example of Chile’, Fundación Cilaie Nota técnica NT , Vol. NT.02.03 (Oct), s. 1–6.
- LARRAIN, M. ve S. STUMPNER (2012), ‘Financial Liberalization and Aggregate Productivity: The Microeconomic Channels’, Columbia University Financial Studies.
- MAGUD, N. E., C. M. REINHART (2006), ‘Capital Controls: An Evaluation’, National Bureau of Economic Research, Working Paper Number: 11973.